

HÓZER BENJÁMIN

RIADÓ!

Fejezetek a XVI. kerület és elődtelepüléseinek
tűzoltó és légoltalmi múltjából

HÓZER BENJÁMIN

RIADÓ!

**Fejezetek a XVI. kerület és elődtelepüléseinek
tűzoltó és légoltalmi múltjából**

Budapest, 2019

HÓZER BENJÁMIN

RIADÓ!

Fejezetek a XVI. kerület és elődtelepüléseinek
tűzoltó és légoltalmi múltjából

A címlapon a ?????????????????????????????????.

A hátoldalon a cinkotai önkéntes tűzoltók
csapatzászlója látható.

A könyv megjelenését támogatták:

**A BUDAPEST XVI. KERÜLETI ÖNKORMÁNYZAT
KULTURÁLIS ÉS SPORTBIZOTTSÁGA
LOMBOS NYOMDA KFT.**

© HÓZER BENJÁMIN

ISBN 978-615-5796-05-0

ISSN 1586-0906

Felelős kiadó:

VILLÁNYI PÉTER, a Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezet Központ igazgatója

Lektorálta: DR. SZÉMAN RICHÁRD fotográfus, helytörténész

Fotók: SZÉMAN RICHÁRD és archív

Nyomdai előkészítés: BÖRCÖKNÉ LÁBAS HILDA

Korrektor: KÓMŰVES LÁSZLÓ

Nyomdai kivitelezés: LOMBOS NYOMDA KFT.

*„Ez egy nagyon jó téma, egy bajom van vele,
hogy nem én találtam ki.”*

Teszák Sándor

KEDVES OLVASÓ!

Nincs könnyű helyzetben az a kutató, akinek úgy kell publikálnia, mint most nekem. A tűzoltóság, légoltalom és a polgári védelem témakörét „zárt világgént” szokták emlegetni. Lehet ez azon egyszerű okból, hogy a tűzoltókat munka közben viszonylag ritkán látja az ember, akkor sem feltétlenül örül neki, hacsak nem a saját háza ég. Túl ezen, ami a tűzoltók életében történik, az mind a laktanya négy fala között zajlik, amire az egyszerű civileknek legfeljebb évente egyszer, egy nyílt nap formájában van betekintésük, akkor is csak igen felszínesen.

Jogos tehát a felvetés, hogy az átlagembernek kevés rálátása van a tűzoltók tevékenységére, hiszen nekik nem kell járőrözni, mint ahogy a rendőröknek vagy csendőröknek. Ennél zártabb közösség a fegyveres és rendvédelmi testületek közül, már csak a büntetés-végrehajtás fegyőreinek világa, hiszen ahol ők dolgoznak, még csak be se akar jutni az ember.

Azonban, ha többet szeretnénk látni, mint amit a szűkszavú újságcikkek és néhány másodperces filmhíradós felvételek közölnek, és magunk járunk a téma után, észrevehetjük, hogy azokat, akiket érdekel a téma, és hajlandóságot éreznek, hamar beszippantja ez a közeg, így rövid úton maguk is tűzoltókká válnak.

De visszatérve a kiinduló gondolathoz, egyfelől az embernek megfelelő szakmaisággal kell írnia, mindamellett, hogy ez a kiadvány jórészt nem szakmabelieknek – az egyszerűség kedvéért civileknek – íródott, a szakzsargonokat nem csak leírni, de megmagyarázni is ildomos, figyelembe véve még azt a nem elhanyagolandó tényezőt is, hogy a pusztá tények összezsúfolásával legfeljebb egy rosszul rendszerezett adatbázist, és nem egy olvasmányos könyvet kapunk.

Nem véletlen tehát a bevezető idézet sem.

Amikor Teszák Sanyival legelőször leültem beszélgetni, a témámat már ismerte, és gyakorlatilag ez volt az első mondat, amivel elindította a beszélgetést. Emellett másik jó tanácsa számomra – mint első könyves szerzőnek – az volt, hogy minden oldalra igyekezzek valami humorosat írni, mert ez végig fenntartja az olvasó érdeklődését – tehát már várja, hogy a következő oldalon milyen tréfa következik.

Nos, a tűzoltók világa nem kifejezetten a humoron alapszik, hiszen számos tűzeset, baleset és haláleset fordul elő, amelyekről itt is szó lesz – többek közt –, így ezt a vonalat teljesen végigvinni nem lehet, és talán nem is lenne túl helyénvaló.

Mindazonáltal törekedtem a jó tanácsot megfogadni, és ha nem is fogja majd a hasát mindenki a nevetéstől minden oldal után, azt aényt, hogy az élet a legjobb rendező, a tisztelt olvasó itt is megtapasztalhatja majd.

Budapest, 2019 májusa

Hózer Benjámin

Hózer Benjámin

TECHNIKAI INFORMÁCIÓ

Mielőtt a téma érdemi taglalásába belekezdenék, néhány apróbb technikai jellegű információt megosztanék a könnyebb érthetőség kedvéért. Egyfelől a felmerülő rövidítések tekintetében, másfelől az árák viszonylatában.

Rövidítések:

BM LOP – Belügyminisztérium Légoltalom Országos Parancsnoksága
BM OKF – Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság
BM OTP – Belügyminisztérium Országos Tűzoltó-parancsnokság
BM TOP – Belügyminisztérium Tűzoltóság Országos Parancsnoksága
HTP – Hivatásos Tűzoltó-parancsnokság
LL – Légoltalmi Liga
LTP – Létesítményi Tűzoltó-parancsnokság
MÁG – Magyar Általános Gépgyár
MOTSZ – Magyar Országos Tűzoltó Szövetség
ÖTE – Önkéntes Tűzoltó Egyesület
ÖTT – Önkéntes Tűzoltó Testület
wiki – Wikipédia (információs honlap)

Az egyes fényképek és illusztrációk forrásának mozaikszó-jelentései:

KHEK – Kertvárosi Helytörténeti Gyűjtemény és Emlékezetközpont
KKM – Katasztrófavédelem Központi Múzeumának gyűjteménye
KS – Kovács Sándor, tűzoltókészülék magángyűjtő
ht. – hozzátartozótól
sgy. – saját gyűjtés

ÁRKÉPZÉS

Az árak értelemszerűen korszakonként és a gazdasági helyzetre reflektálva folyamatosan változtak. Ahhoz, hogy az egyes fejezetekben szereplő korona-, pengő- vagy később forintárakat könnyebben tudjuk viszonyítani a mostani állapotokhoz, az ártörténet.hu által kiszámolt szorzókat vettem igénybe. Azonban ez csak egy sablonos érték, és nem húzható rá egységesen az adott évre, mivel az egyes termékek, fogyasztási cikkek (tej, kenyér stb.) területenként eltérő árakon voltak elérhetőek.

Az alábbi táblázat a korabeli népszerű mondást veszi alapul, amely szerint „havi 200 fixszel, az ember könnyen viccel” és ennek tükrében hasonlítja össze az árakat:

■ Mit ért a közmondásos 200 pengő, és mit ér ma 200 ezer forint?		
Kiskereskedelmi árak	200 P-ből 1927-ben	200 ezer Ft-ból 2017-ben
	mennyit lehetett vásárolni?	
ÉLELMISZER		
Tej, l	500	893
Világos sör, 0,4–0,5 l	385	1058
Kenyér, fehér, kg	357	727
Cukor, kristály, kg	148	749
Tojás, 10 db	125	542
Kávé, őrölt, 250 g	118	299
Vörösbor, villányi, 0,7 l	71	200
Sertéscomb, Bp., kg	68	168
Trappista sajt, kg	55	123
KÖZLEKEDÉS		
Villamosjegy, db	1000	571
Benzin, l	385	588
Vonat, II. o., 30 km, Újpest–Vác	143	357
Taxi, 5 km, 5 perc várakozás	73	91
SZÓRAKOZÁS		
Mozijegy, szombat este, db	100	132
Nemzeti színházi jegy, zsöllye	40	59
EGYÉB		
Cigaretta (közepes min.), 19 db	526	200
Villanykörte (25 W, most 4 W LED), db	152	200
Mosópor (mosószappan), kg	116	207
Fogkrém, tubus (Calodont, Colgate)	112	434
Fodrász, férfihajvágás (mosással)	108	110
Színarany, g	53	18
Népszava-előfizetés, 1 havi	50	57
Villany, 100 kWh	33	55
Férfiling, db	20	33
Női cipő, bőr, db	10	13
Forrás: a KSH hivatalos adatai, valamint a szerző számításai alapján		

Forrás: a KSH hivatalos adatai, valamint a szerző számításai alapján

Ár-érték táblázat (HVG, 2017/01)

BEVEZETŐ

Magyarország jelenlegi határain belül először Aquincumból maradtak fenn írásos és tárgyi emlékek arról, hogy tűzoltóság állt a lakosság szolgálatában. Az itt szolgáló „vigilek” egyfelől rendfenntartó, másrészt tűzoltó-, tűzöri szolgálatot is elláttak.

Majd a középkori és a kora újkori Magyarországon szervezett tűzoltó erőket nem állítottak fel. A lakosság feladata volt mind a tűzország biztosítása (jellemzően templomtornyokból), mind pedig a tűz oltása. A közterületeken ásott kutak álltak a lakosság rendelkezésére. Ebből ittak az emberek, itatták állataikat, és ebből kellett gondoskodniuk vízről a tűzoltáshoz is. Azonban, ha a kutat előzőleg túlhasználták vagy aszályos időszak állt be, ezt a vízigényt a kút nem volt képes megfelelően kiszolgálni.

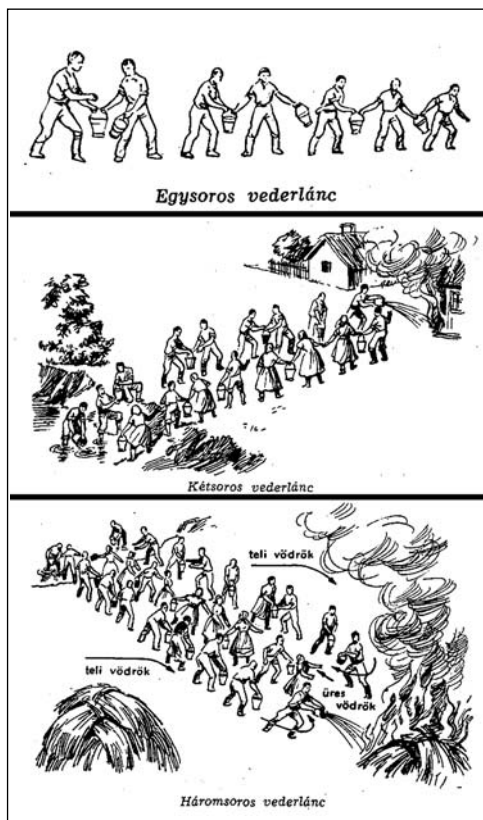
Ennek okán először 1556-ban Debrecenben, városi rendelet írta elő, hogy minden egyes lakóingatlan előtt a lakók, saját házuk oltására, kötelesek egy dézsát tartani tele vízzel. Ennek a víznek a meglétét mindennap az utcakapitány hivatott ellenőrizni – innen az elnevezés: kapitányvíz. Amennyiben ez a víz nem volt meg vagy más célra

használták el, pénzbírság, esetleg testi fenyítés járt a szabályszegőknek.

Később ezt a modellt több más város is átvette, esetenként kiegészítve egy-egy bőr/vászon veder készletben tartásával.

A tűz helyére éppen a veszélyeztetett lakosság volt köteles a vizet szállítani. Ezt egyfelől a dézsákból (ám ez általában hamar kiürült) vagy a közutak valamelyikéből oldották meg. A vízszállítás ún. vödörlánccal történt.

A lánc tagjai egymástól kényelmes kartávolságra felsorakoztak, és kézzel kézre adták a vödöröket. Majd mikor a teli vödör odaért, a tűzhöz legközelebb állók a vizet a vödörből egyszerűen csak „rádobták” a tűzre. Ez a módszer nem volt sem gazdaságos, sem különösen hatékony. A létszámtól függően lehetett egy-, két- és háromsoros is a vödörlánc. Három sor esetén a középső sor csak az üres vödörök hátraadogatásáért felelt, míg az egy és kétsorosoknál ugyanazok adták a teli vödöröket előre és az üreseket hátra. Bizonyos esetekben ez úgy módosult, ha a lánc

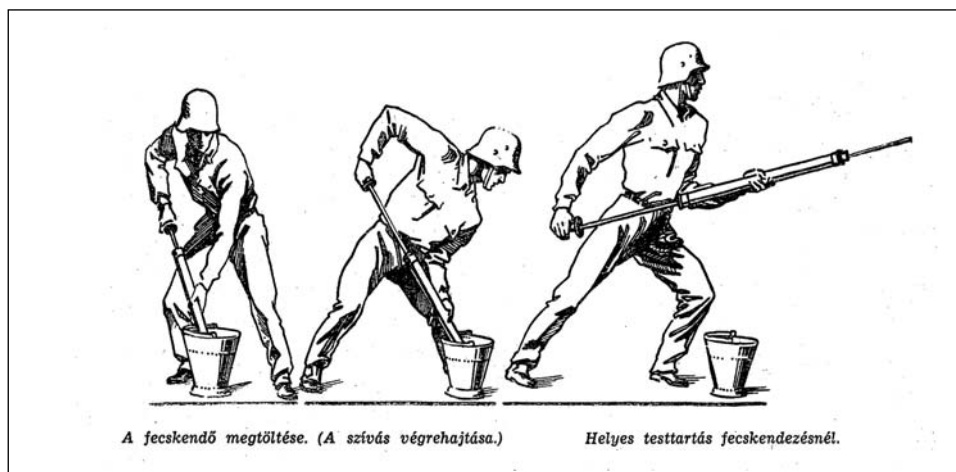

A vödörlánccal vízzel szállítás metodikája (KKM)

kevés emberből állt, hogy az elhasznált, már üres vödörrel a gyerekek rohantak vissza a kúthoz, így ők is kivették részüket a munkából. Ez a feladat, mint említettem, minden esetben a tűz által érintett lakosság teendője volt, akik ha nem érezték kellően fenyegetve magukat a tűztől, vonakodtak az előírásoknak eleget tenni, hiszen kiterjedt tűz esetén az oltómunkák adott esetben egész éjszaka folytak.

A tűzoltás korai eszközei elsősorban tűzterjedésgátló bontóeszközök voltak mint balták és csáklyák (más néven tűzhorgok), utóbbiaknak többemeres változata is készült, így akár komplett tetőket is egyszerre le lehetett húzni, hogy a tűz terjedését meggátolják. Ezek igen hatásosak voltak a jellemzően nádból és egyéb más, könnyen éghető anyagokkal fedett tetőzet esetében.

Mivel az épületek falai ez idő tájt túlnyomórészt vályogból készültek, a víz az esetlegesen állva maradó falak állékonyságán jelentősen ronthatott, ezért a szárazoltás alkalmazása, az első víztakarékos fecskendők megjelenéséig, előnyt élvezett.

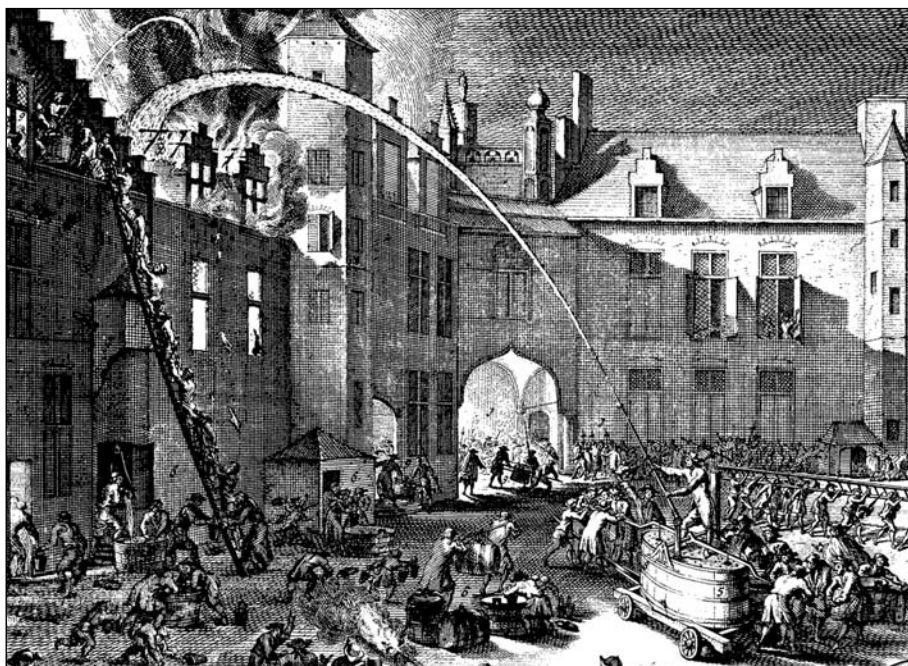

A kézfecskendő (vízipuska) használata (KKM)

Fecskendőnek nevezünk minden olyan eszközt, amely képes a cseppfolyós közeget felszívni, tárolni és célirányosan kijuttatni. A XV. században, Nürnbergben jelent meg az első kézfecskendő, más néven vízipuska, ami már biztonságos távolságból, takarékosan tudta a tűzfészekbe juttatni a vizet. A vízipuska működése gyakorlatilag teljesen megegyezik a manapság is népszerű gyermekjátékkal. A vödörből a vizet a fogantyú hátrahúzásával lehet felszívni, majd a tűzfészek felé irányítva, kijuttatni. Kapacitása azonban meglehetősen alacsony volt, mindössze 1,5–2 liter, emellett az ára is igen magas, a kor viszonyainak megfelelően, mivel a vákuumhatás elérése a középkori technikával igen komoly műszaki kihívást jelentett. Mindazonáltal az ezt követő fejlesztések tették lehetővé később a golyanyakú fecskendők elkészítését. Ezek a fecskendők már szélesebb körben elterjedtek, általában a nagyobb városok előjárósága vagy gazdagabb nemesek vásárolták.

A fecskendő központi sugárcsővel rendelkezett, amivel csak talajszintről és utcáfrontról, egyfajta vízagyú elven lehetett a vizet 12–15 öl magasba juttatni, ahol a víz-

sugár átmérője 0,5–1,5 hüvelyk között volt átlagosan. Ezeket a fecskendőket rendszerint kocsialvázra szerelve, lóvontatással szállították a tűz helyszínére. A fecskendő két dugattyúval működött, emellett a későbbi típusokon már egy légüst (szélkazán) biztosította az egyenletes vízszugarat. A fecskendőn egy, a teljes szerkezeten átívelő húzókar ívelt át, melynek egy-egy végén, kereszttrudak közbeiktatásával, két-két tűzoltó felelt a pumpálásért és a dugattyúk szimultán járatásáért. A szerkezetet egy fadongákból álló, (majd később acél) víztároló medence vette körül. A szivattyú az alján egy szívócsonton keresztül szívta fel a vizet, és a légüstön át juttatta ki a sugárcsőhöz. A medencébe pedig a már említett vödörlánc gondoskodott vízutánpótlásról.

Gólyanyakú fecskendő a földről oltja az égő tetőteret, míg a létrán vödörben adogatják fel a vizet, az oromzat mellett pedig kézfecskendőkkel oltanak.

Metszet – 1701. Brüsszel (wiki)

Ez az utcafrontos taktika, a vödörláncos módszerrel szemben, már jóval eredményesebb volt, azonban azokra a helyekre, ahova a vízszugár „kintről” nem ért el, továbbra is vödörlánccal vagy kézfecskendők szimultán használatával kellett a vizet feljuttatni, létrákon keresztül.

Magyarországon az első szervezett tűzoltótestület a Debreceni Református Kollégium diáktűzoltósága volt, amely 1672-ben alakult. Ezt követően országszerte elkezdtek a városok lakói közül, az eddigi ad hoc jellegű társulások helyett, egy állandó létszámú és feladatkörű személyzet összeírását.

Így a tűzoltói feladatok túlnyomó része a céhek kezébe került. Noha a céhek városonként eltértek, egy általános kép rajzolódik ki a bevett szokások figyelembevételével:

– A bontást főleg az ácsok, kőművesek, tetőfedők végezték, akik hozzá voltak szokva a magasban zajló munkavégzéshez.

– A gépi fecskendő kezelését a nehéz- és középipar képviselői látták el: kádárok, kovácsok, bognárok, tímárok, a kézfecskendőket pedig a könnyűipar képviselői: esztergályosok, szűcsök.

– A vízhordók jellemzően a kézművesek voltak: takácsok, ötvösök, borbélyok, szabók, csizmadiák.

– A gép karbantartásáért a finomművesek: asztalosok, óráskok, harangöntők, puskaművesek feleltek, míg a parancsnok vegyesen, elsősorban a városi vezetés valamelyik szintjéről került ki.

Emellett sok esetben a szakfelszerelések beszerzését is a céhekre bízták, mondván, a saját érdekük, hogy ne égjen le a megélhetést nyújtó műhelyük; egyszerű szerszámokat pedig a lakosoknál és középületeknél tartották készenlétben.

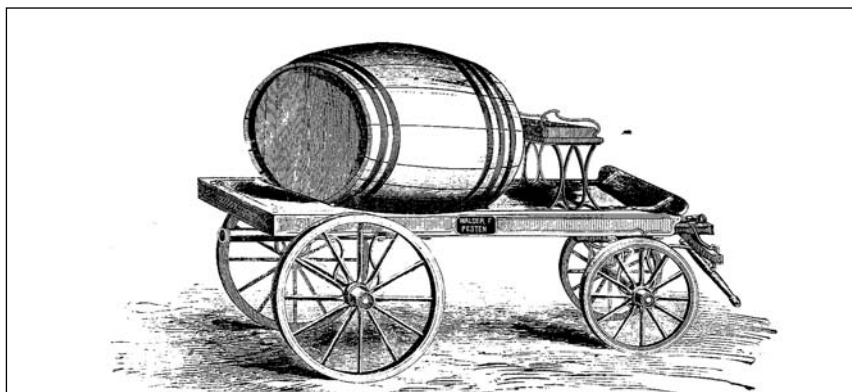
1672-ben egy holland feltaláló, Jan van der Heyden, bőrből készült nyomótömlőt készített. A tömlők kifejlesztésével a tűzoltás módszere alapvető változáson ment keresztül. Az eddig „utcafrontos” tűzoltás helyett már a lokalizált tűzgócok oltására tudtak koncentrálni. Ám a bőrtömlő meglehetősen drága volt és a legkevésbé sem flexibilis. Így 1720-ban elkészült az első sűrű szövésű kenderből gyártott nyomótömlő is, amely már gazdaságosabb és jobban használható variánsa volt a tömlőknek. Azonban sok helyen még így is a gólyanyakú fecskendő maradt használatban, mivel kezelésük egyszerűbb, ami pedig „nemtörődöm” lakosság esetében, nagy pozitívum.

Magyarországon a gólyanyakú és kézfecskendők beszerzése kivétel nélkül Nyugatról történt, így a következő jelentős lépést a fejlődésben gróf Széchenyi Ödönnek, az állami tűzoltóság megszervezőjének és irányítójának tevékenysége jelentette, valamint, hogy a XIX. században már a Monarchia területén is elkezdődött a tűzoltó-szer-gyártás. Onnantól fogva gyorsan kezdtek terjedni birodalomszerte a különböző kialakítású és felépítésű tömlős kocsifecskendők.

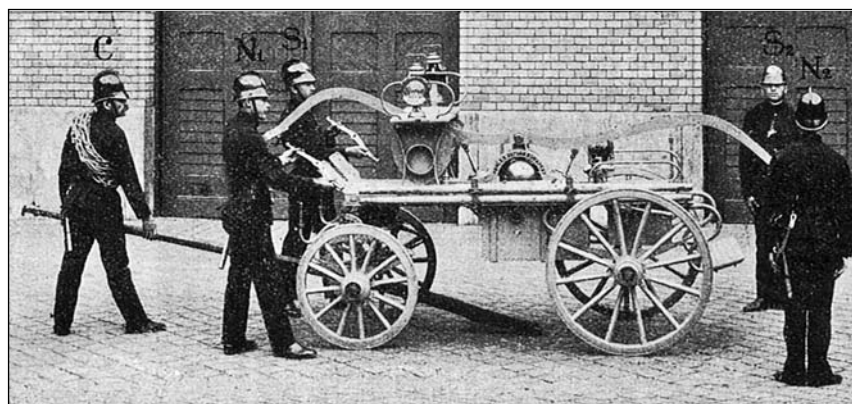
A kocsifecskendő szivattyújának egyik oldalán szívó-, a másik oldalán nyomócsont található. A szívócsontokra egy merev falú, ún. szívótömlő csatlakozik, amely vagy lajtos kocsira kapcsolva vagy kútba eresztve, vákuumhatás ellenében képes a vizet felszívattyúzni.

A fizika törvényeit alkalmazva, normál légköri nyomás mellett a szivattyú legfeljebb nyolc méteres mélységből képes a vizet felszívni. Ennek jelentőségét hamar felismerték, és ún. mozdony/mozdonyítható fecskendők gyártásába kezdtek, aminek lényege, hogy az egytengelyes targoncát hátra billentve, a fecskendő a földre helyezhető a kút mellé, így az a szívótömlőn keresztül mélyebbről tud felszívást végezni. A nyolc méteres „szabály” okán egy fecskendőre legfeljebb nyolc méternyi szívótömlő (általában 4x2 méteres kiosztásban) kerül málházásra.

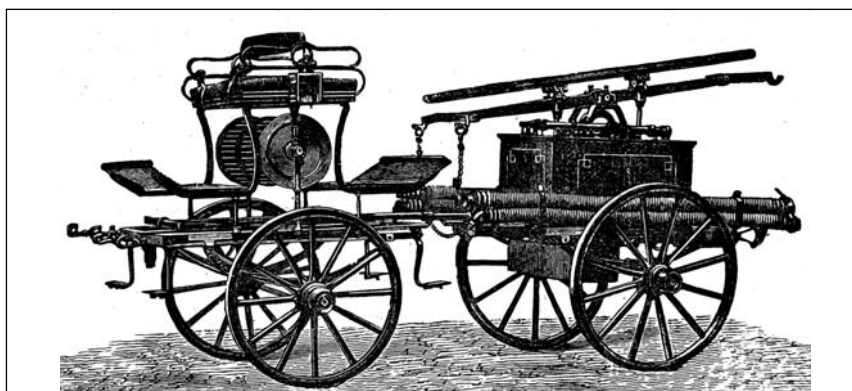
A mozdonyfecskendők elé ún. előkocsi is csatlakoztatható, ezáltal egy csapásra megoldódott a lóvontatás és a tömlőszállítás gondja. A kocsis ülése alatt rácsos rekeszekbe lehetett a lapos falú nyomótömlőket elhelyezni, a merev falú szívótömlők jellemzően a mozdonyfecskendő targoncájának két oldalán, villákba szorítva kaptak helyet.

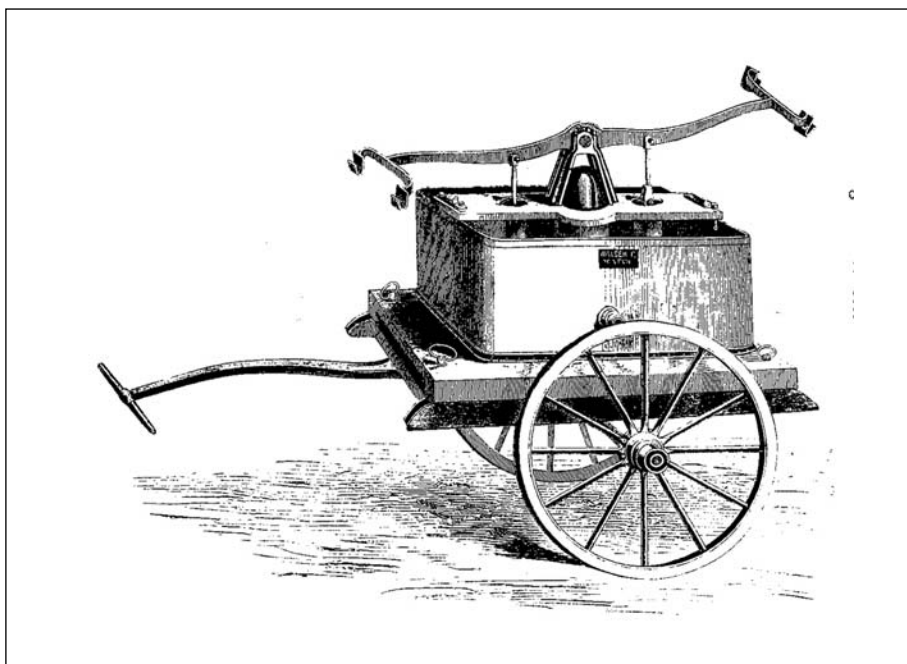
Fahordós lajtos kocsi (KKM)

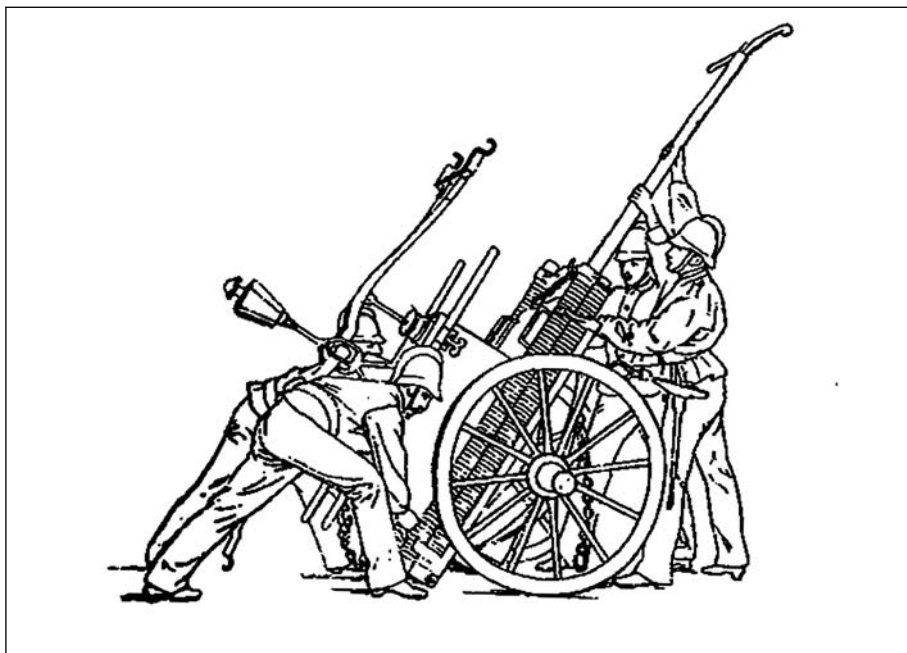
Pesti tűzoltók kocsifecskendőt szerelnek át vontatásból (KKM)

Előkocsi mozdonyfecskendő. Az előkocsi ülése alatti henger alakú rácsos tárolóba kerülnek a feltekert, laposfalú nyomó(kender)tömlők. A mozdonyfecskendő két oldalán a 2x2 méter merevfalú szívótömlő (KKM)

Mozdonyfecskenő, előkocsi nélkül, kézi vontatásra kialakítva (KKM)

Mozdonyfecskenő megtelepítése a targonca hátrabillentésével (KKM)

A TŰZ ELLENI VÉDEKEZÉSRŐL A SZÁZADELŐN

A szervezett tűz elleni védekezés három alappilléren nyugszik:

- megelőző tűzrendészet (mai kifejezéssel tűzvédelem),
- tűzoltás (és műszaki mentés),
- valamint a tűzvizsgálat.

Ez a három feladatcsoport, amely a hatékony tűzmelegelőzési munkát szavatolja. A századelőn, a tűzrendészeti feladatok és a tűzvizsgálat a vármegyei, járási, városi tűzrendészeti felügyelők munkája volt, így az ő feladatukat most csak érintőlegesen taglalom. A tűzrendészet feladata jogszabályi úton óvni és elősegíteni az emberi élet és vagyontárgyak tűz elleni védelmét. A tűzvizsgálat feladata a bekövetkezett tüzek oltása során, és után a következtetések levonása, melyeket a későbbi jogszabályalkotás és tűzoltástaktikai fogások fejlesztésére használnak fel. A tűzoltási feladatok részletezésében pedig elsődlegesen az önkéntesek tevékenységét és működését részletezem, tekintve, hogy ezek a szervezetek alkották a (XVI.) kerület tűzoltó erejét, néhány magántűzoltóság mellett, amelyekről sajnos elenyészően kevés információ maradt fenn. Emellett megjegyzendő, hogy működésük csak apró részletekben tért el az önkéntesekétől.

SZÉCHENYI ÖDÖN, A MAGYAR TŰZOLTÓSÁG MEGALAPÍTÓJA

Széchenyi Ödön gróf 1839-ben született, Széchenyi István – „a legnagyobb magyar” – középső gyermekeként. Apja halála után Pestre költözött, ahol hajóstisztként dolgozott. 1862-ben a magyar küldöttség élén utazott Londonba, a harmadik világkiállításra. Ott, kihasználva a lehetőséget, megismerte a világhíres londoni tűzoltóság munkáját. Azonban nemcsak megismerte, de a londoni főparancsnok külön engedélye mellett, be is állt tűzoltónak öt hétre, azzal a feltétellel, hogy semmilyen feladat alól nem vonhatja ki magát, legyen az tömlőmosás vagy bármilyen más, egy gróf számára derogálónak számító teendő. A főparancsnok később így írt Széchenyihez, miután szolgálatát letöltötte és baráti levelezésbe kezdtek: *„Sok idegen jött hozzám az elmúlt 10 évben, hogy tűzoltói gyakorlatra tegyen szert, és azt elsajátítsa, de egyik sem vette magának a fáradságot, hogy azt olyan gyakorlatiasan és behatóan tanulmányozza, mint Ön...”*.

Gróf Széchenyi Ödön (wiki)

Széchenyi Ödön az itt szerzett tapasztalatok birtokában több publikációt is megjelentetett, melyekben részletesen leírja, miképp képzelte el a hazai tűzoltótestület megszervezését. 1864-ben kérvénnyel fordult a bécsi udvarhoz, a Pesti Önkéntes Tűzoltó Egyesület felállításáról, mely-

hez minden hivatali és udvari kapcsolatát megmozgatta, majd egy évvel később jóváhagyták a kérvényét, így megalakult az ország első ÖTE-je. Azonban a jelentkezők elmaradtak, és csak 1870-re sikerült kilobbiznia az egyesület számára a megfelelő szertárat és tűzörtornyt a városvezetéstől (az Eskü téren), így március 9-én az egyesület megkezdte a szolgáltatadást. Ezzel párhuzamosan belátta, hogy az önkéntesek nem lesznek elegendőek a megfelelő szolgálatellátásra, mivel ők, a munkájuk mellett, csak éjszaka vállalták a szolgálatot, ezért a pesti városi tanács számára kezdeményezte egy 12 fős fizetett tűzoltótestület felállítását. Ugyanebben az évben megalakult a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség (röviden MOTSZ) is.

Látva Széchenyi sikereit, az ország számos pontján megindultak a hasonló kezdeményezések, és sorra alakultak az önkéntes tűzoltó egyesületek. Széchenyit 1874-ben a török szultán Konstantinápolyba invitálta, hogy segítsen az ottani tűzoltóság megszervezésében, amit el is vállalt. Szolgálataiért a szultán pasa rangot adományozott neki, amit ez előtt még soha nem kapott meg keresztény személy, anélkül, hogy át ne tért volna az iszlám hitre. Konstantinápolyból már nem tért haza, 1922-ben elhunyt.

MIT JELENT AZ A SZÓ, HOGY ÖNKÉNTES?

Az önkéntesek anyagi ellentételezés nélkül, társadalmi munkában látják el feladatukat, míg a köteles (köztestületi, hivatásos) tűzoltóság tagjai mint tűzoltók állnak alkalmazásban, s e tevékenységért rendes illetményt (fizetést) kapnak.

MIBEN KÜLÖNBÖZIK AZ ÖNKÉNTES ÉS KÖTELES (HIVATÁSOS/ÁLLAMI) TŰZOLTÓSÁG?

Az önkéntesek tűzoltói feladatukat egy másik állásuk, munkájuk mellett, a szabadidejükben végzik, így, ha a tűzjelzés munkaidőben érkezik, a kárhelyre vonulás ideje jelentősen megnő, tekintve, hogy ilyenkor a szertárban nincs készenléti személyzet. Ugyanakkor, ha az önkéntes a munkája ellátása okán túlságosan messze kerül a szertártól, vagy adott esetben munkáltatója nem engedi el a munkából, a szolgálat ellátása nem megoldható. Sajnálatos módon az utóbbi tényező itthon komoly korlátja az önkéntes szolgálatnak, és már a századfordulón is látszott, hogy hosszú távon a hivatásos, fizetett tűzoltók rendszere fogja a tűzoltói feladatokat ellátni.

Ennek ellenpéldája ma Ausztria, ahol a tűzoltói feladatok ellátására 2018-ban 6 hivatásos, több mint 300 létesítményi és több mint 4400 önkéntes tűzoltóság áll készenlétben, és fel sem merül a munkáltatóban, hogy ne engedje el az önkéntest, mi több, kifejezetten büszkéek arra, ha a dolgozójuk önkéntesként praktizál.

Ma Magyarországon a hivatásos tűzoltók 24 órás folyamatos szolgálatot látnak el a laktanyában. Ezért a szolgálatért rendes bér illeti meg őket, 24 óra leteltével pedig 48 vagy 72 óra szabadidő. Ezt a rendszert „24/48” és „24/72”-ként szokás írásban jelölni.

RANGOK ÉS TISZTSÉGEK A TŰZOLTÓ EGYESÜLETEKBEN

Széchenyi Ödön, az ország első önkéntes tűzoltó egyesületének megalapításakor az alábbi lehetséges „rangok” betöltéséről határozott: főparancsnok, főparancsnok-helyettes, osztályparancsnok, szakaszparancsnok, tisztviselők, őrpáncsnokok, mászók, szivattyúsok.

A főparancsnoki tisztséget először ő maga töltötte be az egyesület élén, és szintén őt nevezték ki a fizetett tűzoltóság parancsnokának is.

Ezeket a rangokat a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség bizottsága 1909-től némileg egyszerűsítette, míg másokat megtartottak változatlan formában. Ennek értelmében, egy egyesületben, a létszám és felszereltség tekintetében az alábbi tisztségek szervezendők: 1 parancsnok, 1 alparancsnok; létszámnak megfelelően: szakaszparancsnok(ok), őrpáncsnok(ok), rajvezetők, őrvezetők; valamint a legénység: szivattyúsok, mászók és rendfenntartók.

Az egyes parancsnoki tisztségeket, a megfelelő szakvizsga (ma úgy mondanánk: parancsnoki tanfolyam) elvégzésével lehetett betölteni, emellett szükség volt még a tűzoltói szakismeretekben való szerteágazó jártasságra is, annak érdekében, hogy a legénység minden tagjának feladatával tökéletesen tisztában legyen az adott parancsnokjelölt.

Amelyik egyesület csúcsán főparancsnok is állt, ott jellemzően a település egy prominens személye foglalta el ezt a beosztást (pl. Rákosszentmihályon Krenedits Sándor, a község alapító főjegyzője). Emellett megjegyzendő, hogy a főparancsnokok (Széchenyi Ödön kivételével) a tűzoltási és (műszaki) mentési feladatok objektív ellátásában nem vagy csak ritkán vettek részt. Főként szervező munkájukkal támogatták az egyesületet.

Az egyes tisztségviselői beosztások elnyeréséről az egyesületi közgyűlés határozott, és ott is kaptak a jelöltek felhatalmazást ezek betöltésére. A tisztségek rendszere szintén szerteágazó és minden esetben figyelembe veszi a helyi sajátosságokat, igényeket és lehetőségeket.

Ezek alapján az egyesületen belül lehetséges: titkár vagy jegyző, pénztárnok, szolgálatvezető (segédtiszt), szertárnok (szertáros).

Emellett az egyesületi munkát segítő: orvos, mérnök, ügyész és lelkész beosztások is szervezhetők.

A titkárok elsősorban az egyesület életében felmerülő általános adminisztratív feladatokat látták el, pl.: közgyűlésről jegyzőkönyv készítése, valamint a formanyomtatványok és naplók kitöltése.

A pénztárnok a beérkező bevételek és felmerülő kiadások pontos vezetéséért volt felelős.

A szolgálatvezető a napi szolgálati létszám szervezését végezte.

A szertárnok a tűzoltószertárban lévő felszerelés hiánytalan meglétét felügyelte, valamint a kapu kulcsát őrizte és ügyelt arra, hogy mindig elérhető helyen legyen, ha szükség van rá.

Az orvos, jellemzően a község orvosa volt, tehát nem az egyesület „alkalmazott” önálló orvost. Feladata az egyesületben inkább tiszteletbeli, lévén ez idő tájt nem

létezett állami mentőszolgálat, a község területén felmerülő sürgősségi eseteket is ő látta el, így azon sérültek ellátására is őt hívták, akiket a tűzoltók mentettek meg. Az orvosok az egyenruhájukon fehér alapon vöröskeresztes karszalagot viseltek.

Megjegyzendő még, hogy a fővárosban (a Markó utcában) állomásozott a Budapesti Önkéntes Mentő Egylet, akik, ha az eset súlyossága úgy kívánta, kivonultak ide, a fővároson kívülre is, de mire megérkeztek, már jószerivel elsősegélynyújtásban nem, csupán a betegszállításban kellett segédkezniük, valamelyik fővárosi kórházba.

A mérnökök elsősorban a gépészeti berendezések, pl. tűzifecskendők javításában jeleskedtek, feladatuk nagyobb szaktudást igénylő javítómunkákban való részvételben merült ki.

A lelkészek az általános lelkipásztori teendőjükkel a protokolláris eseményeken járultak hozzá az egyesület életéhez. Hogy melyik felekezetből kerültek ki, azt az egyesület személyi állományának hovatartozása determinálta, így akár több lelkész is lehetett az egyesületben párhuzamosan. A lelkészek egyenruhát vagy tűzoltói „kiegészítőt” nem viseltek.

A tűzoltó egyesületek és a tűzoltók megfelelő szakmai felkészültségét vizsgálni (ellenőrizni), valamint tanfolyamokat szervezni, egyúttal javaslatot tenni községi és területi tűzrendészeti fejlesztésre jogi úton, az országos, valamint a vármegyei tűzoltószövetség tisztviselői voltak hivatottak.

Az országos szövetség tisztviselői a következők: védnök, elnök, alelnök, főtítkár, pénztáros, titkár.

A vármegyei szövetség tisztviselői: elnök, alelnök, vármegyei és járási tűzrendészeti felügyelők, titkár, pénztáros.

Az egyesületek elnöke minden esetben egy olyan prominens vezető, akinek a szerepe a szervezetben mindössze szimbolikus, az egyesület életében és napi tevékenységében nem vesz részt, legfeljebb reprezentatív eseményeken van jelen. Pl. községi bíró, főjegyző stb.

A rang kifejezés furcsán hathat azok számára, akik az elmúlt néhány évtizedben kaptak kiképzést valamilyen fegyveres testületnél, ott ugyanis azt tanítják, hogy „rangja a báróknak és grófoknak van, maguknak pedig rendfokozata lesz”. Ez részben igaz is, hiszen a rang valóban egyfajta társadalmi státuszt reprezentál, azonban azt fontos látni, hogy aki tisztségviselő vagy csak egyszerű tag volt a helyi önkéntes tűzoltó egyesületben, az valóban általános közbizalmat élvezett a lakosság körében. Mindamellet, a vizsgált korszakra érvényes 1909-es egyenruházati és felszerelési szabályzat egyértelműen a rangfokozat kifejezést használja, így nem is áll módomban ennek megváltoztatása.

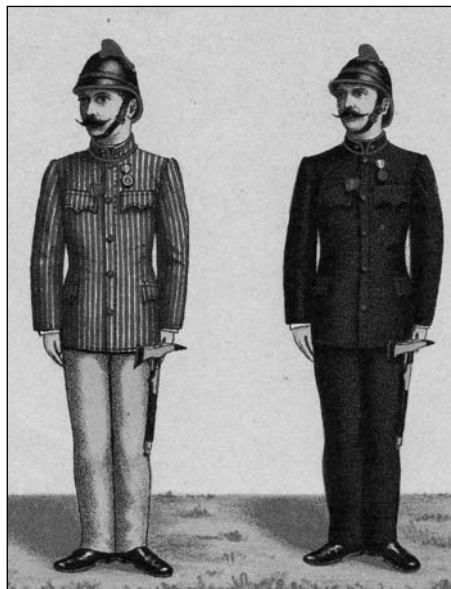

EGYENRUHÁZAT

A közösséghez való tartozás legkifejezőbb eszköze az egyenruha. A tűzoltóság egyenruhája a kezdeti időkben nem volt egységes, elsősorban nem a praktikum, mint inkább a divat irányvonalaait követte. Majd 1898-ban a MOTSZ iránymutatásai szerint egységes egyenruházat került bevezetésre minden tűzoltó számára. Ez részletes leírást tartalmazott az egyenruha kinézetére, valamint az egyes rangok egyenruhán való megjelenítésére. Az egyenruhák közül téli és nyári kivitel rendszeresített.

A téli egyszínű, sötétkék, állónyakú, posztó anyagú, négy zsebes, egyenes szabású zubbonyból és ugyancsak egyenes szabású sötétkék nadrágból állt.

A nyári zubbony az előzővel megegyező kialakítású, de vékonyabb szövetanyagú, és kék-fehér hosszanti csíkok díszítették, valamint megegyező szabású, egyszínű fehér nadrágból állt. A zubbony gallérján arany vagy ezüst színű rózsák kerültek elhelyezésre két oldalt, melyek a tűzoltó rangját jelölték. A sapka álló formájú, ún. babmérő, bőr szemernyővel, csatos viharszíjjal és sapkajelvényvel. A sisak bőrből készült, és szintén megjelentek rajtuk az egyes rangok. A közönséges legénységi sisak egyszerű bőr, míg a magasabb rangban szolgálók különböző rézvereteket viseltek. Ez alól kivétel a főparancsnoki sisak, melynek alapanyaga acél és gyakran lószőr forgóval szerelt.

Nyári tűzoltó-egyenruha (b) és téli (j) (KKM)

Létrajelvény pléből	1 drb	„	—10
Létrajelvény himzett	1 drb	„	120

Sapka (létra)jelvény pléb (b) és himzett (j) változata, illetve a kettő közti árkülönbség (sgy)

Az egyenruha megjelenésére és állapotára a tűzoltók igen büszkék, mondhatni hiúak voltak – minden esetben úri szabónál készültek, fazonra igazítva. A sapka-jelvénynek és a rangjelző rózsáknak létezett préselt bádoglemez, ún. pléh és hímzett változata is – utóbbi tízszeres árkülönbséggel a pléh variánsokhoz képest, így a hímzett ékítményeket elsősorban a tiszték engedhették meg maguknak.

Manapság a tűzoltókat úgy szokta meg a lakosság, hogy vastag, lángálló bevetési ruházatban dolgoznak télen-nyáron. Ez azonban egyáltalán nem volt jellemző a XX. században, mi több, az első bevetési védőruha egy egyszerű, vékony, egyrétegű azbeszt párka (csuklyás bő zubbony) volt, amit a második világháború idején rendszeresítettek először. Az egyéni védőfelszerelés gyakorlatilag kimerült a sisakban, de még azbeszt lángálló védőkesztyűt is csak a párkával egy időben kezdtek el használni, elsősorban a fővárosban. Érdekesség, hogy a teljes testet védő „klasszikus” lángálló bevetési védőruha, amit ma ismer a közvélemény, csak 1993-ban került kiosztásra az ún. „Sattler” védőruha formájában

ÖNKÉNTES TŰZOLTÓ EGYESÜLET FELÁLLÍTÁSA

A XIX. század végén egy önkéntes tűzoltó egyesület létrehozását a lakosság egy részének kifejezett kérésére, a község vagy vármegye elöljáróságánál kérvényezték, majd az ispán vagy alispán határozott ennek jóváhagyásáról, illetve megtiltásáról. Az 1867-es kiegyezés előtt ezeket a törekvéseket jórészt nem hagyták jóvá, mivel az ilyesfajta civil szerveződések a Habsburg helytartók lehetséges politikai reakciós elemekként kezelték. Emiatt több egyesület elsősorban sport- és csak másodsorban tűzoltó egyesületként létezett, egyfajta kikaput kihasználva. Később az első teljes mértékben önkéntes tűzoltó egyesület megalakulása után felálló Magyar Országos Tűzoltó Szövetség már megfelelően támogatta a hasonló szerveződések.

A kérvényezési eljárás az előzőekhez képest nem változott. Ha összeállt a megfelelő számú és képzettségű jelentkező, a kérvényt a vármegyén az ispán vagy alispán, a városokban pedig a polgármester hagyta jóvá.

Ezt követően alakuló közgyűlést kellett összehívni, ahol megszavazták az egyesület alapszabályzatát. Ezt fel kellett terjeszteni a tűzrendészeti felügyelő számára, aki szakmailag jóváhagyta. Az alapszabályt gyakran másolták le más egyesületektől, kiigazítva a helyi sajátosságokkal. A visszaigazolás beérkezésével vált az egyesület hivatalossá.

Később a 230.000/1925. BM körrendelet értelmében azon községek, ahol a lakóházak száma meghaladta a háromszázat, kötelesek voltak önkéntes tűzoltóságot létesíteni, vagy amennyiben erre a lakosok önszántukból nem voltak hajlandóak, úgy köteles (hivatásos) tűzőrséget kellett felállítani, viselve ennek minden költségét, melyet a lakosok különadó formájában térítettek meg az elöljáróságtól, ily módon a tűzoltóság részére.

TŰZOLTÓZENEKAR

A tűzoltózenekarok tagjai az esetek nagy többségében csak formálisan voltak tűzoltók és nem foglalkoztak tényleges tűzoltással. A különböző községekben zenekarok oly módon alakultak, hogy inkább valamely köztisztvisletben álló, más egyesület/testület kötelékében tevékenykedtek, így a helyi sajátosságok figyelembevételével előfordulhatott iskolai, tűzoltó, levante vagy bányászzenekar is. A tűzoltó zenészek szintén tűzoltó egyenruhát viseltek, rangjelzés helyett azonban a gallérjukon „érczlant” állományjelzőt hordtak.

AZ EGYESÜLETEK FINANSIÁLIS TÁMOGATÁSÁRÓL

Mindenki ismeri azt a ma már közhellyé silányult mondást, mely szerint a háborúhoz három dolog kell: „pénz, pénz, pénz”.

Ennek kifinomultabb változata a „pénz, paripa, fegyver”.

Nincs ez másképp a tűzoltók esetében sem, akik „békében harcolnak”, hogy még egy gyakran használt közhelyet ellőjek.

A pénz itt is hasonlóan fontos, a paripa szintén, a fegyverre pedig újfent van még egy negyedik közhely is: „a sugárcső a tűzoltó fegyvere”.

Az ötödik leggyakoribb közhely pedig az „oda megyünk, ahonnan mások menekülnek”, de egy ilyen dömping után ezt már nem érzem indokoltnak.

Az egyesületek számos különböző pénzkidadásának támogatására a két fő módozat a normatív támogatás, a másik pedig a gyűjtés.

Mielőtt ezt a részt érdemben tárgyalnánk, fontos leszögezni, hogy ekkoriban nem létezett állami tűzoltóság, tehát sem az önkormányzatokért, sem a tűzoltóságokért felelős minisztertől/államtitkártól pénzt nem várhattak normatív támogatásként, legfeljebb eseti jelleggel, nagyberuházásra, pl. járműbeszerzésre (természetesen ez az út csak akkor nem vezetett zsákutcába, ha a kérvényező személy a megfelelő ember barátságát tudhatta magáénak).

A községi vagy városi előljárásgok igyekeztek az éves költségvetésben annyi forrást teremteni, ami elegendő az egyesület működtetésére és fejlesztésére, ám ez a legtöbb esetben nem volt elegendő.

A nagyobb városokban és a fővárosban az adakozó hajlam kevésbé volt erős, mivel az emberek nem érezték magukénak a humanitárius szervezetek ügyét. Ezért gyakran

Szegények ingyen gázálarcára (kampány) bélyeg. Sok bélyeget kellett venni, hogy kijöjjön egy gázálarc, mivel egy darab 11 pengőbe került (sgy)

Táncmulatsági meghívó (sgy)

hető ez részben annak, hogy a női emancipáció ekkoriban még gyerekcipőben járt, valamint, hogy az egyesület alapvető tevékenységeiben a „gyengébb nem” ritkán vagy egyáltalán nem vehetett részt. Emellett a már említett országos kampányokat gyakran vezették az „anyaszervezet” női szakágai, pl. a Légtőlalmi Liga Országos Női Bizottsága.

Az ilyesfajta női bizottságok védnökének, legfőbb vezetőjének szokás volt olyan személyt választani, aki vagy az uralkodóház vagy a nemesség legprominensebb személyiségeinek felesége volt – pl. a már említett L.L.N.B. védnöke Anna királyi hercegasszony volt, akinek férje, Habsburg József Ferenc a mentőegyesület elnöki posztját tudhatta magáénak.

Az ehhez hasonló címadományozás nemcsak megtiszteltetés és elismerés az egyesület tagjainak számára, de egyben be is vonzza a tehetősebb támogatókat.

előfordult, hogy ezen testületek képviselői, pl. Vöröskereszt, önkéntes tűzoltó és mentő egyesületek adománygyűjtő edényekkel /urnákkal, esetenként egyenruhában járták a várost és gyűjtötték a felajánlásokat, úgy mond „kalapoztak”. Ennek másodlagos célja a szervezet reklámozása volt; tehát felhívni a figyelmet az egyesület munkájára, annak fontosságára, adott esetben szert tenni rendszeres adományozókra és leendő tagokra. Az ilyen gyűjtések kiterjedtebb változata a gyűjtőkampány, amely annyiban tért el, hogy már nem csak utcai adománygyűjtők járták a várost, de újság- (adott esetben rádió-) hirdetések, falragaszok is segítettek a gyűjtést, emellett országos kampányok során a posta is kivette részét támogató bélyegek kibocsájtásával. A gyűjtést jószerivel csak nők, esetenként gyerekek szokták végezni, köszön-

Az adományozás ugyanis sajnos/szerencsére bizonyos nemesi-főúri körökben presztízsnak számított. A különböző adománygyűjtő rendezvényeken (bálok, estélyek, multságok, vigalmak, tűzoltónapok) lehetőség volt a belépőn felül ún. támogatói „felülfizetésekre” is. Ezeket a felülfizetéseket tételesen rögzítették és a helyi lapokban rendszeresen, a felülfizetés nagyságának megfelelő sorrendben, le is közölték.

Ha két olyan tehetősebb személy jelent meg ugyanazon az estélyen, akik mindketten kellően rátartiak voltak, előfordulhatott olyan eset is, hogy a később érkező megnézte a listán, hogy a másik mennyit fizetett, és annál többet adott, hogy később az újságikkben előrébb kerüljön a neve a listán.

A felsorolt bevételszerzési módszereknek két kimenetele volt az egyesület átfogó pénzügyi helyzetét értékelendően: vagy elegendő fedezetet sikerül, teremteni a kiadásoknak, vagy nem.

A tagság az egyesület költségeihez nem, vagy csak minimálisan járult hozzá. Főleg azokban a kiadásokban mutatkozott ez meg, amelyek konkrétan, fizikailag érintették őket, tehát pl. az egyenruházatuk. Tagdíjat csak a pártoló és alapító tagok fizettek. Az alapító tagok általában öt-, tízszeresével többet, mint a pártoló tagok. Ebből következik, hogy az alapító tag titulus nem azt jelentette, hogy jelen volt és részt vett az alapításban, hanem, hogy milyen mértékben támogatta az egyesületet. Az éves tagdíjak megállapítását a közgyűlés végezte, az adott év gazdasági helyzetét figyelembe véve. A működő (rendes) tagok nem fizettek tagdíjat.

A TŰZOLTÓSÁG JELMONDATOKBAN

Az előző fejezetben említettem néhány – főleg manapság alkalmazott – közhelyet. Ezek, noha biztos, hogy civilek számára nem mind gyakran hallottak, szakmán belül már elég unalmasak.

Azonban most felsorolásszerűen kitérnék néhány jelmondatra, vagy nevezhetjük ezeket akár mottónak is, amelyek a századelős tűzoltóságok csapatzászlajain, meghívóin, illetve dísz- vagy emlékérméin köriratként előfordultak:

„Egy mindnyájakért, mindnyájan egyért.”
„Acél szívvel, acél karral szembe szállunk minden bajjal.”
„Erős kar, bátor szív, testvéri szeretet.”
„Isten dicsőségére – Felebarátunk segítségére.”
„Istennek dicsőség, egymásnak segítség.”
„Csak honszerelmünk lángja éghetetlen.”

és egy kissé nagyképmű jelmondat egy adománygyűjtő-estély meghívójáról:

*„Vasárnapjainkat a község lakosaiért áldozzuk.
 – Áldozatok ti is!”*

A TŰZOLTÓ FELSZERELÉSEK KÉSZENLÉTBEN TARTÁSÁRÓL

Átlagos tűzoltószertár belülről, az 1940-es évek elején (fortepan)

Ahhoz, hogy a tűzoltóság tagjai a megfelelő gyorsasággal és kellő szakmaisággal lássák el feladatukat, elengedhetetlenül fontos a használt tűzoltó eszközök megfelelő karban- és készenlétben tartása. Azt a helyet, ahol ezeket a felszereléseket tárolják, nevezzük tűzoltószertárnak. E helyiség kulcsának a hollétéért felel a már említett szertáros.

A tűzoltószertár fogalom egy átfogó jelentésű kifejezés, amely utal minden olyan járműre, a vontatás mikéntjétől függetlenül, amelynek alaprendeltetése tűzoltói feladat. A szakzsargonban szokták röviden csak szerkocsiként vagy még rövidebben szerként is emlegetni. Ideértendő tehát minden kocsit, mozdonyítható, gőz- és benzinmotoros fecskendő, valamint modern tűzoltó eszköz is, legyen az közúton alkalmazott, vasúti vagy légi szer. A tűzoltószer két fő fajtája a századelőn a fecskendő- és a létraszer.

Ha a felszerelések mellett, ugyanazon épületben (épületszárnyban) egyúttal készenléti vonulós állomány is tartózkodik (függetlenül a jogállásától), tűzőrségnek (mai kifejezéssel tűzoltólaktanyának) nevezzük.

A szertár elhelyezése mindig kulcskérdés, és általában a felkészületlen városvezetést mindig hidegzuhanyként szokta érni, ha a létesítésére kerül a sor. A két legfőbb szempont a jó megközelítés, tehát egyfelől, hogy maguk a tűzoltók könnyen eljussanak oda, valamint, hogy mentéskor a község minden pontját nagyjából azonos idő alatt éri el. Emellett nem utolsó szempont a vagyonvédelem és a tényleges készenlétben tartás is. Egyfelől a drága réz-bronz eszközöket jogosan féltették, másfelől a lajtos kocsiban tárolt vízre figyelni kellett mind a fagyásveszély, mind pedig az illetéktelen használat miatt, ugyanis szerették a vizet a szántóföldeken kilocsolni belőle. Más esetekben az utat locsolták a por ellen, aztán pedig elfelejtették visszatölteni.

A szertáron belül általában laza rend uralkodott, főleg a feladattípusoknak megfelelően voltak elhelyezve a különböző eszközök, tehát más helyen a fáklyák és világító eszközök, más helyen a kötelek és mászóeszközök stb. Ez a fajta kényelem, specifikus rendtartás a mai napig alkalmazott módszer; nincs két egyforma elrendezésű szertár. A különböző eszközöknek különböző a feladata, amelyek készenlétben tartott számát mindig a település aktuális építési, védendő lakosságszámbeli és egyéb viszonyai (pl. vízi közmű kiépítettsége vagy hiánya) határozzák meg.

A TÚZJELZÉSRŐL

A tűzjelzés módszertana annyira szerteágazó, és olyan mélyen beépült a magyar szokások közé, hogy több évszázados hagyományait egyedül a XX. század második felében széles körben elterjedt telefon volt csak képes elfeledtetni.

Az első tűzjelzéssel kapcsolatos törvény I. Szent Istvánhoz köthető:

„Ugyan a papok meg az ispánok hagyják meg mindenfelé a falusbíráknak, hogy vasárnaponként az ő felszólításukra minden ember, nagyja és apraja, férfiak és asszonya, mind templomba menjen, kivéve azokat, akik a tűzhelyet őrzik.

4. §. Valaki pedig konokul hátramarad, csapják meg és kopaszsza meg.”

Szent István király Dekrétomainak Második könyve. 8. fejezet.

Hogy vasárnap mindenki templomba járjon.

A tűzőr felállítási helye mindig olyan magaslati pontra került, ahonnan a teljes község és annak közvetlen környezetének területét kellőképpen belátta. Ezek a mezővárosokban jellemzően a templomtornyok voltak, ebből következik, hogy a tűzoltószertárakat legtöbbször a templomok közelében állították fel. Egyfelől ez központi helyet jelentett a településen, illetve a tűzőr jelzését is könnyebben lehetett érteni, ha az szóban történt. Azonban, ahol a terep már nem volt ilyen egyszerű, ott tűztornyot kellett építeni. Az újkorban először Sopronban, 1549-től működött tűzfigyelő szolgálat tűztoronyban, majd ez gyalogos járőrökkel is kiegészült a XVII. századtól. Ez a gyakorlat később országosan is elterjedt. Hasonló tűztorony épült Veszprémben is, és még több ponton az országban, elsősorban a mai határokon túl.

A tűzőrök vegyes váltásban, de általában tizenkét óránként váltották egymást. Mindazonáltal volt ahol csak éjjeli őrséget alkalmaztak, a nappali őrségnek elsősorban a mezőgazdasági munkák idején volt kiemelt jelentősége.

1788-ban II. József tűzrendészeti pátensében tette kötelezővé az éjszakai őrködést. A bakter, a német „wächter” szóból magyarosodott, amely éjjeliőrt jelent.

A tűz jelzésének több módzata is elterjedt, vidékenként eltérően. Ha az őr tüzet látott, kürttel, síppal vagy dobbal jelzett a tűzoltók számára. Az őrök a tüzet nappal a torony korlátjára kihelyezett piros zászlóval jelezték, ahol a zászló a tűz irányába mutatott. Éjjel a módszer hasonló volt: akkor egy rúdra égő lámpást helyeztek, ami szintén a tűz irányába mutatott. Ahol a lakosokból tevődött össze a tűzoltóerő, ott a jelzés leadására a harangot alkalmazták, mivel annak a hangja messzebbre elhallatszott. Bevett szokás volt rendkívüli események esetén a harang nyelvét a palást kizárólag egyik oldalának verni – ez volt a harang félreverése. Ebből az eltérő

Tűzór a nagykőrösi templom tornyában (internet)

hangzsból mindenki tudta, hogy tűz, vízár, esetleg kiemelt személyiség közeledik. Némely esetben a kongatások száma vagy az eltérő színű zászlók használata mutatta a városrészt is, amire a jelzés vonatkozott. Városonként eltérően ezt a jelzést kiegészítették még meghatározott számú és periódusú puska- vagy ágyúlövésekkel, egyfajta ébresztőként a lakosság felé.

A főváros pesti oldalán pl. a városrészek német neveinek szótagszáma adta ki a kongatás számát. Egy kongatás: „Stadt” – belváros; kettő: „Franz-Stadt” – Ferencváros; három: „Jo-sef Stadt” – Józsefváros. Míg Lipótváros négy, Terézváros öt jelzést, Buda pedig hatot jelentett. Az öröknek emellett bizonyos időközönként jelet kellett adni éberségükről is – ez lehetett félóránként sípjel vagy óránként valamilyen (dicsőítő) ének.

Ezt követően általánosan elterjedt a távíró- és telefonvonalakra épülő utcai tűzjelző- és telefonhálózat kiépülése. Az első nyilvános utcai tűzjelző 1914-ben Nyíregyházán került kihelyezésre. Ezután 1925-től rendeletben szabályozták, hogy azon városokban, ahol telefonközpont már létesült, azt összekössék a tűzoltólaktanyákkal. Ezzel egy időben a laktanyák egyéni telefonszámai mellett a távbeszélőközpontokba közvetlenül kapcsoló „05”-ös telefonszám is életbe lépett, ahonnan a beérkező hívást a laktanyákhoz kapcsolták át. Az egyéni laktanyai hívószámok továbbra is fennmaradtak, a központi szám csupán a gyorsabb átkapcsolást szolgáltatta. A közérdekű bejelentések már ekkor is díjmentesek voltak és kiemelt prioritással kezelték őket, szabad vonal híján a magánkapcsolásokat szakították meg. A szocialista időszakban a telefonok bevezetése a lakóingatlanokba igen körülményes folyamat volt, amely nem segítette elő kellő mértékben a gyors tűzjelzést, így az 1970-es évek végéig még jórészt utcai nyilvános fülkékről érkezett a jelzések legnagyobb hányada.

MIT CSINÁL A TŰZOLTÓ?

A manapság alkalmazott terminus szerint: tűzoltási és műszaki mentési feladatokat lát el. A tűzoltást különösen nem kell magyarázni, de mi az a műszaki mentés?

Szakmai berkekben röviden csak annyit szokás erre mondani: „minden, ami nem tűzoltás”. A korabeli cikkek és gyakran a szakmai leírások sem tettek különbséget a „műszaki mentés” és „mentés” kifejezések között. Ma ez annyiban finomodott, hogy a mentés szót kizárólag személy- vagy állatmentésnél, azaz életmentés esetén használjuk.

Így a műszaki mentés közé sorolhatjuk pl. a személyek kiszabadítását járműroncsból vagy összedőlt ingatlanok alól. Emellett említhetjük még kútba esett háziállatok felhozatalát, lápba ragadt lovak kihúzását, kivéve a fán rekedt macskák leszedését, mert azok lejövetele saját belátásukon alapszik. De többek közt említhetjük még a jégről, vízből mentést ott, ahol vízi mentő nem volt szolgálatban. Ez ugyanis igen kevés helyen, főleg a népszerűbb strandokon fordult elő. Továbbá az árvízi védekezésben való részvételt, kidőlt fák, leszakadt faágak eltávolítását, HÉV és villamos alá szorult sérültek kiemelését, továbbá az öngyilkosok „levágását” is a kötélről. A századelőn azonban a tűzoltók feladatköre, községenként eltérően, még ennél is szerteágazóbb volt. Azon országos hatáskörű, közfeladatot ellátó testületek, melyek létezése manapság a jóléti állam egyik fontos előfeltétele, mint pl. mentőszolgálat, ÁNTSZ vagy NÉBIH (korábbi nevén KÖJÁL) ez idő tájt még nem léteztek.

Ezért e testületek feladatait a rokonszakták és társszervek képviselői számára utalta ki általában a vármegye vagy a városvezetés. Pl. a borbély gyakran nemcsak hajvágást és borotválást, de kisebb műtéteket és foghúzást is végzett. Így a tűzoltók részt vállaltak közegészségügyi, köztisztasági és betegszállítási feladatokban is. Ilyen pl. járvány idején a fertőtlenítés, fák és földutak locsolása, illetve erre alkalmas jármű birtokában, a járóképtelen betegek szállítása.

A TŰZOLTÁS FOLYAMATA

A tűzjelzés fogadása után a szolgálatparancsnok dönt a feladat megoldásához előreláthatólag szükséges és indokolt létszámról és az igénybeveendő kivonuló szerekről (amennyiben több is a rendelkezésére áll).

Könnyen belátható, hogy a helyes parancsnoki döntés meghozatalához alapvetően szükséges a megfelelő helyismeret is. Főleg annak tekintetében, hogy a tűzőr gyakran csak annyit tud jelzésként leadni, hogy tüzet vagy füstöt lát, és hogy merőről. Ha a jelzés telefonon fut be, akkor már egy jóval pontosabb esetleírást tudnak felvenni a jelzőtől, ami már egy megfontoltabb döntés meghozatalát teszi lehetővé, az erők, eszközök optimális elosztása érdekében.

Ezt követően az ügyeletes (mai nevén híradós) elrendeli a riadót (mai kifejezéssel: kiadja a riasztást), mellyel az éppen alvó állományt felébreszti, illetve az ébren lévők számára jelzi, hogy vonulás következik, mindenki menjen a szertárba, a szolgálati helyére és vegye fel a védőfelszerelését. Ezt jellemzően az erre létesített haranggal tették az épületen belül.

Az egységek ezután megkezdik a káresethez vonulást (innen a szakzsargonbeli elnevezés: „vonulósok” / „vonulós” állomány).

A kárESET lehet minden olyan feladat (tűzESET, balESET), amely tűzoltói közBEAVATKOZÁSt igényel.

A „beavatkozó” tűzoltó kifejezés szintén gyakran használt formula, jelentése megegyezik a „vonulós”-sal.

A káreset bekövetkezésének színtere a kárhelyszín, röviden kárhely.

A helyszínre érkezés után a parancsnok (ha van, de a helyettese is végezheti) leszáll a szerről és megkezdí a felderítést. Megállapítja, van-e emberi élet veszélyben, mi ég, mit veszélyeztet, és ennek megfelelően hozza meg a tűzoltás taktikai döntését a beavatkozás megkezdéséről.

A tűzoltás lépései:

0. lépés: életmentés,
1. lépés: a tűz körülhatárolása,
2. lépés: tűzoltás,
3. lépés: lefeketítés,
4. informális lépés: a tűz eloltva.

Időszaktól függetlenül, már a legkorábbi magyar tűzoltás-taktikai szakutasítás is úgy határozott, hogy a három lépcsője a tűzoltásnak a beavatkozások imént felsorolt fokai. Három, habár én 4+1-et írtam.

Többen az életmentést az első helyre helyezik, azonban ez magához a direkt tűzoltáshoz nem kapcsolódik, így helyesebb, ha nulladik pontként említjük, mint minden munkafázis felett álló prioritást.

Az életmentés ebben az esetben valóban szó szerint értendő. Tehát még az érdemi tűzoltás megkezdése előtt vagy annak megkezdésével egy időben, a tűzoltó a saját testi épsége kockáztatásával, a védőfelszerelése, eszközei és saját képességeinek, illetve testi erejének maximális tudatában segít kijuttatni a mentendő személyt a veszélyeztetett helyről. Azonban ennek az önfeláldozásnak is vannak szabályai. A tűzoltó kizárólag olyan esetben teheti ezt meg, ha az eredményben biztos, tehát a személyt valóban ki tudja menteni. Ellenkező esetben, ha ő maga is megsérül, és nem tudja folytatni a munkáját, akkor már két mentendő személy lesz, akiknek kimentésére már két másik tűzoltóra van szükség, így már szimultán három tűzoltó is le van kötve, akik közben nem tudnak az oltással foglalkozni (és akkor még nem beszéltünk arról, hogy tűzoltó nem jár egyedül, csak párban, tehát legalább öt fő).

Felmerülhet a kérdés a tisztelt olvasóban, miért nem hallunk rendszeresen sérült tűzoltókról vagy hasonló hősiesség életmentésekről?

A tűzesetek számához viszonyítva az életmentések valóban elég ritkának számítanak. Ennek elsősorban az az oka, hogy mentést csak akkor alkalmaznak a tűzoltók, ha hallják és/vagy látják a csapdába esett segélykérőt, ami ritka eset.

Egyfelől azok, akik ébren/tudatuknál vannak, saját belátásuk szerint, valamint, ha a tűzvédelmi előírásoknak megfelel az ingatlan, el tudják hagyni saját lábukon a veszélyeztetett helyiséget.

A mondás úgy tartja, hogy kis tűzből lesznek a nagy tüzek, de ennek kibontakozásához is idő kell. Ahhoz, hogy kiterjedt tűz keletkezzen zárt területen (pl.

szobában), általában 3–5 percre kell eltelnie, addig pedig a füstre sokan felkapják a fejüket. Probléma akkor áll fenn igazán, ha a füst által érintett helyiségben lévők alszanak. Ilyenkor nem ébrednek fel az „égett szagra”, emellett a füstben lévő szén-monoxid hamar érvényesíti mérgező hatását, a vérben lévő hemoglobint ugyanis 250-szer jobban képes lekötni, mint az oxigén, ami rövid úton halálhoz vezet. Ezért amikor a híradások összeégett holttestekről szólnak, akkor már tudható, hogy az elhunyt nem az égési sebeibe és az ebből keletkező szepszisbe halt bele, hanem még sokkal előbb, a füstmérgezésbe.

Ennek okán a tűzoltók nem rohannak automatikusan a lángok közé, ha azt az információt kapják, hogy „van benn valaki”. Mivel a pánikba esett személyek úgyszólván életjelet adnak magukról, akik pedig alszanak vagy a CO-tól elvesztették eszméletüket, erősen valószínű, hogy már nincsenek életben.

TOVÁBBIÁKBAN A TŰZOLTÁS EGYES SZAKASZAIRÓL

A parancsnok kiadja az utasítást a fecskendő felállítási helyére és telepítésére. Kocsifecskendő esetén ez csak „lefogatolást” jelent, a mozdonyfecskendő pedig a már ismertetett módon kerül telepítésre. Majd a beavatkozók megkezdik a sugárszerelést. A fecskendő nyomócsonkjától a sugárcsőig tartó tömlővezeték sugárnak nevezzük. A sugárcső a tömlő végére helyeződik, funkciója a vízszugár képének és szórásának szabályozása. A kocsifecskendők kapacitása nem mérhető a mai gépjárműfecskendők által biztosítani képes vízátfolyással. Míg a legnagyobb kocsifecskendők kapacitása 325 liter/perc volt, addig a modern fecskendők 1000 liter/percre is képesek. Így legtöbbször egy kocsifecskendő csak egy sugarat szolgáltat ki. Később a gépi fecskendők idején a tűzoltástaktika annyiban változott, hogy a nyomócsonkra egy szélesebb átmérőjű nyomótömlő került (M méret = 75 mm Ø), melynek a végére egy kétágú osztóvilla helyeződött, ahonnan már párhuzamosan, kisebb átmérőjű tömlővel (E méret = 52 mm Ø) két sugár is tudott üzemelni. Ennél a megoldásnál a nyomócsonk és az osztó közti szakaszt alapvezetéknek, míg az osztó és a sugárcső közti szakaszokat sugaraknak nevezzük. A sugár lehet támadó vagy védekező, annak függvényében, mire használjuk. A támadó a tűzoltásért felel, a védekező a tűzterjedést tartja kordában. Az így létrejövő sugárral/sugarakkal megkezdik a beavatkozók a tűz körülhatárolását.

Szintén gyakori közfelfogás, hogy „ami ég, annak már mindegy, azt kell védeni, ami még nem ég”. Tehát a tűzoltás elsődleges feladata a továbbterjedés

Szerelési gyakorlat egy sugárral (KKM)

megakadályozása, azaz a körülhatárolás. Amennyiben ez sikeres, a tüzet kisebb gócokra szedve, a tűzfészket próbálják oltani a mentőerők. Ha ez megtörtént, és már nincsenek egybefüggő lánggal égő felületek, csak izzó, parázsló gócok, akkor mondhatjuk, hogy a tűz le van fektítve. Ha a tűz már magától visszagyulladásra nem képes és az izzó részek is már csak minimálisan vannak jelen, megkezdődhet az utómunka és kijelenthető, hogy a tűz el lett oltva. Ezek a fogások, amelyek a mindenkori tűzoltástaktika alapját jelentik, olyan alapvetőek, hogy az évtizedek során nem változtak, függetlenül a politikai, gazdasági berendezkedéstől és technikai fejlődéstől.

HÁBORÚS IDŐSZAK(OK)

Az I. világháború értelemszerűen megnehezítette a tűzoltói szolgálatok ellátását. A folyamatos sorozások elvonták a községekől a férfiakat, akik a tűzoltói szolgálatot elláthatták volna. Ennek érdekében a lakosokat a helyi újságok figyelmeztették, hogy a tűzveszélyes tevékenységekre, mint begyújtás a sparheltba vagy kályhába, fokozott figyelemmel ügyeljenek, mivel a tűzoltóság – már – nem fog kivonulni. Emellett, ahol a közelben honvéd helyőrség állomásozott, a tűzoltást ők végezték. Fontos azonban figyelembe venni, hogy a honvédek semmilyen tűzoltói képzést nem kaptak, így a szaktudás hiányát igyekeztek bátorsággal pótolni. Azonban ez nem volt mindig elegendő, előfordult, hogy a „lassú” beavatkozást a rosszmájú korabeli sajtó úgy jelenítette meg, hogy maguk a katonák okozták a tüzet, azért lett akkora a kár.

A „nagy háború” utáni időszak nehéz helyzetet teremtett a tűzoltóságok szempontjából is. Noha a hátszágban nem volt sem harci cselekmény, sem bombázás, a nehéz anyagi körülmények, a jóvátétel-fizetés okán, a tűzoltó egyesületek támogatottsága jóval elmaradt a megelőző időszakokhoz képest.

A II. világháború eseményei már nem csak gazdasági szempontból voltak megterhelőek a tűzoltóság számára. A front az ország teljes területén áthaladt, így a pusztítás nyomai majdnem mindenhol fellelhetők voltak. A tűzoltókat szintén vagy besorozták, vagy munkaszolgálatra fogták, más esetben légoltalmi szolgálatba osztották. 1935-től már komolyan kezdték számolni mind a háborúba lépéssel, mind pedig a hátszági légitámadásokkal és az ezzel járó pusztítással. A felkészülés jegyében 1936-ban megalakult a Légoltalmi Liga, amely elsősorban a civilek tűzoltó – műszaki mentő – és elsősegélynyújtó képzését szolgálta. Egyúttal a tűzoltók átképzése is megindult a háború későbbi részében, elsősorban tűzszerészeti feladatok ellátására.

1944 decemberére a fővárosnak már csak 3 gépjárműfecskendője és 13 kismotorfecskendője volt, a front Budapestre érkezése előtt, a fővárosi szerállomány 85%-át Nyugatra vitték, amelyből 1946 végén csak 17 darab érkezett vissza, azok is hiányosan. Az addigi vonulások kézi vontatású targoncákkal történtek, ami roppant kimerítő feladat volt. Adott esetben 5–6 kilométereket kellett gyalogolni a tűz helyszínére, és aki nem bírta a tempót és kidőlt, egyszerűen hátrahagyták, s később csatlakozott. Ezt a helyzetet civil vontatójárművekkel igyekeztek javítani.

1945-ben csaknem 75 év sikeres működés után feloszlatták a MOTSZ-ot és elkezdték pedzegetni az államosítást is.

A háborús tevékenységről további részleteiben a légoltalmi fejezet foglalkozik.

A SZÉGYENTELJES 1948-AS ESZTENDŐ

A kormány a Magyar Közlönyben 1948. május 13-án kihirdetett 5090/1948-as számú rendeletében rendelkezett az állami tűzoltóságok létrehozásáról. Az „államosítás” szó viszonylag gyakran előkerül a közhasználatban, Így most a jogszabály szövegét pontosan idézném, hogy átérezhető legyen, mit is jelent ez a valóságban:

„1. §

(2) A tűzoltói szolgálatot az országos tűzoltó főparancsnokságnál, továbbá Budapest székesfővárosban, minden törvényhatósági jogú és megyei városban, valamint a belügy-miniszter által az illetékes szakminiszterekkel egyetértésben már kijelölt vagy kijelölendő vállalatoknál (üzemeknél) az állami tűzoltóság tagjai látják el. A felsoroltakon felül az állami tűzoltóság tagjai közé tartozik olyan vármegye tűzoltóosztályának parancsnoka is, amelynek székhelye község.

(3) A jelen rendelet hatálybalépésével a (2) bekezdésben felsorolt tűzoltóságok tagjai az állami tűzoltóság létszámához tartoznak. A kijelölt vállalatoknál (üzemeknél) tűzoltói munkakört ellátó alkalmazottak csak abban az esetben tartoznak az állami tűzoltóság kötelékébe, ha erre vonatkozólag kinevezési okiratot kaptak.”

Ezzel az egyetlen mondatlall, amit a második pont tartalmaz, megszűnt minden önkéntes tűzoltó egyesület, valamint magántűzoltóság is. Így jártak a cinkotai, mátyásfüldi, sashalmi és rákosszentmihályi ÖTÉ-k is, melyek jogutód nélkül szűntek meg. A rendelet további részében intézkedik az eddigi községi vagy egyesületi tulajdonban lévő tűzoltófelszerelések rekvirálásáról.

„28. §

(1) Az állami tűzoltóságok működésének megkezdésével a törvényhatósági jogú és megyei városok (községek), valamint a kijelölt vállalatok (üzemek) a tűzoltóságok céljaira eddig szolgáló ingóságokat (bútorokat, irodai és tűzoltófelszereléseket, egyenruhákat stb.) az államkincstárnak ellenszolgáltatás nélkül használatra átengedni kötelesek.

(2) Az átengedett és az érdekelt város (község), illetőleg vállalat (üzem) költségvetési keretein belül a jövőben beszerzendő ingóságokat csak az átengedő (beszerző) város (község), illetőleg vállalat (üzem) tűzoltóságának céljaira szabad használni.

(3) A (2) bekezdésben foglalt korlátozás azonban nem akadályozhatja az átengedett és beszerzendő ingóságoknak, a szakszerűség és a tűzvédelem érdekében, más város (község), illetőleg vállalat (üzem) részére való ideiglenes átadását.”

Tehát az egyesületek feloszlata után a felszereléseik is elkobzásra kerültek. A rendelet indokolatlan totalitárius mivoltát jól jellemzi, hogy még az egyenruhákat is

rekvirálta, holott, egy évre rá már egészen új szabású egyenruha-tervezetet adtak ki, de az addig elvett egyenruhákat egészen biztosan nem viselték, mivel semmilyen korabeli felvételen nem fordulnak elő.

Egyetlen kiskapu volt, hogy ha a község területén a tsz-ben (vagy más üzemben) alakult olyan üzemi tűzoltóság, amely a felszereléseket átvehette, valamint olyan lelkes tagság, amelyik az ÖTE szellemiségét továbbvihette. Ez országszerte csupán néhány egyesületnek sikerült.

A rendelet 1948. május elsejével hatályba lépett.

Azokon a helyeken, ahol az egyesületek felszerelését az állami tűzoltóság vette át, egy furcsa átmenet is történt. Ugyanis a kocsifecskendők az 50-es évek elejére már elavult technikának minősültek, helyettük gépjárműfecskendők vagy targoncás kis-motorfecskendők kerültek rendszeresítésre. Így a kocsifecskendők jórészt kihasználatlanul álltak vagy esetleg verseny célra használták őket. Ennek köszönhető, hogy sok mai tűzoltólaktanya épülete előtt kiállítva, megtalálhatóak a kocsifecskendők, hol felújított, hol romosabb állapotban. A többi felszerelés jórészt elhasználódott vagy az oroszok vitték magukkal, mivel a bronz- és réztárgyakra az iparuknak nagy szüksége volt, mi pedig cserébe alumíniumot kaptunk.

A BOSZORKÁNYÜLDÖZÉS ÉVEI

1950-es évek alapvető változásokat hoztak mind a testület, mind pedig a XVI. kerület életében.

Az államosítást követően, az 1949. XXVI. törvény kihirdette „Nagy-Budapest” létrejöttét, mely 1950. január elsejétől Budapest székesfőváros területéhez csatolta Cinkota, Mátyásföld, Sashalom, Rákosszentmihály és Árpádföld területét. Az új kerület a „XVI.” számot kapta, név nélkül, bár előzetes tervek megemlítik a „Kossuth-város” elnevezést, de ezt végül elvetették. A kerület területe érdemben nem változott az azt megelőző határokhöz képest, kivéve a mai Budapesti út, Pirosrózsa utca és HÉV – Körvasút által határolt négyszöget, amely 1950 előtt Rákosfalvához (Zuglóhoz) tartozott és jórészt bolgárkertészek lakták. Az új határok bevezetése után, ez a terület a XVI. kerülethez került.

Budapest több kerületét is átszámozták. A számozások a várból kiindulva, az óramutató járásával megegyezően, csiga vonalban kerültek kiosztásra. Így a korábbi 14 kerületből 22 lett (Soroksár 1994-es különválásával pedig a mai 23). Ezzel párhuzamosan a helyi előljárásságokat megszüntették és bevezették a kerületi (és fővárosi) tanácsrendszert. A gyárakat, üzemeket államosították és újakat is létrehoztak.

Az első öt éves terv irányozta elő a kerületben többek közt az EMG, az AURAS és az Ikarusz megalapítását, a KGST előirányzatainak megfelelően. Az EMG és az AURAS jogelőd nélküli új beruházás, míg az Ikarusz a mai Margit utcai Uhri járműgyár egységeit olvasztotta magába és terjesztette ki a buszgyártásra (emellett kis részben a reptér melletti egységeket is).

Jól látható, hogy az átfogó politikai, közigazgatási és gazdasági változások mellett a községvezetésnek már nem maradt lehetősége az államosításkor meghagyott

kiskaput kihasználni, ezért az egyesületek eszközeit mind széthordták és jelenleg semmilyen felszerelésnek nem ismerjük az útját, mi hova került.

Az ötvenes évek elején a tűzoltóság teljes struktúráját átszervezték. Az MOTSZ – lévén, hogy feloszlataásra került – már nem látta el a tűzoltóságok szakmai felügyeletét, helyette a BM Országos Tűzoltó-parancsnokság (továbbiakban OTP) végezte ezt a feladatot. A 359.400/1950 BM rendelet megalapította a Budapesti Tűzoltó Osztályparancsnokságot, ami alosztályokat működtetett. Felszámolásra kerültek a „rég” rangfokozatok és katonai mintára „új” rendfokozatokat vezettek be, mint pl. tűzmester helyett őrmester. Az első tiszti beosztás pedig, szovjet minta szerint, az alhadnagy lett. Új jelenség is felütötte fejét, ami a politikai tisztek formájában teljesedett ki, akik feladata az állomány politikai nevelése volt, hogy a proletárdiktatúra védelmében harcukat szilárd akarattal, megfelelően összpontosítva tudják végrehajtani, mivel a fegyver pont ugyanolyan fontos, mint az eszme, ami mellett harcolnak (kivonat különböző korabeli politikai kiskatékból – szerző). A tűzrendészeti felügyelők, tűzrendészeti előadók lettek, a bajtársakból elvtársak, az önkormányzatokból pedig tanácsok.

1950-ben a budapesti osztályparancsnokság, az egyesületek feloszlataása után határozott „az új városrész bekapcsolásáról a tűzoltás ügyébe”. Ezért a sashalmi piactéren és Rákosszentmihályon ún. „mozgóőrs” alakult. A sashalmi mozgóőrs állományát egy főparancsnok, egy tűzrendész és egy gépipró alkotta. Emellett források szólnak valamilyen fecskendőőről is, azonban pontos hivatkozás ezzel kapcsolatosan nem került elő. Feltételezhető, hogy valamilyen kismotorfecskendőőről lehet szó, de ezt bizonyosan nem használták tűzoltási célra, legfeljebb oktatási vagy versenyfeladatokra. Ez az őrs, a jelenlegi (és akkori) piactér északnyugati részén helyezkedett el, mely épület a piac 2008-as átépítéséig még állt, majd elbontásra került. Jelenleg a sashalmi közösségi ház található a helyén.

A sashalmi mozgóőrs, a térképen a Kossuth tér északnyugati részén, a hármassal jelölt épületben [az „u” betű felett] (KHEK)

A XVI. kerületi alosztály épületének Szabadság úti utcafrontja, május elseji ünnepi „díszen” (ht)

Az épülettel kapcsolatban megemlítendő még az is, hogy eredetileg egészen más rendeltetést szántak neki, ugyanis a község, lakossági kérésre közért boltot kívánt ott üzemeltetni, ám a BM „átnyúlva” a tanács feje fölé, a tűzoltóság részére utalta ki az ingatlant, így a tanács kénytelen volt új bolthely után nézni. A mozgóőrs egyik legfontosabb feladata volt az újonnan alakult tsz-ek betakarítása során a tűzrendészeti figyelőszolgálat adása.

A rákosszentmihályi (mozgó)őrsről annyi ismeretünk van, hogy mindössze egy fő alkotta, aki telefonügyeletet adott. Nem derült ki sajnos, hogy hol volt a szolgálati helye, de feltételezhető, hogy a szentmihályi rendőrőrsön, mivel a községháza és az akkor már nem üzemelő tűzoltószertár ezek mellett állt a szentmihályi piactéren.

1952-ben megalakult a XVI. kerületi alosztály és 1953-ban átadásra került az épülete is, a mai Veres Péter út (akkori Szabadság út) 9. szám alatt. A hivatásos tűzőrséget 5 fő adminisztratív-vezetői és a vonulós állomány alkotta két szolgálati csoportban. Ez idő tájt a szolgálat 24/24-es volt, tehát 24 óra szolgálatot követett 24 óra pihenő, majd újra 24 óra szolgálat és így tovább. Az épület két szerállással épült, az udvarban több gazdasági épülettel. Vonulós szerként egy Csepel D420-as gépjárműfecskendő állt készenlétben. A létszám teljes raj esetén 6 fő, tehát az alosztály teljes állománya 2x6 fő + 5 fő adminisztratív dolgozó, azaz összesen 17 fő.

FORRADALOM ÉS ELLENFORRADALOM

A fővárosi 1956-os forradalmi tevékenységek során a BM egységei általánosan átálltak a felkelők oldalára (értelemszerűen az Államvédelmi Hatóság állományát leszámítva). A rendőrség közleményt bocsájtott ki, melyben kiáll a forradalmárok mellett. Ugyanígy a fővárosi tűzoltóság körlevelet adott ki az alosztályok között, hogy mindenhol alakítsák meg a „forradalmi tanácsokat”. Ezek feladata átvenni a vezetést az osztályokon és alosztályokon, támogatni a forradalom ügyét és a központi forradalmi tanács tevékenységét, szavatolni a munkát a tűzoltóság eddigi több évtizedes nemes szellemében, és fenntartani a belső rendet, hogy az önbíráskodást az „elvtársak között” elkerüljék.

A XVI. kerületi alosztály forradalmi tanácsának tagjai:

Küri Imre tű. hdgy.,
Czapárik Béla tű. őrm. és
Megyesi Lukács tű. szds.

A hivatalos jelentések szerint a helyi tűzoltóság részéről senki sem vett részt fegyveresen harci cselekményben, mindössze egy esetben történt „uszítás”.

A forradalom leverése után az MSZMP intézőbizottsága részletes vizsgálat lefolytatását rendelte el, mely a tűzoltóságot is érintette. Ennek keretében megállapították, hogy Küri Imre hadnagy, a XVI. kerületi alosztályparancsnokra az állomány előtt megjegyzést tett, miszerint nem alkalmas a szolgálat ellátására, így leváltása szükséges. Kürit ezen kijelentéséért később elbocsátották.

A forradalmi eseményekkel kapcsolatban meg kell még említenünk Virág István tű. őrmester, rákosszentmihályi lakos esetét is, aki a Nemzeti Színházban, szolgálat- teljesítés közben halt hősi halált. Az ő esete a tűzoltó arcképcsarnokban részletesen kifejtésre kerül.

A KÁDÁR-KORSZAK

A forradalmi események után az élet lassan, de kezdett visszaállni az eredeti kerékvágásba. A tűzoltóság ismét újraszervezés alá került, a BM OTP-ből BM TOP lett (kis részben az Országos Takarékpénztárral való összekeverhetőség okán).

1961. március elsejével a XVI. kerületi alosztályt megszüntették, mivel a XIV. kerületi alosztály közelsége (mai Egressy út), illetve a vonulások alacsony száma nem tette indokolttá az őrs további működését.

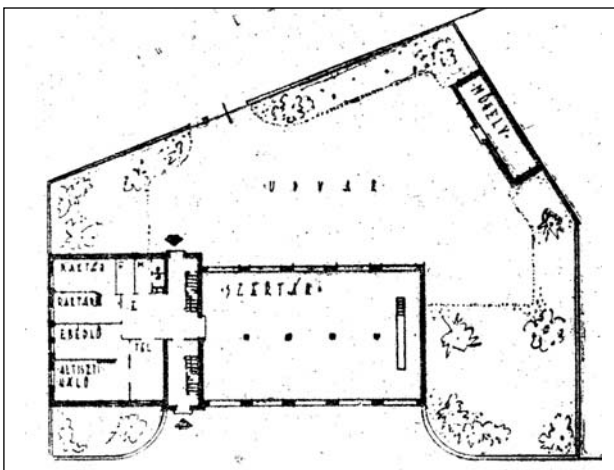
A Szabadság úti (Veres Péter 9. sz.) épület a továbbiakban vegyes használatban állt. Elsősorban a BM TOP Központi Javítóműhely tulajdonában volt, ahol a légző- készülékek javítását és felülvizsgálatát végezték. Emellett informálisan a tűzol- tómuzeum is használta a helyiségeket külső raktárként, illetve a polgári védelem is, a Ferihegyi úti Központi Raktárbázis külső helyszínéként.

Az összevonással és az átszervezéssel megalakult a XIV–XVI. kerületi Tűzren- dészeti parancsnokság, amely a mai napig is üzemel.

A XIV. kerületi laktanya 1938-ban épült, öt szerállással. A kezdetekben a szerállá- sok kapui nem a mai Egressy út felé, hanem a Pósa Lajos utcára néztek, ezért a címe a korabeli hivatkozásokon Pósa Lajos utca 2.

Az épületet már a tervezőasztalon kettős funkcióval látták el, ugyanis a tűz- oltókon kívül, a légókörszet parancsnoksága is idetelepült. Hivatalosan tehát a XIV. kerületi tűzoltó alosztály és a XIV. légókörszet-parancsnokság foglalt itt helyet. Ennek megfelelően a pinceszintet TGS (törmelék-gáz-szilánk) biztos óvóhelynek alakították ki. Azonban ezt nem szánták „köz- használatra”, mivel a nyil- vános óvóhelyek fővárosi listáján nem szerepelt. Az építés költsége 185.500 pengő, mai áron kb. 160 millió forint volt.

A későbbiekben a rend- szerváltásig nem merült fel újra az önálló XVI. kerületi tűzország (alosz- tály) felállítása, így a XIV/2-es fecskendő járt át hozzánk vonulni és jár még ma is.

A XIV. kerületi tűzország épületének korabeli alaprajza (sgy)

1972-től a tűzoltóságok centralizációja lazult és az országos parancsnokság már csak a szakmai felügyeletet látta el. Emiatt a laktanyák üzemeltetése és fejlesztése a tanácsokhoz került, melyet a központi költségvetés többlet folyósításával igyekezett ellátni. Alkalmazásban is a városokhoz kerültek a tűzoltók, a BM pedig csak a képzést és a dolgozók fizetését adta, minden mást helyi szinten kellett megoldani. Ebből kifolyólag a tűzoltóparancsnokoknak éves jelentéseket kellett készíteniük és ennek tartalmáról, tehát a tűzoltóság elmúlt éves tevékenységéről és statisztikáiról személyesen beszámolniuk a tanácsüléseken. Természetesen olyan helyeken, mint nálunk, ahol a tűzoltóság két kerületet is ellátott, mindkét tanácsnál külön be kellett számolni.

AZ ÖNKÉNTESÉG RÉGI-ÚJ RENDSZERE

1956-tól az állam felismerte, hogy az önkéntes tűzoltók nem reakciós elemek, hanem fontos társadalmi munkát végző közösségek. Az új rendelet értelmében minden 15.000 fős községben kötelező volt tűzoltóságot szervezni, az alatt csak belügyminiszteri vagy szakminiszteri javaslatra. Az 1956/13. sz. törvényerejű rendelet már az államossítási rendeletről némileg eltérően fogalmaz az önkéntesek tekintetében:

„2. §

(1) A tűzoltási feladatokat az állami, az üzemi és községi hivatásos és önkéntes tűzoltóságok látják el.”

Így az önkéntesek ismét felkerültek az ország térképére, de nemcsak felkerültek, hanem a 8. § alapján minden községben létesíteni kellett egy önkéntes tűzoltó egyesületet:

„8. § (1) A községek tűzvédelmi szolgálatának biztosítására minden községben önkéntes tűzoltóságot kell szervezni. Az önkéntes községi tűzoltóság létszámát a belügyminiszter szabályozza. Az önkéntes tűzoltóságot indokolt esetben hivatásos tűzoltókkal is meg lehet erősíteni.”

Ez később annyiban finomodott, hogy a legkisebb lakosságszámot 100 főben határozták meg településenként. Természetesen, ahol hivatásos tűzoltóság üzemelt, ott párhuzamosan az önkéntesekre nem volt szükség.

A tűzoltóság működéséhez szükséges legkisebb létszám (1985-ben):

Lakosság száma:	Tűzoltók létszáma (fő)
101-200	
201-500	8
501-1000	12
1001-2000	16
2001-5000	20
5001-10000	24
10001-20000	28
20000 felett	32

Az önkéntes egyesületek ismét az alapszabályzatban meghatározottak szerint, a helyi tanács VB (végrehajtó bizottság) felügyelete alatt működtek, a hivatásos tűzoltóság szakmai felügyelete mellett.

Az önkéntesek az új egyenruhájukon már rendfokozatot viseltek, függetlenül attól, hogy községi vagy üzemi testületnél szolgáltak. A rendfokozatok megegyeztek a katonaiakkal, beemelve a tűzoltó sajátosságokat:

Rendfokozat nélküli	– tűzoltó (tű.)
Tisztes (tiszteseket és rf. nélkülieket együttesen szokás még „legénységként” is emlegetni)	– őrzető (őrv.)
	– tizedes (tiz.)
	– szakaszvezető (szkv.)
	– őrmester (őrm.)
Tiszthelyettes	– törzsőrmester (tőrm.)
	– főtörzsőrmester (ftőrm.)
	– zászlós (zls.)
Zászlósok (1978-tól)	– törzszászlós (tzls.)
	– alhadnagy (alhdgy.)
Tisztek	– hadnagy (hdgy.)
	– főhadnagy (fhdgy.)
	– százados (szds.)

Az önkéntesek rendszerében főtiszti és tábornoki rendfokozatok nem kerültek bevezetésre. A rendfokozatok elé tű. előtagot kell helyezni, pl. tű. őrm. → tűzoltó őrmester. Emellett még szokás a jogállását is feltüntetni, tehát önk. vagy váll., azaz önkéntes vagy vállalati tűzoltó. Teljesen kiírva pl. X. Y. önk. tű. őrm. Gyakran előfordultak még a pv., azaz polgári védelmi, ill. az lg., azaz légoltalmi előtagok is.

1952-től az üzemi tűzoltóságokra igyekeztek kellő energiát és figyelmet fordítani, hogy első beavatkozóként hatékonyan tudjanak tevékenykedni az ott tartózkodó dolgozók, ám ezek nem mindig hozták meg a várt eredményeket. Az üzemi tűzoltókat ekkor egy érdekes titulussal illették, ami úgy szólt, hogy „üzemi önkéntes”. Ez a cím a jogállást tükrözi, mintsem a hozzáállását a tűzoltónak, vagyis jellemzően nem főfoglalkozásban, de még adott esetben nem is mellékállásban volt tűzoltó az üzemben. A beosztottakat a szolgálat, helyettesítés vagy gyakorlat során illette meg órabér, amely 1956-ban 2,50 forint volt (ez mai árfolyamon 300 forintnak felel meg). Emellett azon üzemek, amelyek nem tudták (vagy nem akarták) megfelelő tűzoltó-egyenruhával ellátni az önkénteseket, egyszerű munkaruhát, bakancsot és „tűzoltó sapkát” (pilotkát) biztosítottak az állomány részére, hogy amikor épp nincsenek szolgálatban, rögtön vissza tudjanak állni a munkapad mellé. Rendes havi illetményben csak a parancsnok és a szertáros részesült.

Az üzemi önkéntesek működése több esetben nem hogy kielégítő nem volt, de néha kifejezetten botrányosra sikeredett, mivel az alulfizettség és a motiváció teljes hiánya meghozta „gyümölcsét”, amit a következő oldalon olvasható cikk is tükröz.

**Az üzemi tűzoltóság fegyelme jelenleg nem kielégítő,
még sok javítanivaló van ezen a területen.**

Gyakran találkozunk a fegyelem megszegésének különböző formáival. A pontatlanság (késés), szolgálati mulasztások, szabálytalan öltözködés, lerészegedés szolgálatban és szolgálaton kívül, a leggyakoribb megnyilvánulási formái a fegyelemsértéseknek. Szabó Sándor üz. tű. őrm. és Fekete Gábor üz. tű. tiz. elvtársak az utóbbi időben sorozatos szolgálati vétségeket követtek el. Többek között nem is olyan régen — fokozott készségi szolgálat idején — egyik este, felelőtlenül elhagyták szolgálati helyüket s a közelben lévő italboltban túlzott szeszital fogyasztás következtében leittasodtak. Ittas állapotukban botrányt okoztak, — verekedtek — úgyhogy a rendészeti szolgálatnak kellett közbelépni. Szabó és Fekete elvtársak súlyosan vétettek a szolgálati fegyelem, a szolgálati utasítások ellen, mert egyrészt őrizetlenül hagyták az amúgy is tűzveszélyes objektumot, másrészt botrányos magatartásukkal nagy mértékben rombolták a tűzoltóság tekintélyét. — Felelősségrevonásuk megtörtént.

(KKM)

De szerencsére az elvtársak hamar megtalálták a megoldást:

Ki tanítja, neveli fegyelemre a beosztottakat? Elsősorban a párt, a kollektíva. „Legfontosabb fegyelmezési eszköz annak a szellemnek kialakítása — tanítja Rákosi elvtárs — amely elítéli, megbélyegzi a fegyelmeztelenséget, amelyben a fegyelem megsértése, igazolatlan kimaradás, selejtgtyártás szégyen és gyalázat.” Ennek a fegyelmezési eszköznek, az ilyen légkörnek a megteremtése üzemi tűzoltóságunk fegyelmének megszilárdítása érdekében is döntő fontosságú feladat. Ki kell alakítani egységeinken azt a közvéleményt, amely megveti a fegyelmeztelenedőket, a lógókat. Forduljanak parancsnokaink bizalommal a pártszervezetek vezetőségéhez, használják fel a taggyűléseket és pártcsoporttertekezteket a fegyelem megteremtésére és megszilárdítására, ugyanakkor szívós nevelő munkával érik el, hogy

(KKM)

Természetesen ők is tudták, hogy a politikai átképzés nem elegendő, szükség van rendes fizetésre is, így majdnem hasonló helyzetbe kerültek, mint amivel anno Széchenyi Ödön is szembe került, hogy fizetett tűzoltókra volt szükség.

Ezért az üzemi önkéntes tűzoltóságok mellett jól képzett hivatásos üzemi tűzoltóságok is létrejöttek. Kerületünkben a legismertebb ilyen hivatásos üzemi tűzoltósága az Ikarusznak volt. Az Ikarusz tűzoltói nemcsak készenléti szolgálatot adtak, de az üzemi tűzrendészetben is tevékenyen részt vettek, emellett rendszeresen jártak tűzoltó versenyekre is, ahol szép eredményeket értek el. Vállalati tűzoltósággal rendelkezett még az AURAS is, valamint egyes források feltételezik, hogy az EMG és a Cinkotai HÉV remiz területén is működött üzemi tűzoltóság, de erről konkrét információt nem sikerült felderíteni.

RENDSZERVÁLTOZÁS

A rendszerváltás után ismét változások következtek. A tanácsi rendszert eltörölték és visszanevezték a helyi előljáróságokat önkormányzatokká. A KGST piac nagy része bedőlt, és kevés olyan termék volt, ami versenyben tudott maradni a nyugati produktumokkal.

A hivatásos tűzoltók életében a rendszerváltozás nem okozott kiugróan nagy változást. A politikai alosztályok és politikai tisztségek az állományon belül megszűntek. Hamarosan új egyenruha-ékiptmények kerültek bevezetésre, de példának okáért, a rendfokozatot kifejező ötágú csillag még évekig rendszerben maradt, annak ellenére, hogy a honvédségnél már néhány nap után, mindenhol kiosztották az új hatágú csillagot. Az érdemi változásokat főleg a nyugati piac betörése és a KGST források kiesése jelentette. Hamar be kellett látni, hogy az eddig keleti importból származó anyagbeszerzések nemhogy problémásak, de egyenesen kivitelezhetetlenek lesznek. Megjelentek a nyugati védőfelszerelések (sisakok, bevetési védőruhák, légzőkészülékek stb.), valamint komplett járművek is (gépjárműfecskendők, létraszerek, daruk stb). Az átállás nem ment teljesen zökkenőmentesen (pl. hónapokig nem volt 50 tonnás daru a fővárosban kamionmentéshez), de a 90-es évek közepére, szinte minden sűrűn használt fogyóeszköz nyugati importból származott. Megszűntek a tisztési rendfokozatok is, így már nem lehetett „az utcáról bemenni”, hanem csak az alapfokú iskola elvégzése után válhatott valakiből tűzoltó, akkor is a legalacsonyabb rendfokozata tiszthelyettes, azaz őrmester lett.

Az 1995./XLIX tv. értelmében a Belügyminisztérium a tűzoltóságok ingó és ingatlanvagyonát átengedi a helyi önkormányzatoknak, egyúttal a fenntartását is átruházza. Erre az összeget az adott önkormányzat szintén a BM-en keresztül kapta, központi költségvetésből. 1995. július 1-től a szakmai felügyeletről és a fejlesztésekről a Tűz- és Polgári Védelem Országos Parancsnoksága gondoskodott, míg a fenntartásról és üzemeltetésről az önkormányzatok. Emellett a tűzoltókat szintén az önkormányzat foglalkoztatta. A fejlesztések elég vegyesen alakultak. Ott, ahol a város vezetőségének volt mit a „tejbe aprítani”, ott jutott a tűzoltóság számára is. Ez főleg irodai és egyéb bútorokban, valamint informatikai és kényelmi fejlesztésekben jelent meg, mintsem tűzoltó-apparátusban.

1995-től számos gyűjtőakció indult a XIV–XVI. kerületi tűzoltóság javára. Első ilyen alkalommal egy Bronto Saurus típusú gépjárműfecskendő beszerzését támogatták az adományozók. Hat millió forint gyűlt össze, melynek hiányzó részét a BM egészítette ki. A következő beruházás egy fészítő-vágó volt, melyet a zuglói önkormányzat 1.000.000 forinttal, a Budapest, az Ikarusz és a Fiat-Koncz fejenként 50.000 forinttal szponzorált. Harmadik alkalommal pedig Vetter-párna beszerzését támogatta meg a zuglói és XVI. kerületi önkormányzat vegyesen.

Az 1996./XXXI. tv. a tűz elleni védekezésről lefektette a modern magyar tűzoltóság alapjait. Többek közt kimondja, hogy a tűzoltásban és műszaki mentésben minden állampolgárnak kötelessége részt venni:

„6. § (1) A törvény hatálya alá tartozók a tűzoltásban, a műszaki mentésben – ellenszolgáztatás nélkül – életkoruk, egészségi, fizikai állapotuk alapján elvárható személyes részvétellel, adatok közlésével kötelesek közreműködni.”

2000. január elsejétől megalakul az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (OKF), ezzel megkezdődött az első lépés a tűzoltóság és polgári védelem egyesítésére. Az önkormányzati tűzoltóságok működésére ez kevésbé volt hatással, ám a 2012-től teljes integrálást rendelték el. Ennek értelmében az önkormányzatoktól elvettek mindennemű rálátást vagy beleszólást a tűzoltóságok tevékenységébe. Ezt több polgármester is erősen sérelmezte, mivel az addigi fejlesztéseket, amiket az önkormányzat saját forrásból valósított meg, az OKF – tűzoltósági tulajdonra hivatkozva – államosította.

Az önkéntesek szervezete ellenben ismét jelentős változásokon ment át. Az ország gazdasági recessziója okán az egyesületek anyagi támogatottsága erősen alulmaradt az elmúlt évekhez képest. Ebből fakadóan számtalan egyesület szűnt meg jogutód nélkül. Az egyenruhákon szintén diszkrét változásokat vezettek be, ebből egyik legjelentősebb, hogy teljesen elvették a rendfokozatokat, és ún. „beosztási jelzések”-et rendszeresítettek, azt is paroli formájában. Az egyesületeket az egyesületi törvény alá helyezték, melynek értelmében az egyesületeket legalább 10 fő alkotja, önálló bankszámlát kell vezetni, egyúttal évente beszámolót és pénzügyi jelentést kell tenni az önkormányzat felé. Az egyesületek tisztségviselői közül az elnök és az alelnök az egyesület vezetői. A parancsnok és parancsnok-helyettesek az egyesület szakmai vezetői, mely tisztségek betöltéséhez parancsnoki tanfolyami végzettség szükséges. Valamint szintén szervezhetővé vált a titkári és szertárosi beosztás is.

A szakmai felügyeletet az a helyi hivatásos tűzoltóság látta el, amelyiknek az egyesület a vonulási körzetébe tartozik. Az egyesületeknek nyilatkozniuk kellett, hogy közreműködő önkéntes egyesületként szeretnének tevékenykedni (tehát részt venni tűzoltásban és műszaki mentésben), vagy mint hagyományőrzők szeretnének működni. Ismét lehetőség nyílt az önkormányzat részéről normatív támogatásra, de ez sem szerződés formájában, hanem a képviselő-testület elé minden évben beterjesztve, az éves várható kiadások fedezetére. Újdonságként megjelent egy valódi hungarikum kihasználásának lehetősége is az önkéntesek számára. Az 1996. évi CXCVI. tv. bevezette az adóalanyok 1+1%-os adófelajánlásának lehetőségét a közhasznú és nonprofit egyesületek számára. Ezt a modellt később számos más ország is átvette.

A '90-es években egy, az országos trendtől jelentősen elütő, igen különös folyamat játszódott le a kerületben. A rendszerváltás után a fiatalok számára nem volt eléggé vonzó a rendőri pálya, emellett sem a jogszabályok, sem a bűnüldöző szervek nem tudták kellően felvenni a lépést a bűnelkövetőkkel szemben. A rendőrállam bukása után a piti bűnözők (tolvajok, betörők stb.) nagy arányban kezdtek a rendvédelmi szervek fejére nőni. A helyzetet látva a lakosság úgy érezte, saját kezébe kell vennie a probléma megoldását, ezért sorra alakultak a polgárőrségek. A fővárosi trend az volt, hogy egy kerületben egy egyesület alakult. A XVI. kerületben viszont nem egy, hanem hat ilyen létesült. Ez a helyzet tarthatatlannak bizonyult, ezért 2009-ben a kerületi rendőrkapitány kezdeményezésére, szándéknyilatkozatot írtak alá a polgárőrségek képviselői, hogy megalakuljon a Budapest XVI. kerületi Polgárőr és Tűzoltó Egyesület. Tevékenységi körébe felvették a tűzoltást és műszaki mentést is, ám ezt a

tevékenységüket soha nem gyakorolták, mi több, maguk a polgárőrök sem folytatják azóta. Mindazonáltal 2014-ben megalakult a hetedik kerületi polgárőr egyesület is...

2012-től az OKF elindította az őrs programot, mely a vonulási idők függvényében készült fehér foltokat derítette fel, és ezekbe a fehér foltokba őrsöket terveztek. Ennek keretében kívántak létesíteni egy két szerállásos, könnyűszerkezetes őrsöt a XVI. kerületben is. Korai tervek szerint járműmosó is lett volna itt, azonban az időközben szigorodó környezetvédelmi előírások miatt erről lemondtak. Az őrs helyszínéül az önkormányzat a Sarjú és Margit utca kereszteződésében álló üres külterületi ingatlant ajánlotta fel telekcseré formájában a Veres Péter úti volt laktanyáért. Az OKF részéről az építési terv már készen állt és látszólag bele is ment az üzletbe, azonban ismeretlen okból végül mégis kihátrált belőle, majd a képviselő-testület is kénytelen volt visszavonni a szándéknyilatkozatát.

A XVI. kerületi alosztály Veres Péter úti épülete privatizálásra került, és 2000 óta autószerelő-műhely üzemel benne.

ÖNKÉNTES TŰZOLTÓ EGYESÜLETEK A RÁKOS VIDÉKÉN

A következőkben elődtelepüléseink viszonylatában ismertetem az egyes községek tűzoltó egyesületeinek tevékenységét. A korabeli újságok közül „sajnos” egyedül a *Rákos Vidéke* hetilap számol be olyan mértékben és részletességgel, és csak a rákos-szentmihályi ÖTE-ről, amit egy alaposan felépített csapattörténetről elvárhat az ember. A sashalmi tűzoltókról viszonylag több információ maradt fenn, azonban a mátyásföldi és leginkább a cinkotai helyi lapok nem úgy és nem olyan mennyiségben cikkeztek a tűzoltókról, hogy az összkép ne lenne tele fehér foltokkal. Kiemelten igaz ez az 1942 és az az utáni időkre, mivel ekkor már minden újság megszűnt, így mindössze néhány információmorzsa áll a rendelkezésünkre. Ki kell térjek még arra is, hogy az újságokon kívül a levéltárak gyűjteményeiben is mindössze az alapító okiratok maradtak fenn, azon hozzátartozók pedig, akik felmenőik révén tudnának információval szolgálni, sajnos szintén elég mérsékelt számú új ismeretet tudtak nyújtani. A továbbiakban a rendelkezésre álló információk mennyiségének sorrendjében kerülnek ismertetésre az ÖTE-k.

RÁKOSSZENTMIHÁLY

Szentmihály életéből az első tűzoltó témájú cikk 1901-ből származik „Tűzoltóságot kérünk” címmel. Ebben a szerzők megemlítik, hogy ugyan a községnek van egy „rozzant tűzifecskendője”, de annak már minden csapja és csavarja be van állva, így ha akarnák se tudnák munkára fogni a honpolgárok, ha szükség lenne rá. Azt, hogy ez a fecskendő milyen típus lehetett, sajnos sehol sem részletezik, de feltételezhető, hogy egy gólyanyakú modellről van szó, mivel tömlőket a leírás nem említ.

Majd 1905-ben a *Rákos Vidéke* teljes oldalas címlap formájában kéri ismét a község vezetését és a polgárokat, szervezzenek önkéntes tűzoltóságot. Nagyvonalúan csak annyit fűznek hozzá, hogy ehhez semmi más nem kell, csak néhány lelkes kezdeményező és némi anyagi támogatás. Persze emellett azt is tudják, ha ezt nem sikerül megoldani, akkor jön a „kényszertűzoltóság”, ahogy ők nevezik, tehát a községnek kell fizetett tűzoltókat tartani, aminek a fenntartását a lakosok látják el „tűzoltóadó” formájában.

A község lakóit, úgy ahogy megérintette a gondolat, szereztek egy tucat érdeklődőt, és a városvezetés is mutatott hajlandóságot az alapításra, mégis zátonyra futott a kezdeményezés. Hiába azonban a sikertelen alapítás, mivel a tűzoltáshoz nemcsak ember kell, hanem felszerelés is, több estély bevételeit, az akkor még nem létező tűzoltók felszereléseinek beszerzésére fordították.

1907-ben számos javaslat merült már fel arra, hogy fogjon össze nemcsak Rákosszentmihály, hanem Cinkota és az akkor még nem önálló Mátyásföld és Sashalom lakossága is, hogy megalakuljon a „Rákosvidéki tűzoltóság”, ez azonban még lehetetlenebb kihívás volt, mint településenként tető alá hozni ugyanezt. Így aztán számos ambiciózus terv után, továbbra is hosszú pangás következett. Ugyanebben az évben a község tűzoltó mulatságot szervezett a leendő testület anyagi fedezetére, mely senki által nem várt 883 korona tiszta bevételt eredményezett, mely mai áron 1,4 millió forintnak felel meg. Ez a takarékpénztárban kezelt további 1000 korona mellé került, így összesen már 3 millió forintnyi korona állt a tűzoltóság megalakítására és felszerelésére.

1908-ban egynapos tűzoltó tanfolyamon vett részt Hauser Gyula községi bíró, aki elejétől fogva pártolója volt a tűzoltóügynek. Mivel civilben kéményseprőmester, ezért őt szemelték ki az új testület főparancsnokának. Ezt követően rendelkezett a régi fecskendő felújításáról és egy lajtos kocsí beszerzéséről, mellyel az utak locsolását is el lehetett végezni. Majd Krenedits Sándor főjegyzővel közösen megírták az új egyesület alapszabályát.

Krenedits Sándor főjegyző (KHEK)

1909-re már 2500 korona állt rendelkezésre (4.000.000 Ft), és hivatalos felhívást adtak ki, hogy jelentkezzenek azok a 20 és 42 közötti „ép” férfiak, akik vállalják önként a szolgálatot. A két hónapos felhívási határidőre tizenkét fő jelentkezett, ezek között volt három községi aljegyző, egy községi rendőr, egy tanító, négy helybeli cipészsegéd, két budapesti lakos és egy olyan is, aki egész nap nem tartózkodik Rákosszentmihályon.

1910-re a felszerelések egy része már beszerzésre került. A bíró és a főjegyző megszerezte a szükséges képezéseket, előkészítette az alapszabályt és a ruházat beszerzésének terveit. A folyamatos felhívásoknak köszönhetően huszonkét főre sikerült felduzzasztani a tényleges jelentkezők számát. Ezzel 1910. március 31-én megtarthatták az alapító közgyűlést és kimondhatták a Rákosszentmihályi Önkéntes Tűzoltó Egyesület megalakítását.

Az alapszabályzatot 1 alapító (Kubinyecz Sámuel), 5 pártoló és 27 rendes tag fogadta el és írta alá, mellyel a tűzoltó egyesület részévé vált. Ezt követően az alapszabályt a törvényeknek megfelelően elküldték kormányhatósági felülvizsgálatra. A jóváhagyást követően Krenedits Sándor újabb taggyűlés összehívását kezdeményezte a tisztikar kinevezésére. Ennek értelmében 1910. július 14-től az egyesület tisztikarát adta: Hauser Gyula bíró, elnök; Krenedits Sándor főjegyző, főparancsnok; Havas Gyula alparancsnok. Emellett a segédtsízt, szertáros, pénztáros, titkár, szakaszparancsnok is megválasztásra került. Megállapították a pártoló és alapító tagság tagdíját is, amely egy évre 8 korona (12.000 Ft), illetve az utóbbi esetében 50 korona (79.000 Ft) volt.

1911-ben öt rendes tag lépett ki, kettő betegség okán, hárman pedig azért, mert tényleges katonai szolgálat (sorsszolgálat) teljesítésére kötelezettek. Később megvolt az első bevetésük is az Ehmann-telepen, ahol egy asztalosműhely gyulladt ki. Ugyan az oltás sikeres volt, mivel a faárut sikerült megmenteni, a vonulás alatt azonban több hiányosság is előtérbe került. Egyik ilyen, hogy a lovat a lóvasút elől kellett kikötni, a másik pedig az erős vízhiány a területen. Ennek érdekében később összeírást végeztek a helyi kutakról és azok vízhozamáról.

Az 1912-es közgyűlés során hangot adtak annak, hogy a tavalyi évben csak eggyel nőtt a pártoló tagok száma, azaz, az 1200 háztulajdonosból mindössze 40 fő, emellett a pénztári mérleg 260 koronát mutatott, adósság nélkül (400.000 Ft). Krenedits Sándor lemondott főparancsnoki tisztéről, utódjául pedig Havas Gyulát jelölte ki.

1913-ban leégett Löffler Ignác szatócsüzlete, melyben a kiöntött spiritusz kapott lángra, így a tűz gyorsan terjedt. Az üzlet teljesen leégett és biztosítva se volt, így a kereskedő tönkrement. Ez az eset rávilágított arra, hogy a tűzoltók riadójelzése és őrszolgálatra sem tökéletes és felmerült, hogy ezek javítására két hivatásos tűzoltó alkalmazására lenne szükség. Ez azonban soha nem valósult meg. Szóba jött még, hogy közösen kapcsolt vonalon legyen bevezetve a telefon minden tűzoltó házába, hogy egyszerre lehessen a községházáról leadni a jelzést számukra.

De ha ez mégse teljesül, akkor legalább a kántor-harangozólakás épüljön meg a plébánia mellett, hogy késedelem nélkül félre tudják verni a harangot, ha az szükséges. Emellett a lóvasút lovait sem lehet sokáig önkényesen rekvirálni, mivel az is hamarosan megszűnik és villamosításra kerül, így községi lovak beszerzéséről is gondoskodni kellett.

1914-ben, mivel a pártoló tagság még mindig csak 42 fő volt, leszállították a tagdíjat az évi 8 koronáról évi 4 koronára, hogy ezzel is ösztönözzék a belépést (11.500 Ft-ról 5700 Ft-ra [az értékek a nagyvonalú kerekítések miatt nem pontosak – szerző]). A tagdíj leszállítása nem várt sikert eredményezett, mivel 85 új pártoló tag csatlakozott. A keletkező többletbevételeket egy újabb fecskendő beszerzésére szándékoztak fordítani. Egyúttal beléptek az országos szövetség önsegélyező pénztárába, mely a tűzoltói munkával összefüggő sérülések esetén napi 1–2 korona segélyt folyósított a tűzoltónak, egyfajta baleset-biztosítási jelleggel.

A háború azonban jelentősen átírta az ambiciózus terveket, mivel szeptemberre annyian vonultak be katonának, hogy mindössze két ember alkotta az egyesületet, Havasi főparancsnok és Somi kisbíró mint „legénység”, így újabb toborzó hirdetés kiadása vált szükségessé. A lakosság részéről ugyan elenyésző volt az érdeklődés, de a felhívásra az ott állomásozó Boda Sándor tüzérkapitány rögtön kivezényelt húsz tüzért, akiket kiképeztek mind a fecskendő kezelésére, mind „tűzoltóilag”. Az első bevetésre csak néhány hetet kellett várni, a harangot félreverték és a katonaság kivonult, de a tűz szerencsére jelentéktelennek bizonyult.

Innentől a háborús időkről sajnos semmilyen érdemi információ nem maradt fenn.

1917-ig az egyesület nem adott életjelet. Mind a katonák, mind a tűzoltók a fronton voltak, így ha baj történt, ide is a kőbányai, esetleg az újpesti hivatásos tűzoltók vonultak először. Emellett a háború ideje alatt polgárőrség szerveződött, mely szintén besegített tűz esetén.

A tűzveszedelem szerencsére évekig elkerülte Szentmihályt, és a tűzoltók közül is csak Havas maradt itthon. Havas Sándor azonban 1920 májusában meghalt, ezzel pedig Rákosszentmihály első tűzoltó egyesületének utolsó rendes tagja is elhunyt.

A rákosszentmihályi ÖTE szertára a két fecskendővel.

A jobb oldali egy előkocsis mozdonyfecskendő, a bal oldali a felvételtől nem állapítható meg. Érdemes szemügyre venni a bal oldali szer tetejére helyezett kis kézi rotoros szirénát. (KKM)

Az egyesület őrszobája (KKM)

Ugyanebben az évben ismét napirendre került az ÖTE alapításának kérdése és közgyűlést is hívtak össze, hogy tagságot toborozzanak. Az első ilyen közgyűlésen azonban senki sem jelent meg, így néhány hétre rá, újat kellett összehívni.

1921 februárjára sikerült összeszedni a megfelelő számú jelentkezőt, és újjáalakult a rákosszentmihályi ÖTE. Elnöke Kecskeméthy Vince, jegyzője Krenedits Gyula (Krenedits Sándor testvére). A háború során elveszett vagy a románok által elrabolt felszerelések pótlására 80–85.000 koronára lett volna szükség (740.000 Ft), azonban a költségvetés legfeljebb 29.654 korona tartalékot tudott félretenni (257.000 Ft). A szükséges hiányokat jótékonyági bálokkal, moziestekkel stb. kívánták fedezni. A nyári tűzoltónap alkalmával 39.244 korona tiszta jövedelem folyt be (340.000 Ft). A választmány 50 alapító és 8 pártoló tagot számlált.

1921 szeptemberében nagyszabású tűzoltóverseny került megrendezésre Gödöllőn, melyen a csapat az első helyet nyerte el, ami igazán szép teljesítmény főleg azért, mert alig egy éve alakult újjá az egyesület. Szintén ebben az évben Mátrai Antal tűzoltószergyárost a vizsgálóbizottság tagjává és tiszteletbeli parancsnokává választották, Krenedits Sándort pedig tiszteletbeli főparancsnoknak. Az egyesület ettől kezdve stabil lábakon állt. Minden évben szerveződött farsangi bál és tűzoltónap. Előbbi érdekessége, hogy a sashalmiak is hasonló adománygyűjtő célból szerveztek mulatságokat, viszont, hogy a közönségnek ne kelljen vacillálnia, melyik bálba menjenek, ehelyett roppant bajtársiasan inkább szilveszteri esteket tartottak. A baráti viszony a futballpályán is megmaradt: az első barátságos tűzoltó focimeccsen 5:0-ra győztek a szentmihályiak. Szerencsére érdemi beavatkozásokra sem került sor. Ritkának számítottak a lakóépülettűzök is, általában csak szénaboglyák, trágyadombok, lábon álló tarló és melléképületek kaptak lángra. Fontos volt még emellett a protokolláris eseményeken való részvétel, pl. alapköletételek vagy temetések, népi ünnepélyek során a díszsorfalállítás is. A létszám azonban inkább csökkent, mint stag-

nált és időről időre felmerült, hogy ha nincs elég jelentkező, akkor köteles tűzoltóság „lesz a vége”, noha erre végül is nem került sor. Itt azonban meg kell említeni, hogy az ilyesfajta „motivációhiány” okán, az országos felügyelet már ekkor is meglegebte a tűzoltóság államosításának gondolatát, azaz, hogy nem bízsa a lakosok és

Ehhez hasonló táblák lehettek a szentmihályi önkénteseknek is (KKM)

a községek vezetésének egyéni belátására a feladat megoldását. 1923-ban az önkéntesek házainak kerítésére fehér alapon piros betűs ÖT feliratos táblák kerültek, hogy vész esetén mindenki tudja, hova kell fordulni. A táblákhoz szükséges festéket lakossági felajánlásból bocsátották a tűzoltóság rendelkezésére. Ugyanebben az évben hasonlóan érdekes kezdeményezést indítottak útjára, melyben a lakosságtól kértek rézkrajcárokat, hogy riadóágyút öntethessenek belőlük. A krajcár a korona 1/60-as váltója és 1923-as árfolyamon értéke mindössze 0,005 forint volt. A siker azonban elmaradt, mivel sem az ágyút nem süthették volna el, sem a kellő mennyiségű krajcár nem gyűlt össze. Az

ötletet valószínűleg a budai delet jelző „miniágyú” mintájára fundálták ki. Fontosak voltak még emellett az évváró nagygyakorlatok is, melyeket elsősorban a nyilvánosság szórakoztatására tartottak, hogy ezzel inspirálják a leendő tűzoltókat csatlakozásra.

1925-ben Kispesten újabb versenyen vett részt a csapat, ahol szintén első helyet tudhatott magáénak, ugyanitt a sashalmiak második helyen végeztek. A létszámlhiány ekkor már kritikus volt, a szomszédos sashalmi tűzoltónapi meghívásra már csak nyolc fő működő tag tudott elmenni, akkora volt a lemorzsolódás.

Az 1926-os soproni országos versenyen szintén első helyezést értek el a szentmihályiak, falusi kategóriában.

1928-tól új rendelet lépett érvénybe, amely szerint 20 és 40 év között minden lakos kötelezhető tűzoltói szolgálatra, ha csak meg nem fizeti az ezt kiváltó adót – ezzel egy időre biztosítva volt a létszám. Ebben az évben egy motoros fecskendő is sikerült beszereznie az egyesületnek, szintén a Mátrai gyártól.

Az ez évi rendes tűzoltónapra Krenedits Gyula meglepetéssel készült. Lánya női tűzoltóosztagot szervezett az egyesületen belül apja parancsnoksága alatt, ami példátlan volt az ország tűzoltótörténetében. Külön érdekesség, hogy mivel az egyenruha-szabályzat értelemszerűen nem tartalmazott passzust a női viseletről, így maguknak alkottak egyenruhát. Ez állt egyfelől a férfiakéval megegyező szabású és szerelvényezésű, de piros színű sapkából, kék blúzból és térd alá érő, rakott szoknyából (+ harisnya), valamint csatos, de magasított sarkú bőrcipőből. Az eredeti koncepció szerint a női tűzoltók egészségügyi feladatokat láttak volna el, de hamar

kiderült, hogy a tűzoltás terén is ugyanolyan kiválóan teljesítenek, mint férfi társaik. A női tagságba lépésnek nem volt korhatára, de az átlag koreloszlás tizenhétől huszonhárom éves korig terjedt. Ez után a lányok már férjhez mentek, és a gyerekek gondozása mellett nem úzték tovább a tűzoltás nemes hivatását. Érdekes azonban, hogy noha a fluktuáció folyamatos volt, az utánpótlás is mindig rendelkezésre állt. Az augusztusban megrendezett esztergomi tűzoltóversenyen be is mutatkoztak, díjat azonban sajnos nem nyerhettek, mivel női kategóriában legfeljebb magukban indulhattak volna, így csak egyfajta egyéni produkcióra futhatta. Ugyanitt, a férfi csapat a negyedik helyen ért be.

1921-től törvény írta elő a leventék képzését tűzoltói feladatok ellátására, azonban az első ilyen szentmihályon csak 1928-ban történt meg, noha az ő kiképzésüket a kormányzat kiemelt figyelemmel kezelte. Szintén ebben az évben alakult meg a tűzoltótestület műkedvelő gárdája, ami már 1929-re be is jelentette függetlenedési törekvéseit. Erről azonban hamar letettek, és később már közösen is felléptek a leventemuzikusokkal.

1931-ben nagy tűz pusztított Wegenast Lipótné József utca 47. sz. alatti pékségében. Az oltási munkálatok több mint két órán át folytak, azonban a pékségből így is csak a négy fal maradt.

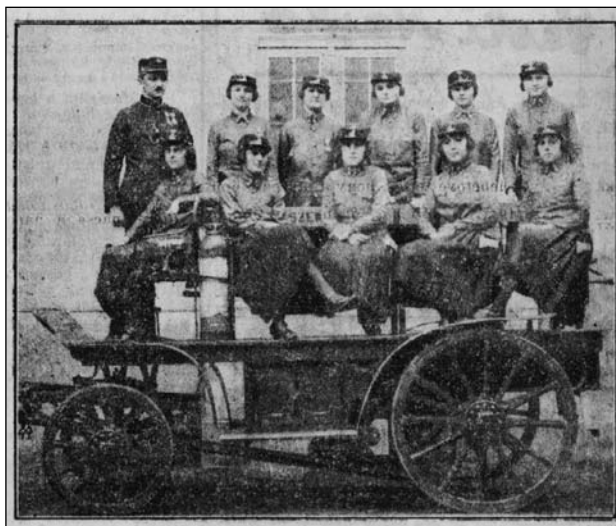
1933-ban a szertár felszerelése 32 téli és 60 nyári teljes garnitúrából állt. Egyúttal kijelölésre került a szertár helye is, amely a rendőrőrszoba mellett levő bolthelyiséget jelentette, a községháza tőszomszédságában, ahol 4–5 fő látott el állandó szolgálatot.

1935-ben új, modern rendszerű gépjárműfecskendő beszerzéséről határoztak 4150 pengő értékben (4,5 millió Ft), melynek árát négy év alatt törleszthették, szintén a Mátrai féle vállalat felé. Kecskeméthy Vince lemondott az elnöki tisztről, helyébe Dibusz Sándor lépett, aki 1931 óta volt a község főjegyzője, majd később a helyi légócsoporthoz vezetője is.

1936-ra a pártoló tagság díja már csak 1 pengőre redukálódott (930 Ft), mivel a pártoló tagok meglehetősen vonakodtak ennek megfizetésétől.

1937-től megkezdődött a munka a helyi légócsoporthoz is, nemcsak női, hanem leányosztag is alakult, mivel ennek már nagy hagyománya volt Szentmihályon.

Később a községvezetés a légi háborúra való felkészülés jegyében minden BHÉV állomás közelében nyilvános (árok) óvó-

Rákosszentmihályi női csapat,
bal oldalt fenn, Krenedits Gyula (Pesti Napló, 1930)

helyet ásatott, hogy védelmet nyújtson a várakozók számára, ha épp a megállóban érné őket a légiriadó.

1938-ban öntözőkocsi kerül beszerzésre, emellett a piactéri kúthoz egy „motoros vízszivattyút” [benzinmotoros úszószivattyú – szerző] is vásárolnak.

1939 januárjában a megálló mellett ástott óvóhelyek körül a sok eső meglazította a földet, aminek következtében sorra omlottak be a falaik. Így ezeket újra kellett ásni és jobban meg kellett erősíteni.

Elhunyt Krenedits Sándor, a parancsnoki tisztséget pedig Orbán Antal vette át, és vezette egészen az egyesület feloszlásáig. A tűzoltás mellett fokozott figyelmet igényelt a légoltalom is, ami még több felszerelést jelentett, mégpedig nagyobb helyigénnyel.

Az új szertárat a községháza mögötti területen jelölték ki, először földszintesként, de emeletráépítés – ezáltal őrszoba – kialakításának lehetősége mellett.

1942-ben már 25.000 pengő állt rendelkezésre erre a feladatra (11.000.000. Ft), azonban a megemelkedett anyagárak miatt ez sem volt elég. Emellett komolyan kellett számolni a tagság folyamatos fogyásával is, az ismételt behívások miatt.

Az utolsó információ pedig az egyesületről, amit sikerült felderíteni: minden bizonnyal az 1948-as államosítás után az egyesület jogutód nélkül megszűnt, felszereléseit pedig széthordták.

A háború során a női tűzoltóosztag feltehetően beolvadt a helyi légóalegységbe. Ez azért is valószínű, mivel a női csoport megalakulásakor nagyon sokan jelentkeztek és rögtön kiemelt szerepet kapott a tűzoltó-tevékenység, így minden bizonnyal a tűzoltóságból „kiöregedett” hölgyek is részt vettek a légógyakorlatokon. A háború alatt nyújtott szolgálataikról semmiféle feljegyzést vagy visszaemlékezést nem sikerült találni eddig.

SASHALOM

A Sashalmi ÖTE körbélyegzői (KHEK)

A Sashalmi ÖTE 1921. július 21-én alakult. Az alapítás körülményeinek érdekessége, hogy az Ehmann-telep régóta szeretett volna elszakadni Cinkotától, és felvenni a Sashalom nevet, ami a Tanácsköztársaság alatt részben sikerült is, ám az újonnan alakult község saját maga által hozott önkényes rendeletét a későbbi kormányhatóság megsemmisítette, ezért a teljes függetlenedés nem ment végbe. Cinkota

községterület azonban úgy határozott, hogy a község felveheti a Sashalom nevet, így az Ehmann-telep hivatalosan is Cinkota-Sashalomként alakult. Teljes függetlenségét a település 1923. január 20-án nyerte el. Az újdonsült egyesület nevében is ez szerepelt a megalakulásakor: Cinkota-Sashalmi Önkéntes Tűzoltó Egyesület. Ez később módosult és megszűnéséig az egyesület neve Sashalmi Önkéntes Mentő és Tűzoltó Egyesület (MÖTE) volt. Megalakuláskor a tiszti kart 14 fő, a működő „rendes” tagságot 23 fő, az alapító létszámot 63 fő, valamint a pártolókat 36 fő, összesen 136 fő alkotta. Elnöke Kovács Márton, parancsnoka Somogyi Jenő, alparancsnoka Moldován Jenő. Megalakulásukat már október 2-án nagyszabású tűzoltónappal ünnepelték, egyben gyűjtést is rendeztek felszereléseik gyarapítására.

1922-ben már működő gárda is csatlakozott az egyesülethez, akik játszottak a tűzoltónapon, amelynek tiszta nyeresége 20.000 koronát (59.000 Ft) tett ki. Szertárnak helyiséget a Horthy Miklós (mai Veres Péter) úti „Sashalom” HÉV-állomás mögött talált a község a tűzoltók számára, amit a BSZKRT ajánlott fel [az épületben ma gyógyszerár üzemel – szerző].

1925-ben a kispesti tűzoltóversenyen a második helyet szerezték meg. A szilveszteri estély alkalmával 1.700.000 korona tiszta jövedelemre sikerült szert tenni (97.000 Ft), melyből 1926 februárjában két lövontatású mentőkocsi beszerzését tudták finanszírozni, egy betegszállítót és egy fertőző betegszállítót, teljes felszereltséggel. Ezzel a környék első tűzoltóegyesülete lettek, akik rendelkeztek betegszállító járművel is. A mentőkocsi felszerelését állampolgári felajánlásból két mentőtáska is kiegészítette. Emellett beszerzésre került még a község részére egy elektromos sziréna is, mely egyfelől a lakókat figyelmeztette a tűzre, másrészt a tűzoltókat gyülekezőre. A frissen felavatott szirénát rögtön ki is próbálták, a lakosság legnagyobb örömére.

1926-ban az öt éves fennállás jubileumára nagyszabású tűzoltóversenyt rendeztek, melyen 14 község tűzoltósága vett részt. Rákosszentmihály csapata második lett ko-

A Sashalmi ÖTE csoportképe (KHEK)

csifecskendő kategóriában. A verseny tiszta jövedelme (a nevezési díjakból) 4.000.000 koronára rúgott (228.000 Ft). A számvetés során kiderült, hogy fennállása óta az egyesület tűzhöz 16-szor vonult, mentéshez 6 esetben, házösszeomláshoz 8 alkalommal, emellett elsősegélyt nyújtottak 8 esetben és betegszállítást végeztek 6-szor. Továbbá 157 gyakorlat, 83 elméleti foglalkozás van a hátuk mögött, valamint mulatság-biztosítást és színházi, mozi szolgálatot 514 esetben adtak. Megjegyzendő még, hogy mindenkit fel tudtak szerelni szabályszerű téli és nyári felszereléssel. Az egyesület anyagi helyzete azonban így sem volt túl fényes, jól mutatja ezt, hogy a négy napos soproni országos versenyre is újságfelhívás formájában gyűjtöttek pénzt, melyre első alkalommal 1.400.000. korona gyűlt össze (80.000 Ft),

1927-től már állandó éjszakai ügyeletet szándékoztak ellátni, amit a község két fő fizetett tűzoltó alkalmazásával kívánt erősíteni. Ugyanebben az évben megkezdődött a leventék szabályszerű tűzoltókiképzése is. A frissen beszerzett mentőkocsival 14 betegszállítást végezte, és 9 esetben nyújtottak elsősegélyt.

1928-ban egy kéthengeres, 600 l/perc teljesítményű kismotorfecskendőt is beszerettek. A fecskendőhöz 450 méter tömlőt, valamint egy kézi szénsavval oltót és egy porral oltót is vásároltak. Márciusban tűz keletkezett a Fuksz-féle kalapos műhelyben. A fecskendő kiszállításában a helybéli lőtartó gazdák segédkeztek, ám a lajt elé befogáshoz már csak késedelmesen érkezett az igavonó jószág. Mivel oltás közben a víz hamar elfogyott, a lajt pedig csak erős késéssel érkezett meg, így a sashalmi tűzoltók segítségére siettek szentmihályi kollégáik. Ám az ő megérkezésükig a parancsnok hiába szólította fel a helybéli férfilakosokat, hogy hordják vödörrel a vizet, egyikük sem volt erre hajlandó, így a nők kezdtek a munkának. Ez az eset rávilágított arra, hogy vagy a községnek kell lovakat tartania, hogy mindig rendelkezésre álljanak, vagy gépjárműfecskendőt kell beszerezni. A májusi képviselőtestületi gyűlésen még egy kismotorfecskendő beszerzését, mellé további 650 méter tömlő megvásárlását hagyták jóvá. A fecskendőket rögtön ki is próbálták, ám a környék vízellátása még közel sem volt tökéletes. A piactér környéki kutak 2–3 perc alatt teljesen kiürültek a próbaoltások alatt. Júliusban az alispán kötelezte a Népjelölti Minisztériumot mint az állami lakótelep fenntartóját, hogy a telep tűzvédelme érdekében egy tűzifecskendőt szerezzen be, valamint két fő fizetett tűzoltót is alkalmazzon a lakótelep védelmére. Megállapításra került, hogy a terület erősen vízhiányos, a víztorony teljes kapacitását a 3000 lakó már reggel elhasználja, így vasárnap esélye sincs a tűzoltóknak abból vizet szerezni, csak a környékbeli gyérvízű kutak jöhetnek számításba. A kötelezés nem volt véletlen, csak ebben az évben egy hónap alatt két tüzeset is történt a lakótelepen. A lakótelepi őrség meg is alakult, azonban ők nem keverendők össze a Sashalom község által (1929-től) alkalmazott és az ÖTE kötelékében szolgáló két fővel, mivel előbbiek állami foglalkoztatásban álltak. Szeptemberben a kispesti tűzoltóversenyen a levante csapat első helyet, míg a felnőtt csapat második helyet szerzett. Emellett az éjjeli őrség részére beszerzésre került a téli ágynemű.

1929 nyarára, fél évnyi késlekedés után, végre hivatalosan megalakult a sashalmi leventék tűzoltó csoportja. Azonban a fogadtatás nem volt egyöntetűen pozitív, mivel a kiképzés így a nyári szünet idejére esett, amit egyes leventék kifejezett büntetésként éltek meg. Augusztusban újabb háztűz keletkezett az Ehmann-telepen,

mely során megint ugyanaz a probléma merült fel, vagyis nem volt lajtót húzó lova a községnek. Ezért a tűzoltók kihúzták a kocsit a főútra [Veres Péter út – szerző], és ott egy éppen arra járó tarcsai fuvaros lovát vették kölcsön az oltás idejére. Kiírásra került végre a két fő fizetett tűzoltói állás pályázata, melyben nemcsak a tűzoltói, hanem a motorosfecskendő-kezelői bizonyítvány megléte is szükséges volt az erkölcsi bizonyítvány mellett.

1931 májusában, fennállásának 10 éves évfordulójára az egyesület nagyszabású tűzoltóversenyt rendezett, melyen 17 vidéki csapat vett részt. Júliusban a plébános bejelentést tett a népjóléti miniszter felé. Ebben részletesen kitért az állami lakótelep kétséges állapotairól. A miniszter megdöbbenéssel fogadta a jelentést és rögtön intézkedett. Augusztus 3-án vegyes nagybizottság szállt ki a helyszínre, melynek tagja volt dr. Marinovich Imre államtitkár is, az országos tűzoltószövetség alelnöke. Megállapították, hogy a barakkok teljes kialakítása fokozottan tűzveszélyes és mindent meg kell tenni az állapotok javítására vagy a lakótelep felszámolására és a lakók humánus elköltöztetésére. Nem kellett sokat várni és ismét tűz keletkezett a barakk-táborban, de ezt a lakótelepi tűzörség hamar eloltotta. A belső feszültségek során Moldován Ferenc parancsnok lemondott egy éves parancsnoki tisztsége után, helyébe Alapffy István, nyugállományú rendőrtanácsos lépett. 1933-ban a lóhiány kérdését egy Mercedes gyártmányú gépjármű beszerzésével oldotta meg az egyesület. A község külön-külön vásárolta meg a járművet és a felépítményt, melyet házilag kívántak összeszerelni. A beruházásra a község 1300 pengőt különített el (1.340.000. Ft). Az összeszerelésre a Király-garázs egyik társtulajdonosa – aki sashalmi lakos volt – vállalkozott. A 4 hengeres, 40 lóerős Mercedes motor mellé hátul egy 400 l/perces, motortengelyre kapcsolható fecskendő is tartozott. A vezetővel együtt 8 fő szállítására volt alkalmas. Az

A sashalmi gépjárműfecskendő.

Oldalt „SASHALOM NAGYKÖZSÉG” felirattal (KKM)

ülőhelyek alatt tömlők és bontószerszámok, fent pedig dugólétratartó állvány kapott helyet. Tengelytávolsága 3,2 m és teljes hossza 4,9 m. [Az ülőhelyek számánál itt ellentmondás van, mivel a *Rákos Vidéke* 12 főt említ, míg a Tűzrendészeti Közlöny viszont 8-at. Mivel a TRK. szerkesztői kiszálltak a helyszínre, és a kép alapján a felépítmény valóban nem tűnt alkalmasnak 12 fő szállítására, így én is a 8-at tartom reálisnak. – szerző] Ugyanezen évben a tűzoltóság megkereséssel élt az előjáróság felé, hogy egy új, nagyobb szertár építéséhez telket biztosítsanak, a jelenlegi BHÉV-telek ugyanis már szűkösnek bizonyult. Az előjáróság nagy megértéssel fogadta a kérést és felajánlotta, hogy bármelyik telket kiválaszthatják, ami a község tulajdonában áll. Az ideális telket a Hősök fasorán szemelte ki a tűzoltótestület, ám érdemi határozat nem született.

Schusztér Ferenc parancsnok (sgy)

1935-ben Alapffy István lemondott parancsnoki tisztéről, mivel munkáját a Mátyásfüldi ÖTE-nél folytatta tovább. Helyére Schusztér Ferenc parancsnok lépett, Schusztér Vilmost alparancsnokká, Szabó Kálmán községi bírót pedig elnökké nevezték ki.

1936-ban két héten belül két újabb tűz keletkezett a barakktáborban, mindkettő túlfűtéstől. A túlságosan megrakott kályha kürtője felforrósította a falakat, ebből pedig beizzás következett be.

1937-ben számos kellemetlenséggel kellett a tűzoltóságnak szembenéznie. Hivatalból kikapcsolásra került a telefonjuk, így újfent csak a kiabálásos módszerrel lehetett a tűzről értesítést küldeni. Ha mégis eljutott hozzájuk a jelzés, akkor már csak a vonulással volt gond, mivel a gépjárműfecskendő motorja a járműven kívül volt, és a kerekek abroncsai sem voltak a biztonságos utazáshoz szükséges állapotban. Emellett a dugólétra is hiányzott a kocsiról. Ha mindezek ellenére mégis el tudtak volna indulni, akkor már csak a helyszűke jelentett problémát, mert az állomás körül új kerítést épített a „Beszkárt”, ami még jobban megnehezítette az egyébként sem egyszerű ki- és beállást a szertárból. A lakótelepen minden vasárnap reggel 7 és 9 közt gyakorlatoztak a tűzoltók. A légénységnek ugyan volt szabályszerű nyári egyenruhája, de a tisztek kénytelenek voltak a meleg téli posztóban gyakorlatozni a nyári melegben. Megindultak az első légóképzések is, a tűzoltóság szorosan együttműködve szervezte gyakorlatait a légó helyi csoportjaival. Szentmihályhoz hasonlóan, a sashalmi HÉV vonal mellett is kiásták a nyilvános óvóhelyeket.

1938-ban 10.210 pengőt (8.770.000 Ft) különített el a község tűzoltószertár építésére, lajtra, kádra és nyomótömlőre. Decemberben ismét tűz volt a lakótelepen, ám ez alkalommal az egyik 100 méteres barakképület teljesen leégett.

1939-ben már impozáns tervek voltak a leventeotthon, a hullaház és a tűzoltószertár megépítésére. Azonban nemrégiben egy hasonlóan ambiciózus terv, melyet már 1934 óta dédelgettek, a Mátyásfüldi-Rákosszentmihályi-Sashalmi közös vágóhíd is kútba esett, hiába volt meg a telek és a pénz is, mivel a kiszemelt terület idő előtt a honvédség lefoglalta.

1941. május 15-én robbanás és tűz keletkezett a Hősök fasorán álló Rex Első Magyarországi Film- és Lemezgyárban. A telephelyen riasztópatronokat gyártottak, melyeket mint gyerekjátékokat forgalmaztak. Az egyik ilyen, vevő által visszaküldött ládát Komlós Károly üzemi tisztviselő elkezdte feszegetni. Pedig Komlósnak tudnia kellett, hogy a patronok ütésre robbannak. A szerencsétlenséghez hozzájárult, hogy bár előírás szerint a patronokat nedves fűrészporba csomagolva kellett tartani, azonban a kéthetes oda-vissza út során a fűrészpor kiszáradt, a patronok pedig instabillá váltak. A robbanás következtében a tető beomlott, a falak kidőltek, heten megsebesültek, de szerencsére senki sem halt meg.

1942-ben küszöbön állt az új szertár megépítése. A szükséges anyag már megvolt,

és az ácsmunkát is megrendelték. Emellett beszerzésre került még 2 db 100 l/perces úszószivattyú, 4 db autógumi és 26 szett téli, valamint nyári egyenruha is.

1946-ban ünnepelte az egyesület 25 éves fennállását Schusztér Ferenc parancsnoksága alatt, ám a szokásos verseny és ünnepély ez alkalommal elmaradt.

Hogy az új szertár megépült-e, és ha igen, hol, valamint, mi történt az egyesülettel és felszerelésükkel az államosítás után? Hasonlóan a szentmihály ÖTE-hez, itt sem áll rendelkezésünkre információ.

MÁTYÁSFÖLD

A Mátyásföldi ÖTE körbélyegzője (KHEK)

A tűzoltóság megalakításának kérdése először 1907-ben merült fel, de még csak említés szintjén. Mátyásföld tudta, hogy saját tűzoltóságot kell működtessen, ha önállóvá válik, de ez a kérdés még sokat váratott magára.

1910-ben az egyetlen kiadást megélt orgánus, a „Mátyásföldi Bájharsona” gúnyos hangvételű cikkben hívta fel erre a figyelmet.

1928-ban szintén egy meglehetősen különös helyzet állt elő Cinkota–Mátyásföldön, ugyanis csak bizonyos időszakokban lehetett telefonálni. Cinkotán hétköznap reggel 8 és délután 6 között, valamint vasárnap csak de. 8-tól 11-ig és du. 2-től 3-ig. Mátyásföldön hétköznap reggel 8-tól este 9-ig, vasárnap pedig de. 9-től 11-ig és du. 2-től 3-ig. A köztes időszakokban pedig a M. Kir. Postahivatal helyi kirendeltsége vagy zárva tartott, vagy hosszú szünet volt.

Sashalom és Rákosszentmihály esetében ilyen problémák nem álltak fenn, mivel ők a fővárosi vonalakhoz voltak kapcsolva. De ha Cinkotán vagy Mátyásföldön volt tűz vagy mentőre volt szükség, akkor be kellett autózni a szomszédos községbe telefonálni, ha épp nem volt vonal.

Nem sokkal később a posta átállt automata telefonközpontok használatára, így ezzel az áldatlan állapotoknak véget vetett.

1933-tól Mátyásföld független önálló községgé vált és elszakadt Cinkotától.

1932-ben már komolyan foglalkoztak azzal, hogy az új községnek szüksége lesz tűzoltóságra, ám ez még jó ideig halasztódott. A jelentkezők sokáig elmaradtak, mivel a mátyásföldi villanegyedet főleg jómódú nyaralók lakták, akik elsősorban csak hétvégén tartózkodtak itt. Végül 1934 májusában alakult meg a Mátyásföldi Önkéntes Tűzoltó Egyesület. Az új szervezet 9 tisztségviselővel, 9 rendes taggal, 3

Alapffy István (sgy)

póttaggal és 3 bizottsági taggal, összesen 24 fővel kezdte meg működését. Elnök: Frigyer Ferenc (mátyásföld pékmestere), parancsnok: Alapffy István (nyugállományú rendőrtanácsos). Mivel sem kezdőtökéje, sem szertára nem volt az egyesületnek, ezért, hasonlóan a többi ÖTE-hez, ők is kalapozásba kezdtek. A mátyásföldiek specialitása a szüreti mulatság lett, mivel a rákosszentmihályiak a farsangot, a sashalmiak pedig a szilvesztert tudták magukénak. Problémát jelentett még a környéken, hogy mindössze egy víztorony látta el a községet vízzel, amit a nagy kertek miatt könnyen „szétlocsoltak”, ezért közleményben kérték a lakosságot, hogy a nyári szárazság idején ne locsoljanak annyit a vezetékes vízről, mivel így a tűzoltóság számára nem marad elegendő oltóvíz. Emellett gyakran előfordult, hogy a tűzcsapokat használták öntözésre, hogy így kerüljék el a

magas vízszámlát, ez viszont minden esetben, illetéktelen vízvételzés címén, büntető feljelentéssel járt.

1937-ben az egyesület szolgálatában egy Mátrai-féle kismotorfecskendő és egy kocsifecskendő állt, mindegyikhez 8–8 méter szívótömlővel és 100 méter részben új nyomótömlővel. Továbbá egy puttonyfecskendő és egy készlet angol dugólétra is rendelkezésre állt. Az egyéni felszerelést tekintve nyári felszerelése mindenkinek volt, azonban a téli szett beszerzése már nagyobb fejtörést okozott.

Így a rendőrség leselejtezett ruháit vették át a legénység számára téli ruha gyanánt, ami nem volt teljesen előírásos a szabásában. A legnagyobb problémát az jelentette, hogy nem volt szertárhelyiség, ezért a helyi fatelep egyik deszkából felhúzott bodegájába fogadták be őket, itt alakítottak ki őrszobát. Decemberben a képviselő-testület a tűzoltóparancsnok részére évi 240 pengő (218.000 Ft), a szertárosnak évi 60 pengő (54.000 Ft) tiszteletdíjat szavazott meg. A légortalommal szoros kapcsolat alakult ki, 1938 augusztusában a környékbeli ÖTE-kel együtt nagyszabású gázvédelmi gyakorlatot és bemutatót tartottak a reptéren.

1940 májusában a piactér területén kaptak új helyiséget, és már két fő fizetett tűzoltó is adott nappali és éjjeli ügyeletet. Ezt megelőzően csak éjfélig volt szolgálat.

A piactéren azonban nemcsak készenlétet láttak el, de számos egyéb feladatot is rájuk testáltak. Nekik kellett kezelni a piaci „ellenőrző” hídmérleget, ellátták a kisebb sérüléseket, foglalkoztak azokkal, akik a nyilvános távbeszélőt kívánták használni, nem különben azokkal is, akik mosdóra akartak menni, mivel a nyilvános WC kulcsa is az őrszobán volt.

A távbeszélő beszélgetésenként 20 fillért kóstált, és azon érkeztek a tűzjelzések is.

Később a piactér északi részére tervezték az új, többszintes községháza megépítését is, ahol az alagsorba került volna a tűzoltószertár.

1941-ben lemondott Alapffy István, a közgyűlés pedig megköszönte 40 évnyi tűzoltószolgálatát, valamint munkáját az egyesületért.

Az egyesület háborús és az utáni tevékenységéről szintén nincs ismeretünk.

CINKOTA

Hasonlóan Rákosszentmihályhoz, Cinkotán is alakult tűzoltó egyesület az első világháborút közvetlenül megelőzően, 1912-ben. Ez előtt, ha tűz kerekedett, a Batthyány Ilona grófnő tulajdonában lévő tűzifecskendőt vette igénybe a lakosság. Ez azonban (a szentmihályihoz hasonlóan) szintén erősen javításra szorult. Cinkota falusias építési stílusából következően sok volt a vertfalú és nádfedeles ház, amelyek egymáshoz relatíve közel épültek, emiatt gyorsan tudott terjedni a tűz. Mégis itt volt a legelmaradottabb a tűzoltóság ügye. Csak a Kossuth Lajos utcában 60 nádtetős épület állt még 1924-ben is.

1905-ben lángra kapott egy lakóház, majd a tűz áttérjedt a melléképületekre. Az ott állomásozó I. honvédhuszárezred katonái siettek a falubeliek segítségére. Noha az épületeket megmenteni már nem lehetett, rosszindulatú pletykák kezdtek terjedni, miszerint a tüzet éppen az ott beszállásolt katonák okozták. József királyi főherceg személyesen szállt ki a helyszínre, hogy utánajárjon a dolognak, és megállapította, hogy a nevezett istállóba beszállásolás nem történt, így a pletykákat csak hangulatkeltésnek értékelte.

1907-ben leégett Goldmann Ármin istállója is, ahonnan tizenhét sérült tehenet kellett kimenteni, miután az utcán szétszaladtak, mivel nem volt, aki terelje őket. A cinkotai lakókat a csömöri és keresztúri fecskendők is segítették. 1908-ban egy sertésöl égett le, ahol két disznó súlyosan megégett. A tűzhöz Rákoskeresztúrról, Rákoscsabáról és Csömörről is érkeztek tűzoltók.

1911-ben négy lakóház égett le, az oltásban a csömöri, nagytarcsai, keresztúri és a szentmihályi önkéntesek is segítettek. Ezt követően felismerték, hogy a helyzet tarthatatlan, és a Cinkotai ÖTE megtartotta első alakuló ülését.

Védnök özv. Beniczky Gáborné, szül. Batthyány Ilona grófnő, a tisztikarban elnök Piller György (községi orvos), parancsnok Tarnay Béla (jegyző), alparancsnok Ádámffy Pál (kántortanító), továbbá 6 fő tisztviselő, a legénység pedig 28 főt számlált, összesen 37 fő.

Így 1912. január 13-án bejegyzésre került a Cinkotai Önkéntes Tűzoltó Egyesület. Szertárukat a községháza udvarán rendezték be.

Az első vonulásukat egy szenes vasalóra esett kitergetett ruha füstje miatt hajtották végre. Az esetet nehezítette, hogy a helyiségben nem volt ablak, ahol a füst el tudott volna távozni, így a tűzoltóknak fáklyával kellett behatolniuk. Ez persze szintén nem volt túl szerencsés ötlet,

Az egyesület csapatszázlaja (KHEK)

A szertár udvarán. Háttérben bal oldalt a lajtos kocsis, jobb oldalt az előkocsis mozdonyfecskendő. Mögötte a mai Szerb Antal iskola. (KHEK)

mivel a fáklya is elszívja az oxigént a helyiségből (légzésvédelem a korban pedig legfeljebb csak elméleti síkon létezett), így ezt a megoldást csakis a kényszerhelyzet szülte, ugyanis az elsődleges információk szerint volt bent mentendő személy.

1913-ban nagyszabású tűzoltó mulatságot szerveztek a Caprera fürdőben, ahol a grófnő sípládáján játszva gyűjtötte az adományokat. A háborút követően az első cinkotai egyesület taglétszáma is lecsökkent, és csupán 1924-ben érett meg a gondolat az újjászervezésre. Az új egyesület elnöke Fridrik Ágoston főjegyző, főparancsnoka Ádámffy Pál, parancsnoka Schumacher Antal, alparancsnoka Machay József.

1923-ban kigyulladt a vatta- és fonálfestő gyár szárítóműhelye, de a tűzoltók egy órai munka után a tüzet eloltották. A fővárosi tűzoltók engedélyt kértek az esethez vonuláshoz a polgármestertől, aki ezt jóváhagyta, de mire a visszaigazolás megérkezett, már nem volt rájuk szükség, mivel a helyi tűzoltók már megbirkóztak a tűzzel, melyet egy eldobott cigarettacsikk okozott. A kár 20.000.000 korona (6.000.000 Ft), a tűz okozóját a csendőrök előállították.

1926-ban új, modern fecskendőt szereztek be községi pénzből. Lova azonban Cinkota községnek sem volt, így ők is a többi lótartótól voltak kénytelenek jószágot kölcsönkérni, ha kellett a fecskendő vontatására. Azonban a legtöbben vonakodtak állataikat kölcsönadni a tűzoltóság számára, kényszeríteni pedig nem lehetett őket. A helyzet megoldására prózai válasz született, ugyanis az alispán kijelentette, hogy aki tűzoltók ilyen irányú felhívásának nem tesz eleget, feljenti. Ám ez sem hozta meg a kellő eredményt, ugyanis minden ilyen feljelentés után ejtették a vádat, tanúk híján. Márpedig, ha senki más nem hallotta, akkor az meg sem történt. Így a meg-

oldást – ideiglenesen – az jelentette, hogy rendőri segítséggel próbálták meg a „jóságszerzést” foganatosítani.

1927-ben egy locsolókocsi beszerzéséről is döntött a képviselő-testület. Szeptemberben elhunyt Machay József alparancsnok.

1929-ben Alapffy István töltötte be az egyesület parancsnoki tisztségét. Figyelmét elsősorban a hiányos mátyásföldi tűzvédelem javítására fordította.

Ugyanez év augusztusában a képviselő-testület határozott a szertár kibővítéséről is.

1932-ben Ádámffy Pál lemondott főparancsnoki tisztségéről, Schumacher Antal időközben elhunyt, korábban 25 éves szolgálatáért királyi díszéremmel tüntették ki. Alapffy István szintén már korábban lemondott és a sashalmiakhoz igazolt.

1937-ben a közgyűlés két fő hivatásos tűzoltó alkalmazásáról döntött.

1938-ban megindult a helyi légócsoport szervezése, alparancsnokká pedig Noszál József lépett elő.

MAGÁNTŰZOLTÓSÁGOK

M. Kir. Honvéd Gépkocsiszerződés jelvénye (sgy)

Magyar Királyi Honvéd Gépkocsiszerződés tűzoltósága: Fortepan-os felvételek alapján egyértelmű, hogy gépkocsiszerződés is rendelkezett egy tűzoltó alegységgel, azonban a pontos létszámukról, felszerelésükről vagy működésükről semmilyen érdemi információ nem maradt fenn. Feltételezhető, hogy a tagságot itt is az üzem dolgozói adták. Emellett a szerződépület kialakítása arra enged következtetni, hogy elsődlegesen szárazoltásra rendezkedtek be (homok, porral oltó).

Corvin Vasöntő és Gépgyár: Cinkotai székhellyel, 5 fővel, Dr. Jeszenszky László főmérnök parancsnoksága alatt.

Magyar Általános Gépgyár: Cinkotai székhellyel, 10 fővel, Szigeti Béla tartalékos főhadnagy parancsnoksága alatt.

Országos Lakásépítészeti Miniszteri Bizottság: Sashalmi székhellyel, 15 fővel, Kollár István parancsnoksága alatt.

A fent említett utolsó három magántűzoltóságról jelenleg semmilyen egyéb információnk nincsen, mindössze egy 1925-ös Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei tűzoltó szövetségi összeírás említi őket.

Mint ahogy arra már többször is utaltam, az államosítás minden helyi tűzoltó-

egyesületet jogutód nélkül feloszlattott, felszerelésük pedig ismeretlen helyre került. A tűzrendészet új rendszere a főváros tekintetében a hivatásos tűzoltókkal kívánta ellátni a tűzvédelmet, így az önkénteseknek csak az üzemi kereteken belül maradt lehetőségük érvényesülni, azon munkahelyeken ugyanis, ahol egy műszakban legalább 200 fő dolgozott szimultán, társadalmi tűzoltóságot kellett szervezni. A XVI. kerületben ennek a kitételnek több üzem is megfelelt, ám érdemben aktív szolgálót csak az Ikarusz és az AURAS látott el.

IKARUSZ TŰZOLTÓSÁG

Vállalati tűzoltó jelvény az 1980-as évekből (sgy)

A Mátyásföldi üzemegység Arany János utcai telephelyén, a X. számú épület szolgált a tűzoltóság laktanyájaként. Az épület az államosítással együtt épült az 50-es évek elején, két szerállással, melyek értelemszerűen befelé, az üzem irányába néztek. 1986-ban a tűzoltóság felszerelése az alábbiakból állt:

- 1 db Csepel D-352 gépjárműfecskendő,
- 1 db IFA gépjárműfecskendő,
- 1 db Zsuk kistehergépkocsi, melyen 1 db 800/8-as jelű kismotorfecskendő foglalt helyet,
- emellett még 2 db 800/8-as kismotorfecskendő,
- valamint 800 liter EVAM habképzőanyag.

Az itt felsoroltak közül a Zsuk a mai Újszász utcai telephelyen állomásozott, szintén készenléti állománnyal. Az Ikarusz tűzvédelme kiugróan jónak számított a kor viszonyaihoz képest, mind műszakilag, mind szervezetileg. Erre szükség is volt, mivel 1986-ban már több mint 10.000 dolgozót foglalkoztatott, országszerte négy telephelyen, évente 12.000 legyártott busszal, melyeknek 90%-a exportra ment, így a magyar szocialista népgazdaság egyik legfontosabb valutaszerző vállalata volt. Az üzemi tűzoltóság mellett három földalatti tűzivíztározó medence (75–150–200 m³) és egy több mint 2000 m³-es nyíltszíni tűzivíztározó medence is rendelkezésre állt. A legnagyobb medencéhez önálló szivattyúgépház is tartozott, ami földalatti vízvezetékekbe táplálta a vizet, hogy az üzem minden pontjáról tűzcsapokon keresztül elérhető legyen az oltóvíz. Annak ellenére, hogy a tűzoltóság elsődleges működési területe az Ikarusz volt, gyakran fordultak meg az üzemkapun kívül is,

hogy segítsenek a helybéliekén tűzeseteknél vagy árvíznél. 1963-ban három napig folyamatosan szivattyúzták a kiöntött Szilas vizét a mélyen fekvő házak közül. A tűzoltók magas fokú felkészültségéről tesz tanúbizonyságot, hogy számos versenyen jeleskedtek. A felnőtt csapat mellett egy ifjúsági, ha úgy tetszik utánpótlás csapat is versenyzett mellettük, az ő csapatuk elsőéves ipartanulókból verbuválódott. 1971-ben a felnőtt és az ifi csapat is országos bajnokok lett kismotorfecsiskendő-szerelési versenyben. A felnőtt korcsoportban az Ikarusz 59, míg az ifik 27 csapatot utasítottak maguk mögé. 1977-ben az Európa-bajnokságra is kijutottak.

1979-ben a tűztől legjobban fenyegetett üzemegységet, a központi festékraktárat, fél millió forint értékben (18 és fél millió forint), automata CO₂ elárasztásos oltórendszerrel szerelték fel.

Az üzem rendszerváltás utáni átszervezése során a tűzoltóság a területen az elsőként szűnt meg. A „hátramaradt” felszerelések sorsa ismeretlen, minden bizonnyal „privatizálásra” kerültek. Az Ikarusz mátyásföldi jogutódjánál 2008. december 31-ig szűnt meg véglegesen mindennemű munka.

ÁRVÍZ, BELVÍZ

A víz az úr – tartja a bölcs mondás, és ez minden vízepítésnek az alapja. A vizet soha ne akarjuk legyőzni, mert nem lehet. Körültekintéssel kell hozzáfogni minden vizes munkához, tudni, hogy habár szelídnek tűnik, a földfelszín egyik legmeghatározóbb felszíninformáló erejéről beszélünk, a „négy őselem” egyikéről, amit sosem szabad lebecsülni. Akármilyen szelídnek is tűnik egy-egy vízfolyam, ha a szintje a térdünk fölé ér, az irányítás már nem a miénk, és már csak a szerencsén múlik, meddig maradunk talpon. Ezért a vizet „elzárni” soha nem lehet, legfeljebb terelni, szabályozni.

A Szilas-patak termelésbe való bevonása már a legrégebbi térképeken is látható. Két vízimalom is üzemelt rajta, az alsó és a felső. A felső, a mai Somkút és Veres Péter út közti szakaszon állt, ám már valószínűleg a XX. század elején lebontásra került. Míg a lebontott Alsó-Malom épülete mellett a molnárház jelenleg is áll, az Ostoros

A Szilas-patak az AURAS-ból nézve az Ikarusz felé. A jobb oldali épület tetején látszik a „helyénmaradó őrs” (óvófülke) is. Háttérben, a távolban a budai hegyek. (KHEK)

úton, a Felsőmalom utca torkolatában. Az Alsó-Malom ág medre még itt-ott látszik az erdőben, a malomépület előtt még a duzzasztó zsilip két pillére is megvan, a többi ágat azonban az évtizedek során már teljesen beszántották. A Szilas-patak medre egészen eltérő képet festett még a rendszerváltás előtt is, mivel a tsz-ek művelték a part menti területet és a legkülönbözőbb terményekkel voltak bevetve a szántók. A felső szakaszon gyógynövények termettek, az alsón kukoricát, búzát, és egyebet vetettek. Fák csak egy-két helyen elszórva fordultak elő.

A századelőn a Szilas-patak medre még nem volt sem szabályozva, sem kimélyítve. Ebből fakadóan a terület teljesen ki volt szolgáltatva az időjárásnak. A meder épp csak olyan mély volt, hogy nyugodt időben nem öntött ki, de a patak környéke jellemzően mocsaras terület volt. Ez egyben széles körű biodiverzitás kialakulását is jelentette a vízi és vízparti növények és állatok tekintetében.

1930 januárjában a környékbeli dombokat még vastag hótakaró borította. Majd februárban megindult az enyhülés, azonban ezt éjszaka gyakran újra fagy kísérte. A Szilas-patak menti területeken a víz kilépett medréből és vastag jégtakaróval fedte le az Almássy-telep házainak udvarait. Egy évvel korábban 80 házat öntött el az ár.

1931-ben újabb árvíz tört rá az Almássy-telepre, ami már a György-telepet is elérte. A szobák földes padlóján keresztül tört fel a talajvíz. A Késmárki utcában 80 centiméter magasan állt a víz, ezért a környék járhatatlanná vált. Így hevenyészett pallókból készült állványokon lehetett közlekedni. A gyerekeket teknőben úsztatva szállították. A víz barnára változott a sár és az emésztőgödrökből kimosott egyéb materiától. Az áradat több mint tízezer embert érintett Rákosszentmihályon. Az ártól sújtott családokat a község az iskolákba költöztette. Noha az eljárás már évekkel azelőtt befizette a mederszabályozás előmunkálatainak költségét a földművelésügyi minisztérium részére, a minisztériumban azzal védekeztek, hogy a munkálatok költségeit az érintett községeknek kell megtérítenie teljes egészében, mivel ilyen munkákra központi fedezet nincsen. Mindazonáltal a munkatervek már készen álltak.

1963-ban újabb nagy erejű árvíz pusztított. Több mint 350 házat kellett kiüríteni, és 400 embert kiköltöztetni, míg a tűzoltók, katonák, munkásörök és vízügyesek napokig megállás nélkül dolgoztak. A víz olyan erővel zúdult le, hogy elmosta a Simongát utca hídját, így már gyalog sem lehetett eljutni Cinkotáról Rákoske-

Teknői használatnak csónak gyanánt az elöntött utcákon.

Elöntött városrész Rákosszentmihályon.

Elöntött utcák Rákosszentmihályon (Friss Újság, 1931)

resztúrra. A hidat még egy évvel később sem sikerült tökéletesen helyreállítani. Az áradat több mint 5 millió forint kárt (415 millió forint) okozott.

1964-től a KISZ építőtáborok berkein belül, évente több mint 1000 középiskolás, kéthetes váltásokban, váltásonként 250 fős fiútáborok, segédkeztek a meder kimélyítésében és cementlapos kibélelésében, akiket a cinkotai strandfürdő területén kialakított sátoztáborban helyeztek el. A munka 2,5 kilométeres szakaszon folyt Mátyásföldön. A mintát a zuglóiak szolgáltatták, akik a Rákos-patakot szintén egy építőtábor keretein belül kövezték ki. A fővárosi tanács 35 millió forintot (2,8 milliárd forint) irányzott elő a meder mélyítésére. 1968-ban a belvízhelyzet továbbra sem javult érdemben. A vezetékes ivóvízhálózat már 150 km-en állt rendelkezésre, csatorna viszont mindössze 10 km-en. A csatorna bővítésének egyik legfőbb korlátja az újjpalotai és a zuglói, Füredi utcai lakótelep építése volt, mivel ez a beruházás szavatolta, hogy a főgyűjtő beágazzon a kerület határába.

Majd az 1970-es években terv született arról, hogy duzzasztómű épüljön Cinkota délkeleti részén. A duzzasztó 1979-re készült el, és megindult a folyamatos üzem. Az építésben nagy arányban vettek részt szovjet katonai alakulatok is. Egyesek tudni vélik, hogy a „tó” kizárólag azért épült, mert a szovjet tisztek szerettek pecázni, de a közelben nem volt megfelelő horgászto, így csináltattak maguknak egyet. A történet ha így, ebben a formában valószínűleg nem is igaz, annyi bizonyos, hogy igen kedvelt szabadidős helyszínné vált. A rendszerváltás után a duzzasztó „ismeretlen tulajdonostól” a Fővárosi Csatornázási Művek kezelésébe került. 1997-ben az ott kutató biológusok megállapították, hogy a területet több védett állat is élőhelyének választotta, így kérvényezték a helyi természetvédelmi területté való minősítést. Ez később elfogadásra került, ma pedig már a főváros második legnagyobb egybefüggő természetvédelmi területeként tartják számon a tavat. A tónak sokáig nem volt neve, majd 1994-től kezdték el a „Naplás” névvel illetni. A szó eredetére több magyarázat is létezik. Egyfelől a régi „napol” szóra asszociálhatunk, mely „időt tölt, elveszteget”-et jelent. A másik magyarázat, hogy az orosz kiskatonák mondása alapján lett naplás, mivel „a strandon” szófordulat oroszul úgy hangzik, hogy „на пляже” azaz „na pljázse”.

KÁRESETEK

Az alábbiakban olyan tüzesetekről, balesetekről és egyéb káreseményekről készült cikkek és beszámolók következnek, melyek – ahogy mondani szokás – „közérdeklődésre számot tartóak” lehetnek.

— Szerencsés kimenetelű baleset történt csütörtökön reggel a XVI. kerületben egy 76-os autóbusszal, amely a Szabadság út és a Körvasút sor találkozásánál több mint száz utassal felborult. Csúpn egy ember szenvedett könnyebb sérülést. A baleset okát vizsgálják.

cikk: Népszabadság 1971-01; képek: internet

KÉT 176-OS BUSZ KARAMBOLJA

Súlyos közlekedési baleset, tizenhat sebesülttel

Pénteken a kora reggeli órákban súlyos közlekedési baleset történt a XVI. kerületi Szabadság út és Gárda utca kereszteződésében.

Az előzetes jelentések szerint Vig Béla 39 éves gépkocsivezető szabálytalanul előzött egy 176-os autóbusszal, és összeütközött a vele azemben szabályosan haladó, ugyancsak 176-os autóbusszal. A baleset következtében a mentők tizenhat embert szállítottak a csepeli kórházba, illetve a központi baleseti ambulanciára.

Simos Istváné 54 éves betanított munkás, Brand József 38 éves irattáros és Korcsa Margit 39 éves ápolónő budapesti lakosok súlyos, de nem életveszélyes, további tizenhárom utas pedig könnyebb sérüléseket szenvedett. Vig Béla gépkocsivezető ellen a rendőrség eljárást indított. A baleset körülményeinek tisztázására tovább folyik a vizsgálat.

Népszabadság 1975-08

Gázrobbanás történt a főváros XVI. kerületében, a Sashalom, Ladház utca 16. szám alatti családi házban vasárnap. A propánbután-gázpalackból kiszivárgott gáz a cserépkályhában égő tűz lángjától felrobbant. Ennek következtében a ház romba dőlt, a lakásban tartózkodók közül Weimard Mártonné 83 éves asszony súlyos égési, Mészáros Tímea 8 éves gyermek zúzódásos sérüléseket szenvedett. Négy másik személy szerencsére sérülés nélkül vészelté át a robbanást.

cikk: Kurír 1992-04; kép: Helyi Hírek

LAKÁSTŰZ MÁTYÁSFÖLDÖN. Szilveszter éjszaka a XVI. kerületben, a Centenárium lakótelep egyik lakásában kigyulladt egy televíziókészülék. Személyi sérülés nem történt, az anyagi kárt 300 ezer forintra becsülik.

Lefejezett holttestek

(Munkatársunktól) Két lefejezett holttestre bukkanak a tűzoltók február 29-én a kora reggeli órákban Budapesten, a XVI. kerületi Kátó utcában, egy égő lakásban. A rendőrség eddigi megállapításai szerint a brutális gyilkosság áldozatává lett nyugdíjas jogász férfit és kiskereskedő nőt 24-36 órával a tűz lángja lobbánása előtt végezték ki. A nyomozók üzleti leszámoló lást gyanítanak a háttérben, de a vizsgálat érdekeinek védelmére és a még fel nem lelt hozzátartozókra tekintettel kegyeletből részleteket nem árultak el.

Népszabadság 1987-01

Népszabadság 1992-03

Életveszélyes réztekercslopás

Leégett a transzformátor, százmillió a kár

Leégett egy több mint 100 millió forint értékű transzformátor Budapest XVI. kerületében, miután ismeretlenek megpróbálták kilopni a benne lévő réztekerceket hétfőn a hajnali órákban - közölte a rendőrség és a tűzoltóság.

Illés Hilda, a Budapesti Rendőr-főkapitányság sajtóügyelete elmondta, az eset a XVI. kerületi Simongát utcában történt; az elsődleges tűzvizsgálói vélemény szerint idegenkezűség okozta a tüzet.

A rendőrség lopás és rongálás miatt eljárást indított ismeretlen tettesek ellen. A kár az elsődleges adatok alapján meghaladja a 100 millió forintot - fűzte hozzá.

Boross Norbert, az elektro-mos művek szövegírója elmondta: egy üzemszavarok esetére fenntartott tartalék transzformátor égett le Rákoskeresztúron. Közölte, feltételezik, hogy gázhegesztő pisztollyal próbálták megfűteni a transzformátort, hogy hozzáférjenek

az abban lévő értékes réztekercekhez. Erre utal az, hogy a leégett trafóház mellett több hegesztőtárolt találtak.

A szakember az olajhűtéses transzformátor megfűrészt olyan veszélyesnek mondta, mintha valaki kalapáccsal látna neki egy bomba szétszedéséhez. Kitért arra is, egyre gyakoribbak a mostanihoz hasonló esetek, melynek során transzformátorházakból megpróbálják eltulajdonítani a benne lévő rézkábeleket. (MTI)

Népszabadság 2007-11

1986. szilveszter este, a Centenárium lakótelep egyik lakásába, felrobbant egy Videoton gyártmányú, Color Star típusú TV készülék.

Az eset során a lakás teljesen kiégett, ezért a tanács kiutalta a károsultak részére az alsó szomszédos lakást. Az akkor a centin lakó Nagy-Bandó András, gyűjtést szervezett a károsultaknak, valamint kabarétréfát is írt az esetről. Az ügynek nyugaton is híre ment, amire az állambiztonság is felfigyelt. Álláspontjuk szerint ez lejárató kampány volt és a média feleslegesen nagyította fel az esetet.

Mindenesetre a Videotonnak vissza kellett hívnia az összes addig forgalomba került készüléket, mely becslések szerint 500 millió (10,5 milliárd forint mai áron) kárt jelentett a népgazdaságnak. (kép: Népszava)

SUICIDIUM

A következőkben olyan megtörtént halálesetek kerülnek bemutatásra (kommentár nélkül), melyek adott esetben megbotránkozást kelthetnek az olvasóban nyers fogalmazásuk és az esetkörülmények bemutatása okán.

Tűz. Nagy izgalommal vonult ki csütörtökön tűzoltóságunk. A Sándor-utczában égett egy szoba belseje. Fleischhacker Lipótné férje távollétében petroleummal teleöntözte tutorait és szekrénye kiszórt tartalmát s öngyilkos szándékkal meggyújtotta. Terve azonban nem sikerült, mert derék tűzoltóink elhárították a veszedelmet. A kár így is igen nagy, mert nagyobb összegű készpénz és sok ruhanemű elégett. A szerencsétlen asszony szem-baja miatt keseredett el s makacsul azt hangoztatta megmenekülése után is, hogy majd máskor sikerül!

Rákos Vidéke – 1922

Öngyilkos cserkész. Fábián Béla ny. Hév. kalauz, rákosfalvai lakos 18 éves László nevű cserkész fia, mert szülei nem engedték, hogy a táborba menjen, szombaton délelőtt gyakorlati fegyverrel mellbe lőtte magát. A golyó az 5. és 6. borda között furódott be és nemesebb részeket roncsolt össze.

Rákos Vidéke – 1931

Makacs öngyilkos. Közzöltük, hogy Tarnóczy Erzsébet cselédleány cukros szublimát oldattal megmérgezte magát. A mentők beszállították a „Szent Rókus” kórházba, ahonnan megs-ökött, s hazatérőben a nagyitcei kiserdőben fölakasztotta magát. Szerencséje itt sem volt. Észrevették és levágták. Még az nap délután 4 órakor Rákosszentmihály és Sasalom között a 3159. sz. mozdony alá vetette magát. A gőzös két lábát térdén alul levágta. Kihallgatásakor elmondta, hogy tettét szerelmi bánatában követte el. Amint értesültünk, a boldogtalan leány a kórházban meghalt.

Rákos Vidéke – 1933

Harakirít követett el egy gyomorrákban szenvedő asszony a sashalmi Sas-utcában. Az öngyilkos asszony kiszenvedett, mielőtt segítség érkezett volna.

Rákosi Hírlap – 1939

TŰZOLTÓ ARCKÉPCSARNOK

FÜLÖP IMRE

1869-ben született a Tolna megyei Hőgyészen. Székesfővárosi tűzoltóként szolgált, és Rákosszentmihályon élt a Lajos utca 60. szám alatt. Feleségével közös sírboltja a kisszentmihályi temetőben található, ahová a boltívre a tűzoltócímet is felvésette.

Sajnálatos módon semmilyen egyéb információt nem sikerült felkutatni róla. Neve a fennmaradt és elérhető háború előtti fővárosi tűzoltósági névjegyzékekben nem szerepel, ám hivatásához való elkötelezettsége okán megérdemli, hogy itt szót ejtsünk róla.

1897-ben vette feleségül Takács Amáliát, aki 1948-ban, Fülp Imre pedig 1954-ben hunyt el.

Feltételezhető, hogy őt már nem az említett sírba temették, mivel a neve a temetői nyilvántartásban nem szerepel, és az 50-es években már csak nagyon ritkán temetkeztek a kisszentmihályi temetőbe.

Fülp Imre és felesége sírja
(a szerző felvétele)

KRENEDITS SÁNDOR

1876-ban született. Rákosszentmihály 1902-es önállóvá válásától a község főjegyzője. Az első pillanattól kezdve lelkes támogatója a rákosszentmihályi tűzoltó ügynek. Maga szervezte a szentmihályi ÖTE első közgyűlését 1910-ben, és az alapszabályt is ő dolgozta ki Hauser Gyulával közösen. Ezt követően a főparancsnoki tiszte is betöltötte egészen 1912-ig, ám lemondása után is dolgozott az egyesületért, igyekezett a lehető legtöbb támogatást kilobbizni a képviselő-testületben.

A háború utáni második egyesület megalakításánál szintén tevékenyen részt vett, az egyesület pedig 1921-ben választotta meg tiszteletbeli főparancsnokává, amely posztot 1939-es haláláig betöltötte. Tűzoltói dízsorfalat álltak a kisszentmihályi temetőben zajlott temetésénél és örökös tiszteletbeli főparancsnokukká választották.

Krenedits Sándor (KHEK)

MÁTRAI ANTAL, TŰZOLTÓSZERGYÁROS

Mátrai Antal
(Nemzeti Újság, 1935)

1868-ban született, gyermekkorában Rákosszentmihályon élt. Édesapja és édesanyja itt halt meg, sírjuk a szentmihályi temetőben található. Egész életét műszaki pályán töltötte, ifjú korában a Brunner I. L. és Társa céghez került, majd 1896-ban alapította meg társvállalkozásban a „Mátrai, Salgó és Társa” vállalatot, ami 1911-ben „Mátrai Antal és Társa” részvénytársaságra változott. Cége nemcsak tűzoltó-felszerelések, de köztisztasági és egyéb szállítóeszközök gyártásával is foglalkozott. Munkájával a vállalatot a piacvezetők közé emelte a tűzoltószergyártás terén Magyarországon. Híresen nagy szociális érzéke volt, 150 fő munkásának és 20 fő tisztviselőjének teljes bért adott üdülés és betegség esetén is, ami ez idő tájt nem volt törvényi kötelezettség, mint manapság (csakúgy mint a nyugdíj). Puritán életviteléért megkapta a Szent Gergely rend nagykeresztjét. Fiatal korában Albert-

falvára költözött, az akkor I., mai XI. kerületbe, a Fehérvári úti gyárhoz közel, de szívében mindig szentmihályi maradt, és aktívan részt vett a közösség életében. A Rákosszentmihályi ÖTE 1921-ben tiszteletbeli parancsnokává választotta, mely tisztséget később örökös tiszteletbeli parancsnokká emelték. Mátrai rendszeresen részt vett a taggyűléseken, bőkezűen adakozott a táncesteken (mindig első volt a „felülfizetők” névsorában, ha jelen volt), emellett egy motorfecsikendőt és egy tolólétrát is adományozott a községnek, 50.000 korona értékben (3.800.000 Ft). A létra kiválasztásánál a szempont az volt, hogy elérjék vele a községháza tetejét. 1935. június 17-én hunyt el 67 évesen. Két fiát fiatalon elvesztette, így végrendeletében (már 1926-ban) üzemét özvegyére és tisztviselőire hagyta. Ők a vállalatot megfelelően igazgatták, a háborút még túlélte a gyár, ám az 1948-as államosítást már nem.

PETŐ JÁNOS, TŰZOLTÓ SZÁZADOS

1928-ban született. 1949-ben szerelt fel tűzoltónak és 1953 februárjától volt a XVI. kerületi alosztály parancsnoka, egészen a szervezet 1961. februári megszüntetéséig.

Áthelyezése után tűzrendészként dolgozott, többek közt a Magyar Állami Földtudományi Intézetben. 2005-ben hunyt el, a tűzoltóság saját halottjának tekintette, sírja a cinkotai temetőben található.

Pető János tű. szds. (ht.)

SÓVÁRI KÁLMÁN

1910-ben született. Évtizedekig élt Sashalmon a piactér mellett, a Margit utcában. Eredeti foglalkozása hentes-mészáros volt. Birkózóként komoly sikereket ért el, 16 éves pályafutása alatt háromszor volt egyéni és csapatban egyszeres magyar bajnok. Két olimpián is indult, Berlinben (1936) és Londonban (1948), ahol ötödik helyezést ért el. Főállásban tűzoltóként szolgált, többek közt a XVI. kerületi alosztályon is.

VIRÁG ISTVÁN, TŰZOLTÓ ŐRMESTER

1904-ben született Pápán, munkáscsaládban. Házas, egy leánya és egy fia született. 1948-tól szolgált tűzoltóként a VIII. kerületi alosztály nemzeti színházi tűzőrségén. Rákosszentmihályon a Rákóczi út 19. szám alatt lakott.

1956. november 7-én zajt észlelt a színház nézőterén. Azonnal odaindult, hogy megnézzze. Amikor a sötétben mozgást észlelt, odavilágított. A világítás pillanatában a sötétből rákiáltottak és abban a pillanatban rá is lőttek. Szolgálatteljesítés közben a helyszínen életét vesztette. Temetése november 12-én volt a Kerepesi Temetőben katonai tiszteletadás mellett.

Halála után posztumusz tű. alhadnaggyá léptették elő. Özvegye 1000 forint (111.000 forint) gyorssegélyben részesült, a vidéki tűzoltók gyűjtése révén pedig 1008 forint (112.000 forint) adományhoz jutott.

Ő és társai közös emlékműve a IV. kerületi Hivatásos Tűzoltó-parancsnokság épülete előtt került felállításra.

Virág István tű. őrm. (KKM)

KREIVICH JÓZSEF MUNKAKÖNYVE

Kreivich József hagyatékából számos szemelvény maradt fenn, hála leszármazottai gondosságának. Kortörténeti szempontból legértékesebb darab ezek közül, az a munkakönyv, melyet mint fizetett, de önkéntes tűzoltó 1932 júniusától – kisebb megszakítással – 1933 júniusáig vezetett napi bontásban, amíg be nem telt. Ez alapján 60 oldalon keresztül követhető egy tűzoltó napi tevékenysége. Ez persze nem olyan izgalmas, hogy minden nap történéseit egyenként legépelve közöljük, ezért egy új metódust eszközöltem. Mivel az egyes napok történéseit csak rövid tömondatokban írta le, ezért ez nem szakmabeli számára nem túl informatív. Így a következőkben egyes napok eseményeit kiemelve, naplószerűen fogom bemutatni Kreivich József tűzoltó egy-egy napját (a leszármazottai hozzájárulásával). Ebben a tűzoltószakmai kérdések mellett az aktuális sashalmi élet viszontagságai és szépségei is helyet kaptak, némi írói fantáziával kiszínezve a korabeli mindennapok mozzanataival. A munkakönyv szövegezése néhány helyen különösnek hathat, és nemcsak azért, mert az írás több mint 80 éves, hanem Kreivich német származása miatt is. Épp ezért a naplót a mai nyelvezet szóhasználatához igazítva közlöm, mivel fölöslegesen erőltetettnek érzem, hogy az olvasó megküzdjön a korabeli nyelvezettel.

Kreivich József Ferenc 1890. január 18-án született Budapesten.

Dolgozott lakatossegédként és napszámosként is.

1912. április 28-án vette feleségül Klenotics Máriát, akitől kilenc gyermeke született, közülük nyolc érte meg a felnőtt kort: Leó, Rózsi, József, Mancsi, Annus, Erzsi, Ferenc, Nándi. Közülük Leó szintén tűzoltó volt a sashalmi egyesületben.

1923-ban költözött Sashalomra, az állami lakótelepre.

1929-től szerelt fel tűzoltónak és került a község alkalmazásába.

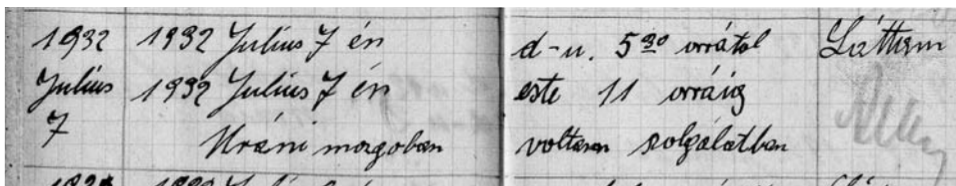
1955 márciusában hunyt el. A keresztyáni temetőben helyezték örök nyugalomra.

Kreivich József és felesége (ht.)

Mozigépész (fortepan)

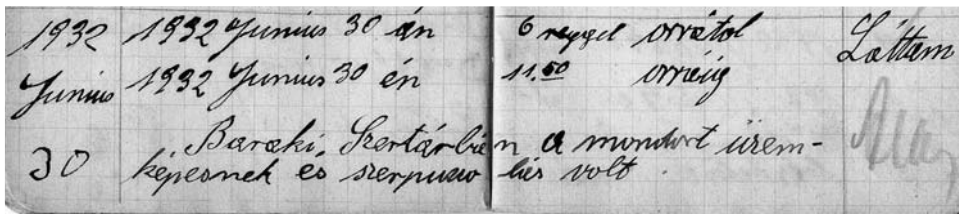

„Uránia mozgóban voltam szolgálatban”

Ma este mozi szolgálaton voltam. Eseménytelenül telt a nap. A „Feleségem a széhámos”-t vetítették. Nem igazán tartom számon, de úgy tizenkilencedjére láttam. Ez idáig több mint ezer ilyen színházi és moziszolgálatotadtunk. Hogy a magam részéről ez mennyit kóstál számszerűen, arra meg még tippelni sem tudnék. De szerencsére ilyenkor hamar véget ér a szolgálat.

Uránia filmszínház	Sashalom, József-főherceg ut 26. sz.
Szombat és vasárnap a budapesti UFA és Urániával egyidőben	
Feleségem a széhámos, Véres riport. — Szerda—Csütörtök	
(1 jegy két személyre érvényes.) Varázskeringő. Varieté.	

Újsághírdetés (Rákos Vidéke)

„Barakki szertárban a mozdonyt üzemképesnek és szerpucolás volt”

Évek óta minden vasárnap gyakorlatot tartunk kora reggel a lakótelepen. Néhány éve az alispán szólította fel a minisztériumot, mint a telep kezelőjét, hogy járjanak közben a helyi tűzvédelem javításában. Ők ezt két hivatásos tűzoltó alkalmazásával és egy mozdonyfecskendő beszerzésével oldották meg.

Tavaly azonban a plébános szintén bejelentést tett, hogy mind a közegészségügyi, mind a tűzrendészeti állapotok tarthatatlanok a barakktáborban. Így hát vegyes bizottság szállt ki a helyszínre, és megállapították, amit meg kellett állapítani. Amit mi már évek óta tudunk.

A padló, a tető, a falak mind fából vannak. A falakat szalmával tömték ki szigetelés gyanánt, a tetőt pedig kátrány borítja. Természetesen a fűtést is kályhával oldják meg a lakók, így az építményeknek nincs egyetlen olyan porcikája sem, ami ne lenne éghető. Ebből fakadóan van is tüzeset hetente, így aztán az ottani őrség nem unatkozik.

Állami lakótelep utcarészlete a barakkokkal (KHEK)

1932	1932	Julius 15 én	Al. u. 1 orrától	Láttam
Julius	1932	Julius 15 én	este 6 orráig	
16		Község - örög fát szedték ki a határ	nek dolgoztam vagy is utrol	
1932	1932	Julius 16 án	reggel 6 orrától	Láttam
Julius	1932	Julius 16 án	Al. u. 11 ⁵⁰ orráig	
17		örög fát szedték ki a Bocskai utcaiban utca csinaltam	i utcától és a Bercsényi vagyis dolgoztam	

„Községnek dolgoztam, vagyis öreg fát szedtünk ki a Határ útról.”

„Öreg fát szedtünk ki a Bocskai utcából és a Bercsényi utcában ugyanazt csináltam,
vagyis dolgoztam.”

Ma és tegnap öreg fákat szedtünk ki gyökerestül a község részére. Az előjáróság évek óta nem alkalmaz ínségmunkásokat, mivel az ő munkájuk finoman szólva is csapnivaló volt. Már ha egyáltalán rá tudták őket venni, hogy legalább a munkát vegyék fel, de abban se volt sok köszönet.

Így ráérős időnkben ezt is ránk testálták, hiszen a jó tűzoltónak nemcsak a sugár-
cső, de az ásó is kézre áll.

A fakitermelés folyamatban (fortepan)

„Fertőtleníteni voltam Rákóczi út 29. Beszinker Ferencz, Szermán Béla, Berzsényi utca 26.
a szabadnapból volt”

Mai nap újabb fertőző betegek után kellett menjek fertőtleníteni. Ez ma kicsit érzékenyebben érintett, mivel szabadnapból lettem behívva.

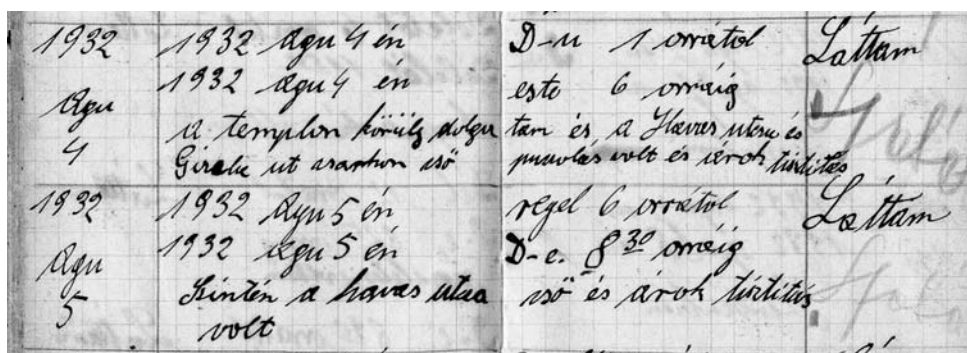
Egyelőre új megbetegedésekről nincs hír, és nekem se kellett senkit sem a Rókusba vinnem.

Légóltalmi gázmentesítő járőr munkában.

A feladat ugyanaz volt a betegek utáni fertőtlenítés során is, csak egyedül és gumiruha nélkül.

Azaz, a klórmészt szétszórni és eloszlatni a területen. (KKM)

„A templom körül dolgoztam és a Havas utca és Gyula utca sarkon csőpucolás volt és ároktisztítás.”

„Sintén a Havas utca cső- és ároktisztítás volt”

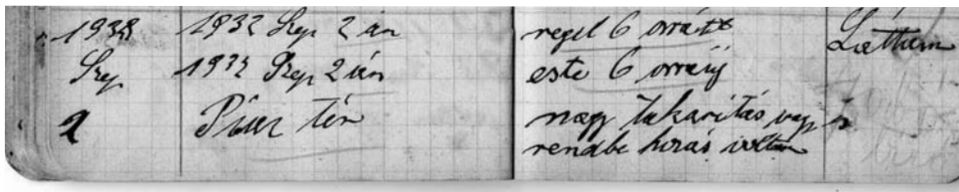
Ebben a kellemes melegben ismét a község részére dolgoztam, ma és tegnap árokpuccolással telt a nap. A faluban nem sok vízelvezető van, de ami van, az sem olyan állapotban, amit az ember elvárhatna.

Legalábbis nemrég már a pesti újságok is olyan szalagcímekkel jelentek meg, hogy „Sashalom Pest vármegye legelmaradottabb községe”, meg hogy nálunk se út, se járda. Ha esik, sár, ha a nap tűz, akkor meg por van az utakon. Mondjuk ez igaz is, de ok nélkül nagyítják fel a problémát.

Mindenesetre a magam részéről igyekszem mindent megtenni, hogy a kevés csatornánk is üzemképes legyen

A mai Fuvallat utca részlete, a szintén mai Veres Péter útról nézve (KHEK)

„Piactér – nagy takarítás és rendbe hozás voltam.”

Nemsokára kezdődik a betakarítás, és újra lesz élet a piacon, így a most még helyekkel üresen álló pavilonokat és környéküket ki kellett takarítani. Sok dolgunk nem akadt, így elég hamar végeztünk.

Mikor beszereztük az új motorfecskendőnket, a piactéri kútnál rögtön ki is próbáltuk, hogyan teljesít. Sokáig nem járattuk szegényt, mivel a kút három perc után teljesen kiapadt.

Sashalmi piac részlete az 1930-as években (KHEK)

1932. 1932. Júl. 22-én
 Állami telep 34/8 szám
 22. de nem voltak ott,
 mint másfél óráig
 elbet. adom Fertőtlenítési
 öve Varga Istvánnál
 haza is vártam től
 és még se lehetett fertőtleníteni.

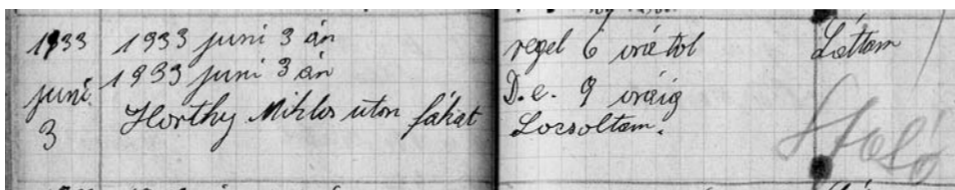
„Állami telep 34/8 szám özvegy Varga István(né)nál, de nem voltak otthon, haza is vártam több mint másfél óráig és még se lehetett fertőtleníteni.”

Nem értem, miért hívnak, ha utána meg nincs is rám szükség? Másfél órát vártam rájuk, mivel a telepen nem csak ők élnek, így a fertőzések visszaszorítása alapvető fontosságú, de így se tudtam elvégezni a feladatom.

Még az idejövettel nem is lenne gond, mivel én is a közelben lakom, csak ne kéne a szertárig menni a klórmészért.

A baracktábor (Ikarus üzemi újság)

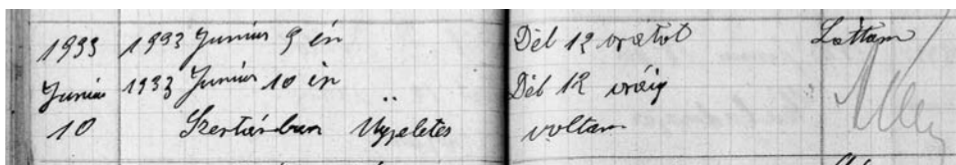

„Horthy Miklós úton fákát locsoltam.”

Ma a főút menti fákat kellett locsolni. Tikkasztó a hőség, és az úton már igen jelentős a forgalom. Az autók felverik a port, ami rátapad a fák leveleire, így azok nem tudnak megfelelően lélegezni. Szerencsére, ma a lajthoz könnyen találtam lovat, így a mai nem volt nehéz nap.

A macskaköves Horthy Miklós út (mai Veres Péter út)
és a Rákosszentmihály (mai Nagyticce) megálló (KHEK)

„Szertárban ügyeletes voltam”

A mai nap ugyan eseménytelenül telt, de nem hagy nyugodni a folyamatos lövöldözés. Hónapok óta megy a durrogtatás az utcákon éjjel-nappal. Tizen- és huszonevűs tanulók róják az utcákat, vállukon kispuskával és mindenre lőnek, ami nagyobb, mint a tenyerük és szemmagasság felett van. Galambok, verebek, pintyek – egyre megy. A lényeg, hogy jó célfelületet nyújtsanak. De néha még ez se számít, és röptében próbálják meg egylövetű puskájukkal eltalálni a madarakat.

Mint valami rossz népszokás, terjed ez már házról házra. Ha valaki megszólja, csak vállat vonnak, szerencse, hogy nem fogják rá a puskát. Az pedig, hogy eddig senki sem sérült meg, maga a csoda. Na persze, az elhullott madártetemeteket nem gyűjti össze senki, a trófeákra már nem utaznak az alkalmi vadászok. Így örülhetünk, hogy még eddig semmilyen fertőzésnek nem volt alapja a dögingvázio.

Sashalmi piactéri részlet, a mai Margit utca és Thököly út kereszteződésétől kissé délre, a Waldorf-iskola felé nézve (KHEK)

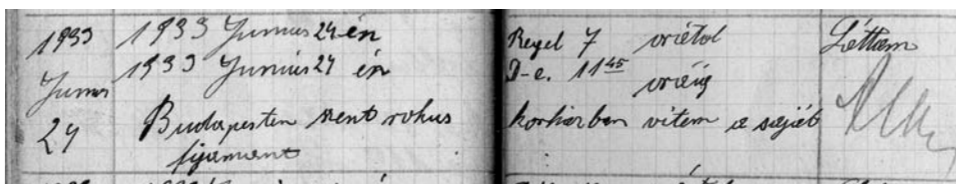

„Szabadnapos voltam”

A mai szabadnap különleges, mert majdnem egy teljes hétvégét tudok a családdal együtt lenni, bár néha így is úgy érzem, hogy nem jut elég idő mindenkire. Viszont ha már így alakult, kimentünk Cinkotára, a strandfürdőbe.

Cinkotai strandfürdő a magasból (KHEK)

„Budapesti Szent Rókus kórházba vittem a saját fiamat”

Hála Istennek ritkák a megbetegedések családon belül, de ma a fiam mégsem volt szerencsés, így be kellett vinnem kivizsgálásra. Szerencsére semmi olyan baja nincs, amit patikai gyógyszerekkel kikúrálni ne lehetne.

A Kreivich gyerekek (ht)

KÖZÉP (?) SZÓ

Ahogy kutatásaimmal haladtam és megpróbáltam interjúra bírni olyanokat, akiktől feltételeztem, hogy ha nem is részletes leírásokat, de legalább néhány saját emléket le tudok jegyezni, úgy merült fel szinte minden esetben az alapvető kérdés, mit is csinálnak a tűzoltók és a légoltalom.

A tűzoltók tevékenységét nagy vonalakban el tudja képzelni az ember, mert mindenkinél él a fejében valamilyen kép erről, és az előző fejezetekben már némi rálátást is igyekeztem biztosítani a témára. Azonban a légoltalom tevékenységét még elképzelni is nehéz lehet olyanoknak, akik soha nem foglalkoztak ezzel a területtel.

A légoltalom elvi feladata reflektálni a különböző támadófegyverek által okozott pusztító hatásokra, azaz ellátni a hátország, és azon belül is a civil lakosság és a vagyontárgyak védelmét háború esetén. Ebből következik az is, hogy a légoltalom mindig egy lépéssel le lesz maradva a katonai fejlesztésekhez képest, ami alapján látható, hogy a védelem soha nem lesz teljeskörű és mindig számolni kell veszteségekkel is. Azonban, ha a technikai innovációk átfogó képét vizsgáljuk, és abból az alapvetésből indulunk ki, hogy a katonai célú fejlesztések járnak mindig élen, akkor a tűzoltási és légoltalmi eszközrendszer ha nem is világelső, de második helyezett lesz a fejlesztések terén.

A Légoltalmi Liga reklámja (sgy)

A LÉGI HÁBORÚK KORA

Amióta ember él a földön, ősi vágya, hogy madarak módjára szállhasson az égen. Ez azonban a XVIII. századig, a hőlégballonokkal való első sikeres felemelkedésig, még lehetetlen volt. Majd 1903-ban a Wright fivérek felszálltak az első irányítható, légszavaros motorral hajtott repülőgéppel, ezzel pedig kezdetét vette a repülés hőskora. A repülőgépek katonai alkalmazásának előnyét hamar felismerték, így a nem egészen tizenegy évvel később kitört első világháborúban (amit akkor csak Nagy Háborúként [Great War] emlegettek), a repülőgépekre és léghajókra már önálló fegyvernemként tekintettek, ezzel megszületett a légierő fogalma.

A repülőgépek a háború első éveiben elsősorban felderítő feladatokat láttak el, tehát alacsony magasságú és gyors berepüléseikkel az ellenséges légtérben megfigyelhették a csapatmozgásokat és visszatérve, jelenthették azokat. Ezzel párhuzamosan vadászgépek is üzemeltek, és megjelentek a bombaterhekkkel megpakolt léghajók is. A háború megindítása előtt már felmerült annak a lehetősége, hogy légi úton célba juttatott robbanóeszközöket indítsanak útjukra; ennek gyakorlati megvalósulása azonban még váratott magára. Ez a háború volt az utolsó a hadviselés eddigi történetében, amely még jórészt a lakott területeken kívüli csataterekre koncentráldott, vagyis oda, ahol civilek okvetlenül nem fordultak meg. Így a bombázások hatásait nagyrészt csak katonai célok ellen képzeltek el, ahol a hosszú lövészárórendszer a nem közvetlen találatok ellen megfelelő védelmet nyújtottak. Mégis, 1914. augusztus 24-én megtörtént az első civil célpontot érő légitámadás Antwerpen városa ellen.¹ Ezt követően folyamatossá váltak a hasonló támadások, elsősorban a nyugati fronton, kiemelten London ellen.

A kormányozható léghajók törzse általánosságban egy könnyűfém (alumínium) vázból, számos hidrogénnel töltött ballonból (cellából) és egy külső borító vászonból állt. Hátról a két-két kormányozható, függőleges és vízszintes vezérsík, valamint az oldalra vagy alsó harmadra erősített légszavaros hajtóművek helyezkedtek el. A törzs alatt volt a gondola a kapitányi állással és a bombateherrel, illetve a fedélzeti (önvédelmi) géppuskákkal.

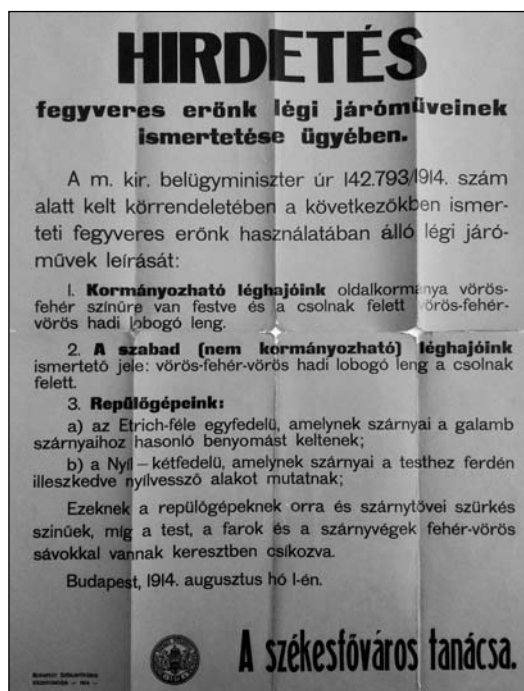
A német befolyás alatt álló területeken (így nálunk is) a Zeppelin gróf által tervezett, s róla elnevezett, valamint az ő licence alatt gyártott hadi léghajók váltak elterjedté, ebből kifolyólag a Zeppelin név a léghajó szinonimájaként honosodott meg a köztudatban.²

A német hadvezetés meg volt győződve arról, hogy a Zeppelinek jelentette légi fölény segít a háború megnyerésében. A léghajók általában kisebb kötélekben repültek a bombázandó célpontok ellen, fedezetükre pedig vadászgépek kísérték őket. Éjszakai bevetések során nem volt egyszerű feladat a Zeppelin megsemmisítése. Egyfelől gyakran nagyobb magasságban jártak, mint ahová a korabeli vadászgépek üldözni tudták őket. Továbbá az ellenséges vadászgépek géppuskatűzéssel az összes ballon kilyukasztása lehetetlen feladat volt. Emellett a léghajók fedélzeti géppuskákkal is fel voltak szerelve, nemcsak a gondolában, de bizonyos esetekben a törzs tetején kialakított kupolában is.

Azonban az angolok, a London elleni bombatámadások során felismerték, hogy a

vadászgépek, ha nem folyamatosan tartják géppuskatűz alatt a léghajó teljes felületét, hanem egy pontra összpontosítják a tüzet, és gyújtólövedéket használnak, akkor képesek lehetnek a cellákból kiszökő hidrogén begyűjtására (mely oxigén hatására durranógázként viselkedik).³ Ez a kis tűzgóc hamar áterjedt a teljes vászonfelületre, ami így begyűjtotta a többi ballont is. Ennek következtében hatalmas lángoló tűzoszlopként szállt alá a léghajó, nem egyszer lakott területre (csakúgy, mint a hírhedt Hindenburg szerencsétlenség esetében). Ezekután a német hadvezetés is belátta, hogy a léghajók ideje lejárt, és a háború után már csak civil személyszállító, esetleg postai csomagszállító célra alkalmazták őket. A háború során épült 88 Zeppelinből 60 megsemmisült. A fent részletezett léghajó-hadviselés a nyugati hadszíntér sajátossága volt, amely kevés kihatással volt az Osztrák–Magyar Monarchia területére. Az OMM területén a hátszázgot, azaz civil célpontot nem érte légítámadás a háború ideje alatt. Egyetlen esetben, a háború vége előtt, 1918 júniusában történt csak berepülés olasz gépek által Bécs fölé, azonban csak röplapokat szórtak le, mellyel a lakosságot akarták megrémíteni az esetleges légítámadás veszélyének lehetőségével.⁴ Mivel a civil célpontok elleni támadás veszélye jogosan fennállt, ezért Budapest székesfőváros tanácsa több falragaszt is kihelyezett erről, de óvóhelyek építéséről még nem rendelkezett. Mindazonáltal az első fővárosi óvóhelyet egy magánszemély alakította ki 1917-ben, de használatára akkor végül nem volt szükség.

A háborút lezáró békeszerződések, mint a versailles-i és a trianoni, magukban hozdozták a következő háború kitörésének lehetőségét. A területi revíziók, a jóvátétel-fizetés, a belpolitikai instabilitás, valamint a felszínre törő etnikai feszültségek, melyek ezeket követték, mind a Német Birodalom, mind az Osztrák–Magyar Monarchia és az Oszmán Birodalom esetében is a birodalmak feldarabolódását és meggyengülését eredményezték. Ez egyenes utat jelentett oda, hogy minden vesztes állam revansot akart venni az antanton sérelmeiért. Ezzel az antanthatalmak is tisztában voltak, ezért ellenfeleik katonai erejét ezen szerződésekben korlátozták, mind létszámban, mind haditechnikában, hogy egy újabb háború kitörésének lehetőségét elfojtsák. A Magyar Királyság számára legfeljebb 35.000 fős hadsereg volt engedélyezve harcokcsik

Fővárosi felhívás a honi fegyveres erők
légi járműveinek ismertetéséről (sgy)

nélkül, a német fél számára ugyanilyen megkötések mellett 100.000 fő. Emellett sem a magyar, sem a német hadsereg nem birtokolhatott repülőgépeket és az állam sem gyárthatott sem polgári, sem katonai célú repülőket. Ezen rendelkezések betartását a Szövetséges Katonai Ellenőrző Bizottság felügyelte egészen 1927-ig.

Hitler hatalomra jutásával józan ítélőképességű katonai és politikai vezetők beláták, hogy már küszöbön áll egy új európai háború kitörése, a kérdés csupán csak az, mikor, mekkora kiterjedéssel, és milyen katonai szövetségek által megy mindez végbe? Emellett kulcsfontosságú volt még, hogy a háborút milyen fegyverekkel és fegyvernemekkel vívják majd. Az első világháború számos tapasztalatot nyújtott; a legfőbb azonban az, hogy ugyanaz az állóháború soha többé nem fog megisméltódní, és nem az egyéni lövészek, sem a géppuskások sikerei, sem a „body count”⁵ módszer nem dönt majd a háború állásáról. Volt, aki a harckocsik kiemelt szerepére esküdött, mint Patton tábornok. Mások a légierő fontosságát hangsúlyozták, megint mások a biológiai és vegyi fegyverek szerepét érezték döntőnek. Jól látható, hogy ez a markáns véleménykülönbség és a lehetőségek nagy száma, nemcsak a tudományos kutatások és fejlesztések terén igényelt óriási erőforrásokat, de pénzügyileg is, amit több állam nem tudott kellően finanszírozni. Később a háborúban Hitler hatalmas előnye volt, hogy kezdeményező helyzetben volt, a katonailag felkészületlen nemzetekkel szemben pedig a villámháború (blitzkrieg) elvét vallotta, tehát kellően ütőképes légierővel és gyors tankokkal, valamint gépesített gyalogsággal, a kulcspontra összpontosítva, rövid idő alatt nagy távolságokat megtéve lehet a legjobb eredményeket elérni. A háború kezdetén ez a stratégia kiválóan működött is; Dánia mindössze 4 óra alatt kapitulált.

1935-ben megalakul a Luftwaffe, a Harmadik Birodalom légieroje, melyhez a pilótákat titokban képezték ki, és a gépeket is hasonlóan, fedőszervezeteken keresztül építették. A Luftwaffe alapfeladatának a stratégiai fontos pontok (pl. hadiüzemek) bombázását, valamint az ellenséges repülőgépeknek még a földön történő megsemmisítését jelölték meg. 1936-ban megtörtént az új fegyvernem első nagy próbája a spanyol polgárháborúban. Egy hivatalosan önkéntesekből álló hadtesttel, a Condor légióval számos alkalommal bevetésre kerültek a gépek és pilóták. Az itt szerzett harctéri tapasztalatok és következtetések levonása után már megfelelő felkészültséggel tudta Németország megkezdeni a saját háborúját.

Magyarországon a spanyol polgárháború és a japán–kínai háború tapasztalatai nyomán a kormány kiadta 1935-ben az első légoltalmi témájú törvényt (1935. évi XII. tv.), majd annak végrehajtási utasítását (15/1936. sz. honvédelmi miniszteri rendelet a „Légoltalmi Utasítás”). Ezt követően, 1937-ben megalakult itthon a Légoltalmi Liga (röviden LL), mely mind a hatósági, mind a lakossági légoltalom szervezését hivatott szakmailag és tevélegesen is koordinálni. 1938-ban a háborús készülődés jegyében kihirdették a Győri Programot, amely egymilliárd pengőt különített el a költségvetésből haderőfejlesztésre. Ennek keretén belül elsősorban Olaszországból szereztünk be vadászgépeket. Mátyásföldre az 1/II-es vadászosztályhoz érkeztek CR.42-es kétfedeles vadászok. Noha a hadsereg ütőképessége az eddigiekhez képest már jóval számottevőbb volt, a német haditechnikához még így sem ért fel, nagyobb probléma volt azonban, hogy a szovjetekéhez sem.

1939. szeptember elsején Lengyelország megtámadásával hivatalosan is kitört a háború. A Magyar Királyság az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés okán Németország lekötelezettjeként szövetséges állammá vált, amely ugyan még aktívan nem vett részt a háborúban, azonban a német csapatmozgásokat Jugoszlávia felé engedélyezte az ország területén. Ezt követően Kassán 1941. június 26-án, máig ismeretlen, felségjelzés nélküli gépek támadták meg a hivatalosan a háborúba még be nem lépett ország civil lakosságát. Ezután a Magyar Királyság is belépett a háborúba. Ez mindössze három nappal a Szovjetunió elleni általános német támadás megindítása után történt, így a pontos indíték nem ismert, mivel a szovjeteknek újabb ellenség nem hiányzott, a németek pedig nem számoltak a magyar haderővel az offenzívában, annak gyengeségei miatt. Marad a tény, hogy 1941. június 27-ével a Magyar Királyság is hivatalosan hadviselő félle vált.

Ezt követően a Magyarország ellen intézett bombázások jórészt ad hoc jellegűek voltak, egészen 1944. április 3-ig, amikor is 450 darab amerikai bombázó jelent meg a főváros felett, melyek főleg a termelő üzemek és vasúti csomópontok ellen intéztek támadást. Innétől kezdve a berepülések folyamatosak voltak 1945. március 27-ig.⁶

Jegyzet:

¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Aerial_bombing_of_cities

² <https://en.wikipedia.org/wiki/Zeppelin>

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Leefe_Robinson

⁴ dr. Zellei Gábor nyá. pv. ezredes kutatásai alapján

⁵ A „body count” amerikai katonai szleng, mely az elesett katonák megszámlálását jelenti; ha saját félből van több, akkor az adott csatát mi veszítettük, ha az ellenségtől van több, akkor nyertünk.

⁶ Pataky Iván – Rozsos László – Sárhidai Gyula: Légi háború Magyarország felett

LÉGIERŐ, LÉGVÉDELEM ÉS LÉGOLTALOM

A kissé hosszúra nyúlt történelmi bevezető után most „szakmázzunk” egy kicsit. Mindenekelőtt különbséget kell tudnunk tenni a légvédelem és légoltalom kifejezések között. Noha látszólag egyik a másik szinonimája, és néha még a szakanyagok is keverik őket, fontos, hogy a légvédelem aktív cselekvést, míg a légoltalom passzív működést jelent.

A légvédelem feladata, hogy elsősorban tűzfegyverekkel az ellenséges repülőgépek tevékenységét, mind a honi légtérben, a hátszág védelmében, mind hadműveleti feladatok végrehajtása közben megakadályozza, valamint, hogy az ellenséges gépeket harcképtelenné tegye vagy megsemmisítse.

A légoltalom feladata, hogy az ellenséges légi járművek romboló tevékenységét a hátszágban minimalizálja, következményeit csökkentse.

Röviden, a légvédelem katonai feladat, célja a berepülések és bombázások megakadályozása, míg a légoltalom polgári feladat, célja a lakosság védelme és a már bekövetkezett pusztítás hatásainak minimalizálása.

A HŐSKORBAN

Az I. világháború során a hadviselő felek sem a légi hadviselés, sem a légvédelem terén nem mutattak kielégítő felkészültséget. Az első katonai alkalmazásba állított repülőgépek még favázzal és vászon borítással készültek, melyek, ha akartak sem tudtak volna egyéb terhet szállítani a pilótán kívül. Így, amikor ellenséges gépek találkoztak a levegőben, még a verbális és gesztikulális inzultálás fegyverével estek egymásnak. Volt olyan próbálkozás is, amikor háromágú vasmacskát kötélén lógatva próbálták egymás szárnyait letépni vagy láncokat, esetleg téglát dobálni a másikra.

Később ez akként finomodott, hogy a nyitott pilótafülkéből pisztollyal lövöldöztek egymásra. Majd a háború második felében, először a franciák szereltek géppuskát a repülőikre, amivel már valódi fenyegetést jelentettek a másikra.⁷ Időnként előfordult az is, hogy a repülőből kihajolva, szárnyas bombákat vagy nehéz fém-szegeket is kihajigáltak a gyalogságra, vegyes eredményekkel. Ugyanígy, a szárazföldi egységek sem tudtak kellő hatékonysággal fellépni a repülőök okozta fenyegetés ellen, ami ekkoriban jórészt csak a helyzetük leleplezését jelentette, mivel elsősorban felderítő gépek voltak. A tüzérségi lövegekkel igyekeztek a légi célpontokat beirányozni, azonban ezek az ágyúk nem arra lettek kitalálva, hogy a levegőbe lőjenek velük, így igazából ezek a próbálkozások sem vezettek eredményre. Hasonlóan, a géppuskák állványa sem engedte meg a jóval a horizontvonal fölé történő irányzást, ezért speciális, magasztott légvédelmi állású géppuskaállványok gyártása vált szükségessé. Emellett, ha lövészegység találkozott repülővel, akár egész rajok is hanyatt vetették magukat a földön, a puskájukkal az égre céloztak és megpróbálták eltalálni a gépeket, ami alacsony magasságban a sérülékeny szerkezetű gépek esetében még hatékony is lehetett, de a háború vége felé, a már fémvázaz gépek ellen haszontalan volt. Mindazonáltal ez a módszer még a II. világháború korai szakaszának gyalogsági utasításaiban is szerepelt.⁸

Jegyzet:

⁷ <https://warnepieces.blogspot.com/2016/03/unusual-aerial-weapons-used-in-world.html?fbclid=IwAR3YuoMyfOmxZ67UoFOpy3Y3Y-VaUIo3VIRIJ7ez5WnhAdVFbpSSmuOgaol>

⁸ Viniczai Ferenc–Hatala András: A légvédelmi tüzérség kialakulása, fejlődése

A LÉGIERŐ

A két világháború között mind a polgári, mind a katonai repülés számos különböző fejlesztési irányt vett számításba. Katonai szempontból a repülőgépek két legfontosabb csoportja a vadász- és bombázógépek. A vadászok feladata közé tartozik az ellenséges vadászgépek és bombázók harcképtelenné tétele és megsemmisítése, valamint a szövetséges bombázók számára tűzfedezet biztosítása ellenséges vadászokkal szemben. Ez utóbbiak általában egy-, legfeljebb kétmotorosak, elsősorban egyfedeles, ritkább esetben kétfedeles szárnyakkal rendelkeztek. Alapvető fegyverzetük

a géppuska vagy gépágyú. A gépágyú az előbbinél nagyobb kaliberű, jellemzően 12,7 mm-es rézköpenyes ólom- vagy acélmagvas löszert tüzelt, vagy 20 mm-es robbanó gránátot, amely a páncélozott célok megsemmisítését (mint pl. könnyű harcokcsik) segítik. A vadászok közé sorolhatók a felderítő gépek, melyek általában könnyebb, gyorsabb és jobban manőverezhető változatai a vadászoknak. Fegyverzetük gyakran csak egyetlen géppuska, de előfordult, hogy a könnyebbség érdekében egyáltalán nem vittek magukkal fegyvert. Elsődleges rendeltetésük a légi fényképezés és felderítés. Emellett még megemlíthetünk különböző átmeneteket is, mint a vadászbombázók vagy a zuhanóbombázók, melyek a szárnyak vagy a törzs alá erősített bombákkal szerelt vadászgépeket jelentik.

A bombázók többmotoros, nagy szárnyfesztségű, bombateher-szállító repülőgépek. Elsődleges rendeltetésük a földi célpontok támadása, elsősorban gravitációs bombákkal. Két főbb csoportja a könnyű- és nehézbombázók. Az előbbiek bombaterhe jellemzően néhány száz kilo (átlag 100–500 kg között), míg az utóbbiaké 500–3500 kg között mozog túlnyomóan. A könnyűbombázókat szokás még nappali, a nehezeket éjszakai bombázóként is nevezni (a korabeli terminológiának megfelelően). Ennek oka, hogy a könnyűbombázók pilótái a céljukat nappali fényben jobban látták, ezért pontosabban is tudták célba juttatni a bombáikat. Ugyanazon cél megsemmisítésére azonban vagy több gépre volt szükség vagy több berepülésre. Nappal mindkettő kockázatos, mivel a földi légvédelem viszonylag könnyen be tudta mérni a kötelékeket, és jó találati aránnyal tudott fellépni ellenük. Az éjszakai bevetések már komplexebb feladatot adtak a légvédelemnek, különösen az elfogó vadászgépeknek. Mindazonáltal az éjszakai berepülések során maga az éj sötétje jó fedezetet biztosított a nehézbombázók számára, ellenben meg is nehezítette a bombák pontos célba juttatását, különösen, ha a földön hatékony volt az elsötétítés.

A BOMBÁZÓ HARCMODOR

A bombázások elrendelése két okból történhetett: stratégiai célpontok megsemmisítésére vagy demoralizáló hatás elérésére. Stratégiaiilag kiemelt célok lehetnek pl. katonai létesítmények és védművek, nemzetgazdasági vagy katonai szempontból kiemelt termelőüzemek, közúti vagy vasúti csomópontok, illetve agrártermelő egységek és élelmiszer-tároló központok. A magyarországi bevetések fele vasúti csomópontok ellen irányult, mely során az ország egész területén minden fontosabb vasúti csomópontot legalább egyszer támadás ért a háború alatt.⁹ Ezek azonban nem okoztak olyan mértékű kiesést, ami legfeljebb három nap alatt ne lett volna javítható. Emellett szempont volt még a vízi közlekedés akadályozása, így a Duna elakasztása, valamint a közúti és vasúti hidak megsemmisítése. Mivel a bombák találati aránya nagyon alacsony volt, ezért a háború teljes ideje alatt, mindössze három olyan híd volt az ország területén, amit sikerrel bombáztak le, emellett a Honvéd Folyami Flottilla is jó ütemben végezte az aknamentesítést, így az élet nem állt meg ezen támadások hatására.

A stratégiai célpontok közül a Győrött és Budapesten folyó harcokcsigyártás, a

Ganz-MÁVAG és a csepeli Weiss Mafréd kerültek elsődlegesen célkeresztbe, ám egyik támadás sem tudott akkora kárt okozni, hogy a termelés teljesen leálljon. Ezt csak a román kiugrást követő acélalapanyag-ellátási nehézségek akadályozták meg. Emellett fontos célpontok voltak még a kőolaj-finomítók és kenőanyaggyártók, amelyek teljesítményét viszont a bombázások jelentősen visszavetették.

A legfontosabb fővárosi célpontok az alábbiak voltak:

- Weiss Manfréd Művek Rt. (repülőgép- és harckocsigyártás, Csepel);
- Magyar Waggon és Gépgyár MÁVAG (harckocsi és repülőgép);
- Ganz (harckocsi);
- Hofherr (tüzérségi vontató);
- Danuvia Rt. (fegyver);
- Magyar Optikai Művek (táv mérők, távcsövek, lőelemképzők);
- EMAG – Első Magyar Gépgyár (aknavetők, ellátóeszközök);
- FÉG – Fémáru Fegyver és Gépgyár Rt. (gyalogosági lőfegyver);
- Standart Rt. gyár (híradástechnika),
- Pestszentlőrinci Ipartelepek Rt. (repülőgép).

A civil területek bombázását ott, ahol katonai célpontok nem voltak, a lakosság háborús kedvének megtörésére rendelték el, egyúttal a konstans félelem fenntartására, melyet röviden csak terrorbombázásnak nevezünk.

A bombák célba juttatására két módszer létezik: egyik a precíziós, amely során gíroszkópos navigáció, szabadszemes észlelés és bombavető irányzékok segítségével lehetett a bombákat célba juttatni, természetesen a megfelelő szórással kalkulálva. Éjszaka ez kiegészülhetett éjjellátókkal és fényjelző lövedékekkel a cél megjelölésére. A másik módszer, amikor a felszállás után a pilóta irányba állítja a gépet az iránytűje segítségével, majd egy ismert ponton történő áthaladás után a navigátor elkezd visszaszámolni a kalkulált időt a célpont fölé éréshez képest, a haladási sebesség függvényében. Amint ez az idő letelik, a bombázótiszt kiengedi a gép teljes bombaterhét. Ily módon az a terület, amit a bombák által lefedett földszáv – szőnyeg – jelent, lesz a célterület. Ezt a módszert nevezzük szőnyegbombázásnak. Elsősorban éjszaka alkalmazandó, mivel nem jár különösebb feltűnéssel a légvédelem szempontjából, mint a világító bombák alkalmazása jelenthetne. Ezzel a módszerrel a precíziós támadás lehetősége gyakorlatilag lehetetlen volt, ezért ezt elsősorban a terrorbombázások során alkalmazták.

Jegyzet:

⁹ Pataky Iván–Rozsos László–Sárhidai Gyula: Légi háború Magyarország felett

A STRATÉGIA

1932-ben Stanley Baldwin brit miniszterelnök a következőképp vélekedett:

„Az egyetlen védekezés a támadás, és ez azt jelenti, hogy több nőt és gyereket kell gyorsabban megölni, mint az ellenség, hogy megmentsük magunkat.”

Ezért a háborút megelőzően, az angol légierő (Royal Air Force – RAF) tudatosan erősítette a bombázóflottáját nem precíziós bombázások végrehajtására. Az elv az volt, hogy az ellenséget terrorbombázással lehet a legjobban demoralizálni és megtörni. Emiatt a navigációs és irányzórendszereiket nem fejlesztették kellőképpen az éjszakai bevetésekhez, így gyakran 300 méteres szórással dolgoztak a bombavetők. Ezt a gyakorlatot a háború közepén kényszerűségből fel kellett függeszteniük, mivel tartottak a hasonló német válaszcsepástől. Ennek ellenére a Luftwaffe a terrorbombázás eszközét nem tartotta célravezetőnek, és a német légierőt nem fejlesztették távolsági bombázókkal olyan arányban, mint a szövetségesek. Emellett Hitler Angliától különbéke kicsikarását akarta elérni. Kiemelten fontos volt ez abból a szempontból is, hogy a németek az elfoglalt területek üzemeit saját hadiiparuk szolgáltatába kívánták állítani.¹⁰

Az amerikaiak által kitűzött légi stratégia az ún. „Victory Through Air Power”, azaz győzelem a levegőben, melyet emlegettek még úgy is, hogy „kibombázzák az országot a háborúból”, vagyis a teljes légiuralom fenntartásával a háború megnyerhető. Ezt a módszert nevezzük „légierődnek”, melyben a légierő mint teljesen önálló fegyvernem, mindennemű felsőbb felügyelet nélkül, a szárazföldi és vízi alakulatokkal való szükségszerű feladat-koordinációtól mentesen, képes a háborús győzelmet kivívni. A háború végére belátható volt, hogy a célját a terrorbombázás nem érte el, azonban a civilek ellen intézett bombatámadások több esetben is háborús bűnnek minősültek (pl. Hiroshima, Nagasaki). Így a légierő általános háború utáni koncepciója az „együttműködő légierő” lett, mely a szárazföldi és vízi seregekkel szoros együttműködve hajtja végre a feladatait, emellett precíziós bombázásokkal semmisíti meg a kifejezetten katonai vagy logisztikai célpontokat.¹¹

Az amerikaiak, noha a háborúba lépésük elején vonakodtak a precíziós támadások helyett a terrorbombázás stratégiájának alkalmazásától, brit nyomásra mégiscsak engedtek, és már később, a háború vége felé sem tértek vissza a precíziós módszerekhez.

A légi uralom megteremtése természetesen nemcsak pénzügyileg volt megterhelő, de anyagilag és emberileg is. Ennek ellenére a nagyarányú veszteségek, amiket az egyes berepülések előidéztek, nem okoztak fejtörést az amerikai felső vezetés számára. A háború utáni statisztikákból kiderül, hogy a háború ideje alatt a legveszélyesebb beosztás, amit szövetséges katona betölthetett, a RAF kötelékének bombázó legénységi tagja volt. 125.000 főből 57.205 katona lelte halálát bevetés közben, ez pedig a háború második legrosszabb, 46 %-os veszteségi rátája.¹² A háború utáni felmérések alapján, statisztikailag lehetetlen volt zsinórban 25 bombázóbevetést túlélni.¹³ Ennél nagyobb veszteségi arányt csak a német tengeralattjáró flotta (U-boot) könyvelhetett el a maga 75%-os halálozási arányával. Ezért itthon ezeket úszó koporsóként emlegették.

Amerikai oldalról úgy vélték, hogy a nagyarányú emberveszteségeket önkéntesekkel, a repülőveszteségeket pedig a kimeríthetetlen iparukkal könnyedén pótolják majd. Beszédes adat, hogy a háború során az USA ipara több mint 276.000 különböző repülőgépet gyártott, és ezekben az üzemekben nagy arányban dolgoztak nők is (35% fölött).¹⁴

Konklúzióként megállapítható tehát, hogy noha az alkalmazott stratégia nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a háború végéig erőforrás-gazdálkodási szempontból a hadviselő felek képesek voltak fenntartani ezt a fajta harcmodort, a kiugróan nagy veszteségek ellenére is.

Jegyzet:

¹⁰ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Szőnyegbombázás>

¹¹ Dr. habil. Krajnc Zoltán mk. alezredes: A légi hadviselés elméletének alapjai

¹² https://en.wikipedia.org/wiki/RAF_Bomber_Command_aircrew_of_World_War_II

¹³ http://pippaettore.com/Horrific_WWII_Statistics.html?fbclid=IwAR0vYPnaPGwEfYBq_6k50L1YZ0E7vG-O3CB_n5vUTliG8gLLNxzrWhaYY3k

¹⁴ <https://msudenver.edu/camphale/thewomensarmycorps/womenwwii/?fbclid=IwAR3ZwOSQcebWkiQuV95HByooxNNm3ykXDqgCY3BG40ncvaEiyOVPL4tKe3k>

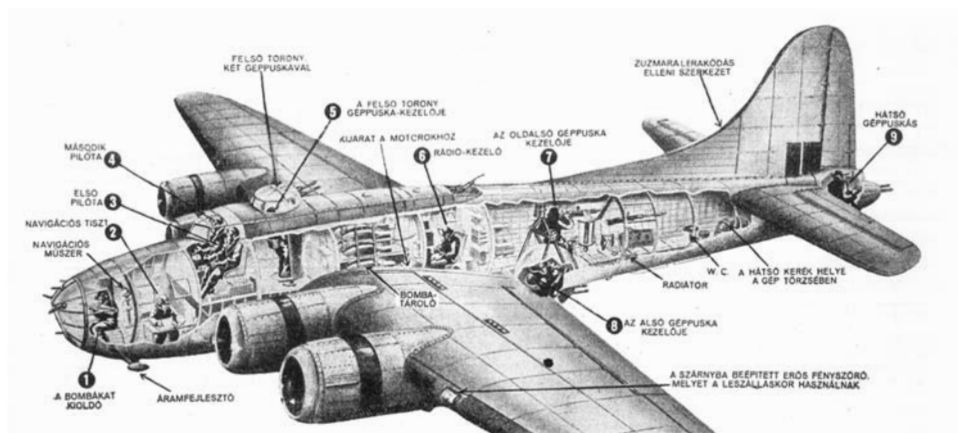
A LÉGI HADVISELÉS

A Magyarország ellen indított bombatámadások elsősorban Olaszország területéről indultak. Később Románia átállása után és a szovjet front közeledtével, az orosz befolyás alatt lévő területekről is indultak repülők, így azok már kellő biztonsággal érték el az ország minden pontját. A bombázógépek kötelékekben mozogtak, élükön a vezérgéppel. Ezek tagjai különböző repterekről szálltak fel, különböző időpontokban, és egy meghatározott gyülekezésipont felett egyesültek egy nagy alakzattá. Egy éjszakai, 25 tagból álló kötelék pl. 8 km széles sávban haladt a célja felé. A vezérgép legénysége általában a legtapasztaltabb és legjobban képzett pilótákból állt. Ha a vezérgépet lelőtték, a helyébe egy másik kijelölt gép került. Útjuk közben többször irányt váltottak, hogy a légvédelmet és figyelőket megtévezzék. Majd az utolsó irányváltás előtt a vezérgép fényjelzést adott, amely során a kötelék többi tagja csökkentette a sebességét, a vezérgép pedig előrement. Ezután a célpont felett ledobott egy (vagy több) világítóbombát, ezzel kijelölve a célt, amit a többieknek támadniuk kellett. Annak függvényében, hogy a csapat hány gépből állt, világítóbombát több alkalommal is ledobtak.¹⁵

Az érkező támadás észlelését követően a kihelyezett figyelők a honi légvédelmet értesítették a gépek közeledtéről. Aztán riasztották a vadászgépeket, melyek megindultak a támadók ellen. A kötelékeket szinte minden esetben vadászgépek is kísérték. Emellett a bombázók önvédelmi fedélzeti géppuskákkal/gépágyúkkal is fel voltak szerelve. Egy-egy bombázón átlag 3–5 géppuskás foglalt helyet, akik a gépet minden irányból tűzfedezettel látták el. Azonban a fedélzeti lövések semmiféle páncélvédelmet nem élveztek, így, ha vadászgép vagy légvédelmi tüzérség találta el a

bombázót, a sérülés a lövész számára garantált volt (ezért is a nagy halálozási arány). Mivel a bombázók zárt kötelékekben repültek és manőverezési képességük is korlátozott volt, hiszen egy-egy kitérő manőver a küldetést is veszélyeztette volna a célpont elvétele miatt, a vadászokhoz képest relatíve lassan, egyenes vonalon haladó bombázók ideális célfelületet nyújtottak a vadászgépek számára. Azok gépfegyvertűzzel könnyen át tudták lőni a gép törzsét, ez azonban nem jelentett problémát a bombázó továbbhaladása szempontjából. A géptörzs ugyanis strapabíró fémvázból készült, ami egyes esetekben, még a vadászokkal való direkt ütközést is kibírta. Ezért a vadászpilótáknak a szárnyakban lévő üzemanyagra, a hajtóművekre, esetleg a pilótákra és a bombateherre kellett a tüzüket összpontosítani, ha eredményt akartak elérni. Mindeközben a lövészeknek a nagy égi céltábláról kellett az ellenséges vadászgépeket géppuskáikkal megsemmisíteni, valamint a bajtársaknak az ellenséges vadászgépeket üldözni és földre kényszeríteni.

Egy-egy ilyen üldözés általában valamelyik fél harcképtelenségéig vagy a gép üzemanyagkészletének kiürüléséig tartott, mivel a vadászok általában 1,5–3 órányi repüléshez elegendő üzemanyaggal rendelkeztek.

Amerikai B-17-es bombázó, „Flying Fortress” (repülő erőd) felépítése.

A két szárny között a bombakamra. (KKM)

Jegyzet:

¹⁵ Légtalmi közlemények – 1942

BOMBÁK

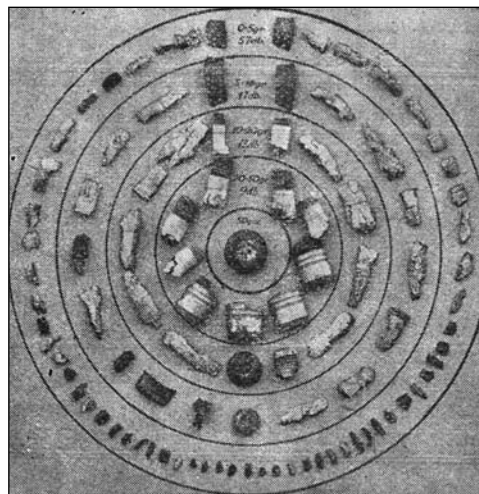
Noha magát a „bomba” kifejezést nem igazán szerencsés használni, mivel ezt a köznyelv mint gyűjtőnevet alkalmazza mindennemű robbanószerkezetre, aminek nem ismeri a pontos nevét. Azonban úgy érzem, ennek a helyretétele most nem az én tisztem, és mivel a korabeli terminológia egyértelműen ezt a kifejezést használja (és eddig is törekedtem ezek alkalmazására), ezért továbbra is így teszek. A légi-bombákat (ejtő löszereket) szokás még szárnyas bombának is nevezni, mely szintén nem teljesen pontos, mivel az aknavető által használt gránátok is szárnyas lövedékek. A légibombák három alapvető kategóriája a következő: romboló bombák, gyújtóbombák és a speciális rendeltetésű bombák.

A romboló bombák között említhetjük a klasszikusrobbanó bombákat, az akna-bombákat és a repeszbombákat.

A robbanóbombák robbanótöltetei általában TNT-vel szereltek, romboló hatá-sukat pedig a robbanás során felszabaduló hő- és lökéshullám által érik el. A robba-nóbombák összsúlya 12–50 kg-ig terjed, elsődleges alkalmazásuk elsősorban élőerő ellen történik. A detonáció után, a bombatestről leváló fémdarabokat szilánkoknak nevezzük. Ezek súlya és kezdősebessége nagyobb, mint a kilőtt puskagolyóé, így az általuk ejtett seb is veszélyesebb.

A robbanóbombáknál nagyobb össztömegű és nagyobb robbanótöltetű bombák az aknabombák. Ezeket elsősorban a háttérben, stratégiai célok ellen vetették be, tömegük 50 és 2000 kg között mozog. A légiaknák sajátossága, hogy külső fal-vastagságuk akár 10–20 mm-es acéllemez is lehet, mely alkalmassá teszi őket földérintkezéskor áttörésére, így az alapba fúródva tudják kifejteni romboló hatá-sukat, innen a „légiakna” kifejezés. A repeszbombák robbanótöltete mérsékeltebb a robbanóbombákénál, általában a tel-jes bomba 7–20%-a, és kifejezetten élőerő ellen vetették be. A bomba rob-banótöltete körül a bomba fala vas-tagabb kialakítású, mely detonáláskor 800–1500 repeszre szakítja szét a bom-batestet. Átlag súlyuk 2–50 kg között mozog.

A gyújtóbombák célja legfőképp a tetőhéjazat áttörése, és a tetőtérben az éghető anyagok meggyújtása. Általá-ban nagy mennyiségben szórják a cél-terület fölé, hogy több kisebb tűzgócot képezve okozzanak minél nagyobb kárt. A korai modellek még nem rob-bantak fel, hanem földet érés után az oxidáló anyag kémiai reakciót indított be, ami a töltetet lánggra lobbantotta. A későbbi, nehezebb modellekbe már

Repsz bomba szilánkjai súlyuk szerint csoportosítva. Kívülről befelé haladva: 0–5 gr., 5–10 gr., 10–20 gr., 20–50 gr., 50 gr. (KKM)

puskaporos robbanótöltetet is építettek, ami azután lépett működésbe, hogy a gyújtótöltet már égett, ezzel 50 méteres körben több kisebb méretű tűzgócot állított elő. A nagyobb méretű bombákat már nem csak a tetőtérben végzett pusztításra, hanem földemáttörésre is tervezték, így becsapódás után számolni kellett azzal, hogy a tetőtér helyett valamelyik lakásba is behatol a töltet.

A gyújtóbombákat a legkülönbözőbb méreteken (0,3–50 kg között) és sokféle formában gyártották. Ezek között volt hagyományos bomba alakú, hatszögletű hasáb (ún. gyújtóhasáb), de láda formájú is. A töltetek is meglehetősen széles palettát vonultattak fel, de ezek közül most csak néhányat emelnék ki.

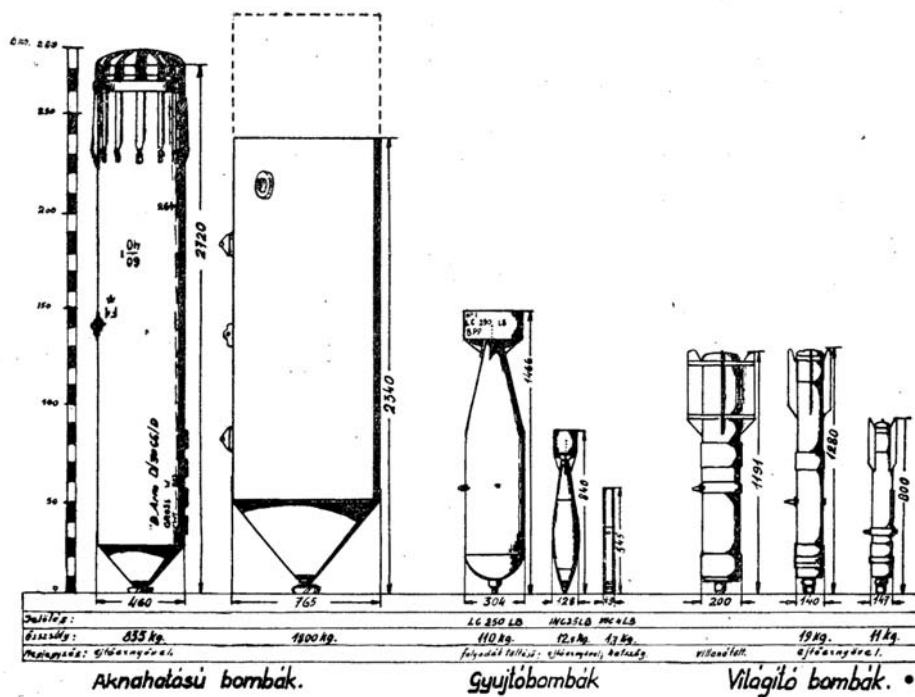
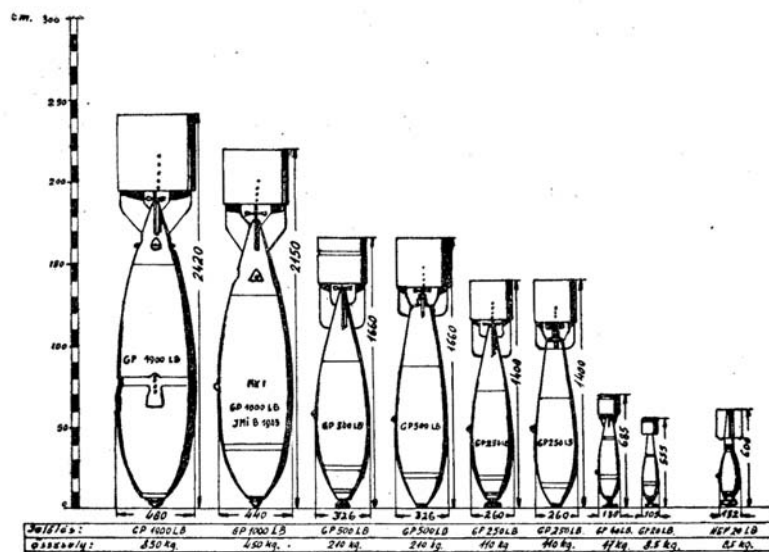
A fehérfoszfor jellegzetesen szikrázva ég, nagyon magas hőmérsékleten és kocsonyás állagú. 16–18 °C-on, szabad levegőn már öngyulladásra képes, és több mint 2500 °C-on ég. A foszfor a gyújtóhatásán túl mérgező is, 5 mg a szervezetbe kerülve, már halálos dózist jelent, emellett a sötétben világít is. A foszforbombák leggyakrabban gyújtóhasábokként fordultak elő, melynek speciális tulajdonsága, hogy külső burkolata is el tud égni, így semmi nem marad vissza a bombából. Ez nehezíti az oltást, mivel a bombát nem lehet fizikailag megfogni, legfeljebb összelapátolni. A tűz, kialakulási helyén a környezete hőmérsékletét nagyon meg tudja emelni, melynek okán az olyan nehezen begyulladó anyagokban is, mint a vastag fagerendák, beégéseket tud okozni, ami már egy igen kiterjedt, nehezen oltható tüzet eredményez. Ellenben „hátrányaként” említhetjük, hogy viszonylag hamar elég, mert a hőenergiáját nagyon gyorsan és nagyon intenzíven adja le a környezetének.

Elektron-termít: alumínium, magnézium és cink keveréke. A foszforhoz hasonló tulajdonságokkal rendelkezik, annyi különbséggel, hogy a vegyület már stabilabb, az öngyulladásra kevésbé hajlamos. Az égési ideje hosszabb, masszás állagú és a foszforéhoz hasonló, 2400 fokal hőmérsékleten ég. Az iparban sínek hegesztésére használják.

A harmadik nagy csoport a különböző általános éghető folyadékokkal töltött gyújtóbombák, mint pl. benzin, kaucsuk (nyersgumi). Ezek már jóval alacsonyabb, 6–800 °C-on égnak, és viszonylag rövid ideig, azonban hamar nagy kiterjedésű tüzet tudnak okozni cseppfolyós állaguk miatt.

A speciális bombák közé sorolhatók a világítóbombák. Ezek alaprendeltetése, hogy még a levegőben működve bevilágítsák a területet, hogy a bombázó kötelék lássa a bombázandó célt az elsötétítés ellenére is. Kialakításukban általában meg egyeznek hagyományos társaikkal. Súlyuk 3–10 kg között mozog, töltetük pedig rendszerint magnézium. A bombatesten belül az alsó részen helyezkedik el a világítótöltet, fölötte pedig egy ejtőernyő, amely segíti a levegőben-maradást, amíg a töltet el nem ég. A köznyelv e világítóbombát „Sztálingyertyaként” is emlegette, de természetesen a szovjeteken kívül a többi fél is előszeretettel alkalmazta.

A speciális bombák közé sorolandók még a harcigázokkal töltött bombák. Ezeknek mérgező, fojtó és hólyaghúzó hatása is lehet. A harci gázok üvegedényben, a bombatesten belül kerültek elhelyezésre, cseppfolyós állapotban. Manapság a cseppfolyós állagból, a felderítés során, a hatástalanító tűzserész azonnal tudja, hogy harcigáz töltetű bombával áll szemben. Fontos azonban megemlíteni még, hogy a háború során nem került alkalmazásra sem vegyi, sem biológiai fegyver egyik hadviselő fél oldaláról sem.

Angol-amerikai bombák különböző típusai méretük és súlyuk szerint (Szolyka Péter gyűjtése)

Szükséges még néhány szót ejteni a speciális bombák terén a gyújtólapokról is. Ezeket a gyújtólapokat vizes konténerből, nagy tömegben szórták le a hajnali órákban, alacsony magasságból, mezőgazdasági területeken, hogy vegetációtüzeket okozzanak a terményben. A gyújtólap nem más, mint egy közönséges celluloid lap közepén egy fehérfoszforral átitatott szövetdarab. Ennek begyújtását kiszáradás után, pirkadatkor a nap maga végezte el, mivel ezek a lapok már 14 °C felett öngyulladásra voltak hajlamosak.

A gyújtólapokat még napfelkelte előtt szűrős bottal vagy csipesszel össze kellett szedni és vizes vödörbe gyűjteni, így kellő éberséggel könnyen semlegesíthetőek. Alkalmazásuk itthon nem volt gyakori, mivel nagy kockázatot vállaltak a berepülők az általában elenyésző siker fejében.

A speciális eszközök terén említést kell tennünk a robbanó tollakról és robbanó ceruzákról is. A robbanó tollak koncepciója először 1944 tavaszán ütötte fel a fejét, azonban minden valószínűség szerint álhír, vagyis propagandakitaláció volt csupán. Az elmélet szerint szövetséges repülőkről preparált tollakat és ceruzákat dobáltak le, amelyekben robbanóanyag volt, ami képes volt az ujjait leszakítani annak, aki a kezébe vette. Ilyen esetekről azonban nem maradtak fenn bizonyítékok.

A speciális bombák közé tartoznak még a ködösítő gránátok, melyek nem mérgező, sűrű, átláthatatlan füstöt képeznek. Ezeknek kettős hatása lehet, vagy fedezékállítást, vagy célkijelölést.

Az utolsó a sorban a propagandabomba, más néven agitációs bomba, amely egy hordozókonténert és a benne tárolt nyomtatott propagandaanyagot jelent. A levegőben a késleltető gyújtó a kéregből készült bombatestet kinyitja, így a propagandaanyag szabadon távozzon. Korabeli leírások meghagyták, hogy aki ilyen ellenséges propagandát talál, köteles összegyűjteni és a helyi rendőr/csendőrsőn haladéktalanul leadni.

GYÚJTÓK

A gyújtókat most csak felszínesen, néhány alapvető különbséget megemlítve mutatom be. Az egyes robbanótestek detonálását (elműködését) a gyújtószerkezetek, röviden gyújtók végzik. A bombatesten való elhelyezkedésük szerint lehetnek fej- vagy fenékgyújtók.

Utóbbit elsősorban a légiaknál alkalmazzák, mivel az aknák esetében szempont, hogy minél mélyebben fúródjon a talajba vagy alapba. A fenékgyújtók rendszerint késleltetett gyújtók, időzítésük lehet 0 órától akár három nap is. Ebben az esetben azonban lehetősége van a tűzszerésznek a gyújtó kiszerezésére és a bomba hatástalanítására, ezért az aknagyújtók minden esetben ún. „mozdításra robbanó gyújtók” is, ezáltal a kiszérés ellen védett, tehát ha szakavatlan személy megpróbálja azt kiszedni, a bomba elműködik.

A gyújtók működésük módja szerint lehetnek pillanat- és késleltetett gyújtók. A pillanatgyújtó a földet érés után ezredmásodpercek alatt működteti el a robbanótestet. Elsősorban feigyújtókként használatosak, robbanó- és gyújtóbombákon.

A késleltetett gyújtó lehet óraműves vagy lőporkorongos szerkezetű. Az óraműves gyújtót egy speciális kulccsal lehet beállítani a kívánt időre, mely jellemzően csak másodperceket jelent, míg a lőporkorongos a becsapódás után akár több nappal később is felrobbanthatja a bombát.

A BOMBÁK HATÁSTALANÍTÁSA

Előfordulhat, hogy a bombák a földet érés után nem detonálnak, azaz befulladásnak. Ez az összes ledobott mennyiség átlag 5–6%-ára igaz. Az előbbiekből látható, hogy a gyújtók eltávolításával az ún. „befulladt” bombák hatástalaníthatóak.

Ezt a feladatot a háború folyamán a honvédség harctéren szolgáló tűzészertári, repülőfegyverzeti és műszaki tisztjei, altisztjei látták el, mivel önálló tűzszerészalakulatok nem voltak. Azonban a hátországot ért nagyfokú bombázások következtében megnőtt az igény a tűzszerészek tevékenységére a fronton innen is. Ezzel megindult a polgári légoltalmi tűzszerésszolgálat.

Ez később két ágra tagolódott: a polgári segédtűzszerészek kéthetes intenzív tanfolyamot végeztek, és csak helyszínbiztosítást, robbanótest-azonosítást láttak el, valamint lőszerbegyűjtést, mivel hatástalanítási feladatokat velük végeztetni szigorúan tilos volt. A három hónapos tanfolyamra hivatásos tűzoltók kerültek, akik már hatástalanítást is végeztek. Az egységes tűzszerésszképzésre azért is volt szükség, mert a gyalogsági, tűzérségi és légi lőszerekben való jártasság nem volt egyetemleges az egyes fegyvernemek képviselői közt.

Lakatlan területeken a bombát a helyszínen robbantással kell megsemmisíteni, lakott terület közelében pedig a gyújtó kiserelésével és lakatlan területre szállításával, majd helyszíni felrobbantásával kell hatástalanítani.

A gyújtóbombák hatástalanítása formálisan az égő bombák oltását jelenti, noha néhány kivételes esetben előfordulhat tényleges befulladás is. A gyújtóbombák esetén két tényezőt kell figyelembe vennünk: az egyik, hogy a hő, amit a bomba töltete generálni képes, az acélt is meg tudja olvasztani, ezért a gyújtóbombák vízzel oltása minden esetben tilos. Egyfelől a víz komponenseire bomlik a hő forrásával való érintkezés hatására, így a felszabaduló hidrogénből durranógáz képződik, másrészt az így keletkező kis erejű robbanások az anyagot szétvetik, amik újabb tűzgócokat és égési sérüléseket okozhatnak. Másik, hogy a bombák teste is olyan anyagból készül, hogy begyulladás után a bomba teljes felületében ég és kiégése után semmi nem marad vissza belőle.

A hatékony oltási mód gyújtóbombák esetében az égő anyag lefedése, ezzel az oxigéntől való elzárása. A lefedés homokkal történik. A főváros-

Légóhomok, közterületen kihelyezve (fortepan)

ban közterületekre helyeztek ki légóhomokot köbméter számra, amit a lakóknak a tetőtérbe vödörökben előkészítve kellett felhalmozni. Ha ez nem bizonyult elegendőnek, akkor pedig vödörláncban kellett felhordani. A kisebb méretű gyújtóbombák csak önmagukban égtek, azonban a nagyobb méretűek már a begyulladás után fel is robbantak, hogy több tűzgócot képezzenek. Ezért ezek oltását csak fedezékből lehetett kivitelezni. Ha a bombát sikerült kellően lefedni, lapáttal egy másik homoktartalmú vödörbe kellett átpakolni és a még égő részeket olyan helyre szállítani (pl. közterületre), ahol a további izzás már nem gyújthat meg semmit.

LÉGVÉDELEM

A légvédelem feladata röviden a légtér védelme, azaz az ellenséges repülőgépek harc képtelenné tétele a földről.

A két világháború között erre számos fejlesztési irány jelent meg, melyből most csupán néhány szempontot tekintenénk át a jobb átláthatóság érdekében.

Egyfelől különbséget kell tenni a nagy, közepes és alacsony magasságú repülőcélok terén. Minél magasabban jár egy repülőgép, annál valószínűbb, hogy nagyobb bombateherrel van megrakodva, tehát annál nagyobb pusztításra képes. Ezáltal ellenállóbb a lövedékekkel szemben, illetve átlag haladási sebessége is alacsonyabb. Ezért a nagy magasságokban elsősorban a nehézbombázók, közepes magasságban a könnyűbombázók, alacsony magasságban pedig a vadászgépek és zuhanóbombázók közlekednek.

FEGYVERZET

A nagy magasságú repülés (7–10 km magasságban, az atmoszféra határán) nagy kaliberű lövegeket is igényel. Sajnálatos módon azonban, a honi légvédelem a fejlesztésnek ezt az irányát figyelmen kívül hagyta, így elsősorban a németektől vásárolt 1941M 88 mm-es lövegekre kellett hagyatkozniuk, amik nem álltak rendelkezésre elegendő számban. Ellenben a hazai gyártásról sem sikerült megegyezni.

A lövegek 88 mm-es kaliberben tüzeltek elsősorban ún. srapel gránátot. A gránát testében 8–10 grammos ólom- vagy öntöttvasgolyók helyezkedtek el, melyek késleltetett gyújtóval voltak időzítve, hogy amikor a repülőkötelék közelébe ér, a gránát felrobbanjon és a szétvetett repeszekkel okozzon sérülést.

A gránátok a robbanás helyén kis, 1–2 méter átmérőjű, sűrű, fekete füstfelhőt hagynak az égen, ez adott esetben visszajelzés lehet a tüzérek számára, hogy a gránát megfelelő időben detonált-e, vagy mekkora korrekció szükséges. A német 1941M „Flak” lövegek hatásos maximális lőtávolsága 9900 méter, míg a honi légvédelem másik lövegtípusa, a svéd licenc alapján, hazai gyártású 1929M Bofors 8 cm-es löveg mindössze 6000 méterig volt hatásos. Így utóbbi képességei eléggé korlátozottak voltak. A 41M löveg tűzgyorsasága 15–20 lövés/perc, a 29M-é 20 lövés/perc. A légtér védelmében a közepes magasság meghatározása kevésbé egzakt, általában a

nehéz géppuskák hatásos lőtávjának vége (kb. 1000 m) és 7000 méter közé helyezhető. Közepes magasságon a repülőkötelékek gyorsabban mozognak, célfelületük is kisebb, viszont sérülékenyebbek is. Ezért a hatékonysághoz nagyobb tűzgyorsaságra, és nagyobb lövedék-kezdősebességre van szükség. Ennek eléréséhez a géppuskáénál nagyobb, de a lövegénél kisebb űrméretű lőszerre van szükség, amit a gépágyú képvisel. A honi légvédelem elsősorban a szintén Bofors licencű 1936M 40 mm-es gépágyút rendszeresítette. Gyártása 1936-tól a MÁVAG-ban folyamatos volt, így a gépágyúellátás megfelelt a légtérvédelmi szükségleteknek a háború kezdeti szakaszában. Hatásos tűztávolsága 3–4500 méter, tűzgyorsasága 300 lövés/perc.

A gépágyú lőszerre 40 mm-es pillanatgyújtós nyomjelző repeszgránát, melynek kettős funkciója van. A gránátok fenekén valamilyen éghető anyagot, jellemzően foszforvegyület-bevonatot helyeznek el, mely az elsütés után begyullad. Így éjszaka a lövedék útvonala szemmel jól lekövethető, emellett találat esetén a vegyület, ha éghető anyagot talál, tüzet okozhat a gépen. Ha a lövedék nem talál célt, akkor a levegőben eléggő nyomjelző elegy az égése legvégén elműködteti a gránátot, hogy az ne a földre visszahullva detonáljon.

Alacsony magasság esetén számolni kell egyfelől a támadó gépek nagyon gyors áthúzásával, relatív kis célfelületével és horizontközeleli közeledésükkel. Az áthúzó gépek kevés bombateherrel gyakran a fedélzeti géppuskákkal a gyalogosok közé tüzelve próbálnak minél nagyobb pánikot kelteni. Erre ideális fegyver a géppuska és a géppuskával kombinált gépágyú. A géppuska a célt gyors követéssel, nagy tűzsebességgel, de viszonylag alacsony sérülésokozással tudja tűz alatt tartani. Emiatt a géppuskát célszerű gépágyúval kiegészíteni, azonban azok tűzgyorsasága, célkövetése lassabb, emellett a horizontvonal-közeleli irányzás nem minden esetben oldható meg. A géppuskák tulajdonságai, típustól függően, széles skálán mozognak –, tűzgyorsaságuk 4–800 lövés/perc, 1500–2500 méteres hatásos lőtávolsággal.

Géppuskák esetén a hevederbe vegyesen nyomjelző lövedékeket is fűztek, a lövedékek vizuális lekövetésére. A légvédelmi géppuskákat és gépágyúkat a nagyobb tűzgyorsaság elérése érdekében, gyakran szerelték párhuzamosan, így 2–3–4 csövű variánsok is használatban voltak, de előfordult 6 és 10 csövű géppuskarendszer is.

Le kell szögezni, hogy a rakétahajtású lövedékekkel és repülőkkel való kísérletezés ez idő tájt folyamatos volt, de ezek terén eredményt csak a V–1 és V–2 modellekkel értek el. Együtt a V–2 modell volt az első ember által készített tárgy, ami járt a világűrben.

A légvédelem számára három passzív módszer alkalmazásának volt lehetősége.

Egyik passzív eszköze a léggömbgát. Ez egymástól 100 méterre, acél sodronyokon a földhöz kikötött léggömböket jelent, melyek egyes ese-

Magyar honvéd Bofors gépágyúval (fortepan)

tekben még egymással is összekötésre kerültek, így egy levegőben lebegő acélhálót tudtak létrehozni.

A másik két módszer inkább csak elvi síkú, egyik a ködösítés, ahol egy nem mérgező és átláthatatlan, sűrű füst fed el a valószínű célpontot, pl. hadiüzemet, ám ez rengeteg füstképző anyagot jelentett volna a gyakorlatban, ráadásul csak szélcsendben használható. Harmadik módszer a „burkolás”, mely során ágakkal fáknak, facsoportoknak álcáznak épületeket, ez azonban csak rövid ideig tartható fenn, mivel a lombozat hamar lehullik.

FIGYELŐK

A figyelők diszkrét átmenetet képeznek a légvédelem és a légoltalom között. Feladatuk, hogy figyelőkörzeteik területén belül észleljék és jelentsék a honi légtér megközelítő vagy abba belépő repülőgépeket és kötelékeket. Ezen belül jelenteni kellett azok számát, haladási irányát és a belépés idejét, valamint ha meg tudja

állapítani, akkor a nemzetiségét, fajtáját és magasságát. Ezt a jelentést továbbítják távbeszélő- és távíróhálózaton keresztül a Kerületi Légvédelmi Központba, ahol értékelik, és egyben továbbítják az országos központba, illetve rendelkeznek a riasztás kiadásáról.

A figyelőszolgálatot jellemzően fiatalkorúak, leventék és cserkészek látták el vagy idősök és tényleges katonai szolgálatra alkalmatlanok. Felszerelésük kizárólag egy távcsőből, iránytűből és egy azonosító táblából állt.

Légtérfigyelő (fortepan)

LŐELEMÉK ÉS TŰZVEZETÉS

A légvédelmi tüzéség gerince a tűzvezetés, amely nem más, mint technikai eszközökkel támogatott célzássegítés a lövegek és ágyúk számára. Ahhoz, hogy a lövegek késleltetett gyújtóit megfelelően állítsák be, valamint, hogy a repülőgépek elé irányított tűz megfelelő mértékű legyen, számos tényezőt kell figyelembe venni. Ilyenek pl. a repülőgépek sebessége, haladási iránya, magassága, a lövedék pályája a magasság és sebesség függvényében, löelemközvetítés ideje, illetve a meteorológiai körülmények, pl. szélesebbesség, szélirány. Ezen adatok, melyeket figyelembe kell venni egy-egy lövés leadása előtt, az ún. löelemek. A löelemképzés feladat tehát röviden, ezen értékek számítása és korrekció adása a kezelők részére, hogy a találati arány minél magasabb legyen.

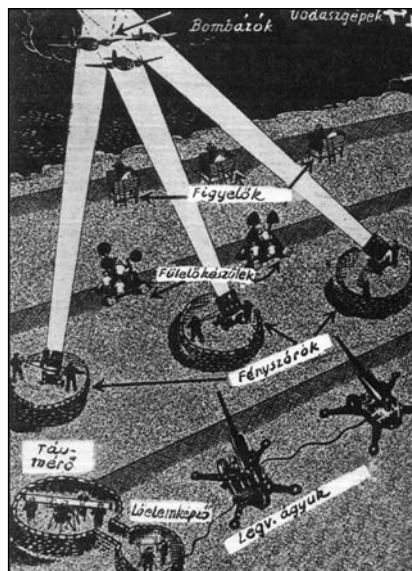
A tűzvezetés feladata, hogy taktikai szempontból határozza meg, és rangsorolja a lőtávolságon belül lévő célokat.

Két eset lehetséges: nappali berepülés esetén a fenn felsorolt adatok figyelembevételével igyekeztek a légvédelmi tüzerek a lehető legmagasabb találati eredményt elérni, melyhez különböző technikai eszközöket vettek igénybe, mint optikai távmérő vagy löelemképző.

A másik eset az éjszakai berepülés, mely során a kötelék nem figyelhető meg kellőképpen a sebességük és magasságuk helyes meghatározásával. Ebben az esetben a tüzereknek nagyban kellett hagyatkozniuk a megérzéseikre célzás közben. Az éjszakai légi célfelderítést fűlelőkkel és légvédelmi fényszórókkal végezték. Mindkét eszköz maximális hatótávolsága közel 10 km volt, így jól kiegészítették egymást. A fűlelőt a kezelő ráírányította a repülőzaj forrására, mellyel egyidejűleg a légvédelmi fényszóró is ugyanarra a pontra irányult (mutató mutatót követ). A fűlelőket önmagukban nem, kizárólag a fényszórókkal kiegészítve lehetett alkalmazni, ellenben a fényszórókat önmagukban is.

Az itthon alkalmazott fűlelők a 37M Goerz-rendszerű (tölcséres) és a 39M Galileo-rendszerű (parabola). A fényszórók közül a két leggyakrabban használt a 120 cm-es 37M és 150 cm-es 39M.

Noha a fűlelők hasznos eszköznek tűnhettek, a jövőjük már a rendszeresítésük is kétséges volt. A háborút megelőzően már mind a tengelyhatalmak, mind a szövetségesek rendelkeztek működőképes rádiólokátor, azaz radarrendszerekkel (Radio Detection And Ranging). Azonban ezek pontossága nem volt kielégítő ahhoz, hogy megfelelő löelemeket generáljon, így legfeljebb az érkező repülőgépeket látta, de a lövegek irány-

Éjszakai légvédelem, sematikus ábrán (KKM)

1939M fülelő, álcahuzattal a paraboláin, a mai Puskás Ferenc stadion helyén (fortepan)

zására alkalmatlan volt. 1940-ben viszont sikerült kifejleszteni olyan második generációs radarokat, amelyek már mikrohullámú frekvencián üzemeltek, ezáltal alkalmassá válva a löelemképzésre is.

Ezt a technológiát a teljes déli parti védvonalon kiépítették, ami az angliai légi háború megnyeréséhez vezetett. A technológiát azonban mindenképp titokban kellett tartani, így születtek olyan (központilag irányított) legendák, hogy az angol pilóták azért látnak olyan jól a sötétben, mert sok répát esznek. A répa magas A-vitamin tartalma jót tesz a szemnek, illetve a tengeri blokáddal körbevett szigeten nem számított hiánycikknek sem. Így két legyet ütöttek egy csapásra. A répát igyekeztek minden ételbe belecsempészni, ezzel elhitetni magukkal a katonákkal is, hogy ez igaz lehet (hogy hadifogságban is ezt vallják), egyúttal a lakosság is átvette a mende-mondát, olyannyira, hogy a hiedelem még ma is él Angliában. Mint ahogyan nálunk is az, hogy jól lehet fütyülni tőle.

LÉGOLTALOM SZERVEZÉSE

A légoltalom három szintje: 1. hatósági légó; 2. lakóházak légoltalma és önvédelem; 3. honi légvédelem. A hatósági feladatok és a légvédelem a honvédelmi miniszter alárendeltségébe tartozik, míg a lakossági önvédelem szervezéséért a Légoltalmi Liga felelős.

Hatósági légoltalmi szolgálatba osztható minden férfi 16 év fölött, aki tényleges katonai, rendőri, csendőri vagy pénzügyőri szolgálatra nem került behívásra vagy nem is hívható be, illetve aki lelkes. Nők közül mentességet élveznek a családanyák és postai, vasúti alkalmazottak 60 éves korig. A hatóság tevékenysége és hatásköre átfogóbb, mint az egyes házi önvédelmi csoportoké, mivel a városon /községen belül közterületek, üzemek és közintézmények védelmét is ellátja.

A hatósági légó szervezi a riasztást és elsötétítést, a mentést és gázvédelmet, a rendfenntartást és helyreállítást, valamint a kárfigyelést, a tömegvédelmet és a tűzoltást. Emellett tevékenyen részt vesz a riasztások kiadásában az egyes riasztási körzeteken belül. Ellátja leventejárőrök igénybevételével a közterületi elsötétítést, fenntartja a rendet a rendőrséggel és csendőrséggel. Kárfigyelő szolgáltatásokat állít

fel, akik az egyes bombák által okozott károkat monitorozzák és jelentik, ezzel segítik a mentés és tűzoltás szervezését, valamint a hajléktalanná vált károsultakon is segítenek – ez a tömegvédelem. Gáztámadás esetén a légó gázmentesítő járőrt küld ki.

A légoltalom második csoportját nevezzük helyi önvédelemnek. Ez a fajta védelem ház-, házcsoporth-őrségek alakításában nyilvánul meg. (Lakó)háznak nevezzük a többlakásos társasházakat és házcsoporthoknak a kertes házakból verbuvált alegységet. Az ő hatáskörük a saját házukig, házcsoporthjukig terjed. Azonban, ha ezzel végeztek, a szolgálataikat fel kell ajánlaniuk a környező házcsoporthok számára abban az esetben, ha a szomszédos házban lévő károk meghaladják az ottani önvédelmi csoport képességeit, erejét. Házi őrséget 20 főtől kellett kiállítani. Helyi szolgálatba nemre való tekintet nélkül 14 és 70 év között volt beosztható bárki. Az iskolákban alsósok és felsősök számára is kötelező volt légoltalmi ismereteket oktatni (testnevelés órán). Alsósoknak csak az óvóhelyen és légiriadó során követendő magatartást, felsősöknek légi figyelést (mivel a figyelőszolgálatot általában cserkészek és levették végezték) és alapismereteket az objektív kárelhárításban. A házcsoporthi tanfolyamokat elsősorban tűzoltó-, egészségügyi, valamint riasztó-küldönc, illetve házcsoporth-parancsnoki beosztás betöltésére szerveztek. Mivel az egészséges férfiakat szinte minden esetben besorozták, ezért számos női csoport alakult, akik – az eddigi országos viszonyokkal ellentétben – már tevékenyen részt vettek a munkában.

A helyi csoport feladatai: ellátni a riasztást házon belül. Gondoskodni az egyes házak és lakások elsötétítéséről, eloltani a keletkező tüzeket, ellátni a sebesülteket, lomtalanítani a padlástérrel. Házőrséget üzemeltetni és gondoskodni a megfelelő képzettségről egyénenként, gázvédelmi felszereléseket tartani, az előírt nyomtatványokat és az óvóhelyet előírászerűen készenlétben tartani és fenntartani az óvóhelyi fegyelmet.¹⁶

A harmadik csoport pedig a légvédelem, ami a honvédség feladata, a már ismertetett módon.

Húsvét alkalmából tojásbombák hullottak. Korabeli képeslap (sgy)

Jegyzet:

¹⁶ Evangélikus népiskola 1944. /IV.

RIASZTÁS

A riasztások általános kiadása a riasztási körzeten belül, a légoltalom hatósági tevékenysége közé tartozott. A figyelőktől érkező jelzést kiértékelik a kerületi légvédelmi központok és szükség esetén kiadják a riasztást. 1944-ben a „légoltalmi közületeknek” már kiterjedt skálája volt az informatív jelzésektől a tényleges veszélyt jelző légiriadóig:

- *berepülési veszély*: ellenséges repülőgépek az ország határa felé közelednek;
- *zavaró repülés*: a légtérbe csak néhány gép készül behatolni vagy már be is hatolt;
- *légi veszély*: ellenséges repülőgépek a riasztási körzetet megközelítik, de még nem hatoltak be;
- *légiriadó*: több ellenséges gép, valószínűleg támadó szándékkal, behatolni készül vagy már be is repült a riasztókörszet légterébe;

illetve ezek feloldó jelzései:

- *légiriadó elmúlt*,
- *légi veszély elmúlt*,
- *berepülés veszélye elmúlt*.

Az egyes jelzéseket a rádiókon is közlik az alábbiak szerint:

„A honvédelmi miniszter úr idézett rendeletével az ellenséges légi tevékenység iránya és mértéke tekintetében a következő új, rádióon keresztül történő közléseket rendszeresítette:

- a) *Berepülési veszély*;
- b) *Légi veszély*;
- c) *Zavaró repülés*;
- d) *Légvédelmi riasztó*;
- e) *Légi veszély elmúlt*;
- f) *Berepülési veszély elmúlt*;

A fenti pontokban meghatározott fogalmak közlése – amennyiben ezeket a szakvédelmi figyelőszervek idejében meg tudják állapítani – „Budapest I.” műsorszóró állomásán történik az alábbi módon:

a) *Berepülési veszély* esetén: Budapest I. és II., valamint Kassa és az összes közvetítő állomások „Műsorunkat bizonytalan időre megszakítjuk” szöveg bemondásával műsorsugárzásukat megszüntetik.

b) *Légi veszély* esetén: „Légi veszély” szavak kétszeri bemondása, utána az érintett riasztókörszetek földrajzi nevének kétszeri bemondása, utána „Légi veszély” szavak egyszeri bemondása. (Pl.: „Légi veszély! Légi veszély! (pl.) Pécs, Kanizsa, Zala, – Pécs, Kanizsa, Zala; Légi veszély!”)

c) *Zavaró repülés* esetén: „Zavaró repülés” szavak kétszeri bemondása, utána az érintett riasztókörszetek földrajzi nevének kétszeri bemondása, utána „Zavaró repülés” szavak egyszeri bemondása. (Pl.: „Zavaró repülés! (pl.) Pécs, Kanizsa, Zala; – Pécs, Kanizsa, Zala, Zavaró repülés!”)

d) *Légvédelmi riadó* esetén: „Légoltalom vigyázz” szavak kétszeri bemondása, utána az érintett riasztókörszetek földrajzi nevének kétszeri bemondása, utána „Légoltalom vigyázz” szavak egyszeri bemondása. (Pl.: „Légoltalom vigyázz! Légoltalom vigyázz! (pl.) Pécs, Kanizsa, Zala, – Pécs, Kanizsa, Zala; Légoltalom vigyázz!”)

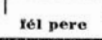
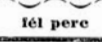
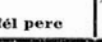
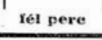
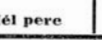
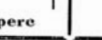
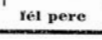
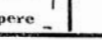
e) Légi veszély elmúlt esetén: 1. Ha ezt az állapotot csak a fenti b) pont szerinti „Légi veszély” előzte meg, anélkül, hogy a c) pont szerinti „Zavaró repülés” vagy a d) pont szerinti „Légvédelmi riadó” elrendelésére sor került volna: „Légi veszély elmúlt” szavak kétszeri bemondása, utána az érintett riasztóközrtek földrajzi nevének kétszeri bemondása, utána „Légi veszély elmúlt” szavak egyszeri bemondása. (Pl.: „Légi veszély elmúlt! Légi veszély elmúlt! (pl.) Pécs, Kanizsa, Zala, – Pécs, Kanizsa, Zala; Légi veszély elmúlt!”)

2. Ha ezt az állapotot a fenti c) pont szerinti „Zavaró repülés” vagy a d) pont szerinti „Légvédelmi riadó” előzte meg: „Légoltalom pihenj” szavak kétszeri bemondása. (Pl.: „Légoltalom pihenj! Légoltalom pihenj! (pl.) Pécs, Kanizsa, Zala, – Pécs, Kanizsa, Zala; Légoltalom pihenj!”)

f) Berepülési veszély elmúlt esetén: a rádióállomások műsoradásukat külön szöveg bemondása nélkül folytatják.

g) Amennyiben a műsoradás megszüntetése más okból szükséges: a műsoradást szintén a „Műsorunkat bizonytalan időre megszakítjuk” szöveg bemondásával szüntet meg. Ez a megszakítás azonban nem jelenti az ország veszélyeztetettségét.”

Légi veszély					
Légi riadó					
Légi riadó elmúlt					
Légi veszély elmúlt					

Riadójelzések (KKM)

Az egyes jelzések leadása során más-más feladata van a lakosságnak:

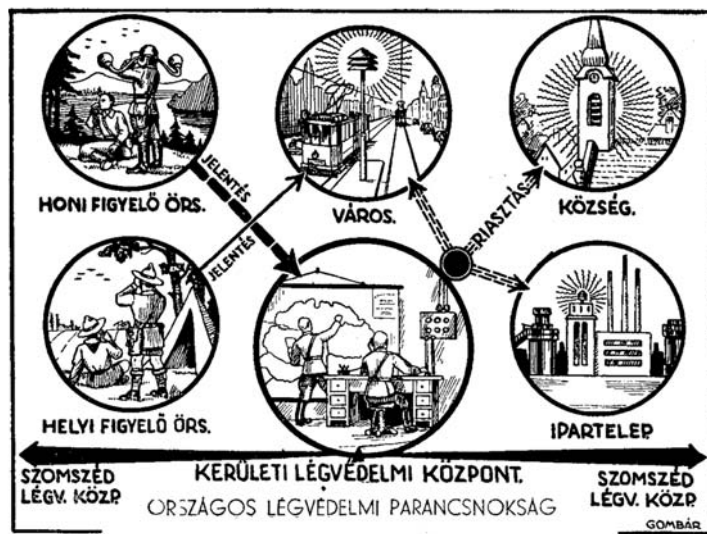
- a *berepülés* jelzése, mivel csupán rádión történik, így ez csak a hatósági légósoknak szól, a lakosságnak teendője nincsen;
- *zavaró repülés* esetén az óvóhelyekre le lehet vonulni, mivel néhány gép is dobhat le bombákat, de ez nem kötelező;
- *légi veszély* során fel kell készülni az óvóhelyre való levonulásra, de ott tartózkodni még nem szabad, mert azzal csak feleslegesen fogyasztanak az óvóhely levegőjét;
- *légiriadó* idején mindenki köteles szabályszerűen levonulni (részletesen később) és elfoglalni a légoltalmi szolgálati helyét (ha van).

Városokban és nagyobb községekben, valamint az üzemekben a jelzés leadását rotoros szirénákkal látják el. Kisebb helységben a harang félreverésével is megoldható. A szirénák központilag vezérelhetők. 1944 tavaszáig minden szombaton 13.00-kor, tízenöt másodperces hangos műszaki ellenőrzést hajtottak végre. Azonban, mivel április harmadikától a bombázások száma megsűrűsödött, annak érdekében, hogy a próbákat ne keverjék össze az éles jelzésekkel, eltörölték a hangos üzemű ellenőrzéseket.

A hatósági légoltalmi jelzések mellett 1944 tavaszáig házi riasztószolgálat is működött párhuzamosan. A házi riasztószolgálatot az első között állították fel és elsőként is szüntették meg. Feladtuk volt, hogy a rádió mellett aludva, ún. rádióügyeletet adjanak és a ház elé kifüggesztett sındarab kalapálásával (sínveréssel) jelezzék a lakók számára a légiriadót. A megszűnés oka egyszerű volt, ugyanis hallótávolságon belül volt mindenki számára a légósziréna, így a rádióügyeletre külön nem volt szükség, emellett a lakók között rengeteg összetűzéshez vezetett, mivel sokan a rossz hír hozóját okolták, hogy nem hagyják őket aludni.¹⁷

A zavaró repüléseket kevésbé vették komolyan, gyakran levélben fordultak panasszal a légoltalmi hivatal felé, hogy miért riogatják ezzel a népet, a hatóságnak pedig következetesen válaszolnia is kellett, hogy ezek a felhívások a légoltalom számára szólnak és nem a lakosság felé.

A téves jelzések szintén komoly károkat tudtak okozni, ha a védelem felkészületlen volt. Ennek legmarkánsabb példája az 1942-es Los Angeles-i csata. A Pearl Harbourn ért támadás után az amerikai lakosság hangulata igencsak felfokozott volt, mivel sejteni vélték, hogy az anyaországot is hamarosan japán légítámadás éri. Majd 1942. február 25-én, hajnali 3-kor a légvédelmi tüzérség tüzet nyitott azonosítatlan repülő célok ellen. A lakosság részéről folyamatosan érkeztek visszajelzések bombabecsapódásokról és földet érő deszantos – ejtőernyős – egységekről, ezért a tüzet

Légoltalmi riasztási rendszer elvi felépítése (sgy)

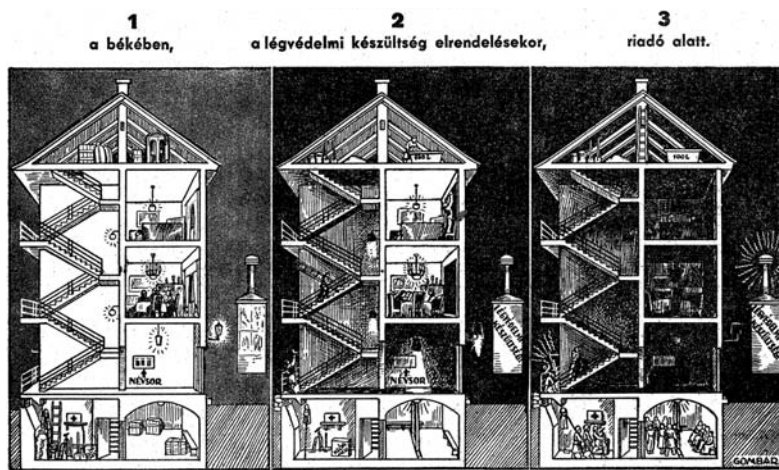
folyamatosan fenntartották. A hajnalig tartó tűz során több mint 1400 légvédelmi gránátot lőttek ki, és összesen öt fő vesztette életét. Azonban a vizsgálatok során bizonyosságot nyert, hogy egyetlen támadó repülőgép sem volt a légtérben, és a radar hibája okozta a fals jelzést. Emellett az öt fő közül ketten szívinfarktusban és hárman autóbalesetben vesztették életüket a váratlan elsötétítés, a pánik és a rémhírterjesztés és dezinformálás miatt.

Jegyzet:

¹⁷ Légoltalmi közlemények 1944., Dunántúli protestáns lap 1944.

ELSÖTÉTÍTÉS

Minden bombázóbevetés előtt a pilóta és a navigátor tanulmányozza a célterület és az útvonal térképét és légifelvételeit. Az utcák rajzolata jó tájékozódási pontot biztosít terepen, hasonlóképpen az önmagában álló jellegzetes tájékozódási pontokhoz, mint pl. egy várrom. Ez a fajta előkészítése a bevetésnek nemcsak a tájékozódást segíti, de egyben a kényszerleszálláshoz szükséges területeket is szemügyre veszik. Éjjel az utcák és jellegzetes pontok, mint pl. hidak, ki vannak világítva. Ez segíti a diszlokációt és adott esetben a bombavetések korrekcióját. A földön már apró fénypontok is, mint egy zseblámpa, messziről látszódnak, így a fénykibocsátást minél jobban vissza kellett fogni. Az utcai közvilágítási lámpákra ernyőket kellett húzni, hogy ne tér-, hanem csak pontszerű, „spot” világítást adjanak. A lakóházak ablakait fényt át nem eresztő papírral vagy szövettel kellett beburkolni. Illetve az autók fényszóróira is ún. féncsökkentőket kellett helyezni, emellett a reflektort is tilos volt bekapcsolni.

Az elsötétítés végrehajtása a lakóházban. (KKM)

1944. április 3-tól, mikor a bombázások már sűrűsödtek, további szigorításokat vezettek be. Magánházakban a teljes elsötétítés este 19 órától reggel 5-ig kötelező volt, míg a közvilágítást városban legkésőbb 21 óráig, községben 19 óráig ki kellett kapcsolni. Ezt megelőzően lehetőség volt csökkentett világításra is, amely során a kirakatok, kávéházak ajtait, ablakait függönnyel kellett sötétíteni.

Zavaró repülés és légi veszély jelzés esetén azonnal teljes elsötétítést kellett elrendelni. Az elsötétítésre vonatkozó előírásokat lámpagyújtás után, de az általános (teljes) elsötétítés előtt kellett alkalmazni.

A riasztószolgálathoz hasonlóan, elsötétítő szolgálatot szintén létrehoztak, azonban az ő feladatuk inkább az üzemekben (ahol a haditermelés légiriadó esetén sem állt le) volt jelentősebb.

EGYÉB SZAKSZOLGÁLATOK

A figyelő-, riasztó- és elsötétítő szolgálatok mellett számos egyéb szakszolgálat is tevékenykedett. Ilyenek a segédszolgálat, a műszaki, egészségügyi, gázvédelmi, tűzoltó- és segédrendőri szolgálat.

A műszakiak a romok szakszerű eltakarításában vettek részt, egyúttal a nehéz felszereléseket is kezelték, mint pl. lángvágó. Felszerelésüket általában nyeles szerszámok és fűrészek alkották.

A segédszolgálat tagjai szintén a romeltakarításban vettek részt, de elsősorban csak a szakképzettséget nem igénylő feladatokban. Mivel tevékenységüket a műszakiakkal szorosan együttműködve végezték, ezért felszerelésük is közös volt.

Az egészségügyisek a sebesültellátásban segédkeztek, illetve nagyszámú sérült esetén a betegek osztályozását (mai kifejezéssel triázsolását) is ellátták. Eszközeik mentőtáskák, melyekben kötszerek és fertőtlenítő oldatok voltak nagy számban. Emellett gázsebcsomagok is, a hólyagok kezelésére.

A gázvédelmisek feladata a mérgező harcanyagok felderítése, területük kijelölése és mentesítése. Felszerelésüket gázfelderítő-táska, klórmész és a hozzá tartozó szóró és gáztömör gumi védőruha alkotta. A járőrök gyakran kerékpárral közlekedtek. A mentesítésre használt klórmész klórgázt fejlesztő, erősen lúgos hatású fehér por. Száraz, hűvös és napfénytől védett helyen tartandó, szavatossága max. 1,5 év.

A tűzoltók a kis, és kezdődő tüzek eloltásában tevékenykedtek, emellett a gyújtó-bombák szakszerű mentesítése is a feladatuk volt. Felszerelésük elsősorban légoltalmi és vederfecskendők voltak, valamint szárazoltó eszközök is, mint porral oltók, szikracsapók és bontóeszközök, balta stb.

A segédrendőrök a közterületi és óvóhelyrend fenntartásában munkálkodtak.

A szakszolgálatok egyetemesen fel voltak szerelve ún. légoltalmi acélsisakkal, mely megegyezett a honvédisisakkal, csak színében tért el, 34M gázálarccal és hozzá tartozó szelencével, valamint „Légő” feliratú karszalaggal, rajta a szakszolgálatot jelölő lemezjelvényel.

ISKOLAI LÉGOLTALOM

Ákárcsak az üzemeknek, az iskoláknak is önálló légoltalmi előírásaik voltak a tanítási időben. Mikor a berepülések már megszűrűsödtek, a félévek lerövidültek és hamarabb ért véget az 1944. tavaszi félév, és később indult a '44 őszi is.

Az iskolákban mindennap egy diák rádióügyeletet adott, aki nem vett részt aznap az oktatáson. Berepülés esetén tájékoztatta az igazgatót, de az oktatás folyt tovább. Légi veszély esetén, ha az iskola el volt látva óvóhellyel, a szükséges óvintézkedéseket el kellett végezni, de a tanítás továbbra is folyt, óvóhelyre vonulni nem volt szabad. Ellenben, ha nem rendelkezett óvóhellyel a létesítmény, az oktatást be kellett szüntetni és az épületet kiüríteni.

Zavaró repülés és légiriadó esetén az iskolai óvóhelyre kellett vonulni a tanárok vezetésével, vagy az épületet elhagyni és a szomszédos épületek óvóhelyein, esetleg árokóvóhelyen elhelyezkedni. Ha erre idő hiányában nem volt lehetőség, akkor szilánkvédett falak között, a legalsóbb szintre vonulni.

NŐI LIGA

Míg a tényleges fenyegetés nem volt láthatáron, a női liga csak formális feladatokat látott el, mint a „kalapozás” és egyéb gyűjtő- és ismeretterjesztő akciók. Azonban hamar belátható volt, hogy a férfiak, a sorozás és a munkaszolgálatos behívások okán, nem fogják tudni kellő számban ellátni a tényleges légoltalmi szolgálatot. Emellett rájuk főleg a nagyobb testi erőt igénylő feladatokban számítottak, mint a műszaki és tűzoltószolgálatok. Evidens tehát, hogy az olyan klasszikus női feladatokat, mint az elsősegélynyújtás, betegápolás és riasztás, a nők látták el a házcsoporton belül.

Itt azonban meg kell állnunk kicsit, hogy kitekintést tegyünk a nők általános helyzetére országos viszonylatban. A társadalmi összkép a nőket még közel sem tette

egyenrangúvá a férfiakkal. Az általános választójog csak 1918-tól járt számukra, 60 évvel a férfiak után, emellett az etika is szigorúbb protokollt várt el velük szemben. Nem létezett nőnap sem, és nem vehették ki a részüket számos „férfias” tevékenységből, mint pl. a tűzoltás.

Mint ahogy arról már szó esett, Rákosszentmihályon már 1928 óta tevékenykedett női tűzoltócsapat az egyesületen belül. Továbbvive ezt a szép hagyományt, női légó tűzoltóalegység is alakult. Noha ez a gárda teljesértékűnek bizonyult bármelyik férfi alegység mellett, mégis sokaknak szálla volt a szemében. Példának okáért, az 1940. április 1-i *Tűzrendészeti Közlöny* egy teljes oldalas cikket hozott le, melynek címe: „A nő mint tűzoltó”.

Ebből most egy hosszabb részletet is kiemelnék:

„A női nemnek mindig nagy tisztelője voltam és vagyok még ma is. A női tűzoltócsapatok felállítását azonban nem tartom helyesnek és célszerűnek. Bármily elismerésre méltó, őszinte hazafiság szülte is ezt az ötletet: a magyar nőnek a tűzoltásba ily módon való bekapcsolása – szerény véleményem szerint – nem szerencsés. Sőt teljességgel megokolatlan. Egy esetben talán lehetne ilyen női tűzoltócsapat felállítását némiképp megindokolni, nevezetesen olyan kis- és legkisebb községekben, ahol a községet az a veszély fenyegetheti, hogy esetleges mozgósítás vagy háború alkalmával nem marad a faluban egyetlenegy tűzoltónak használható férfi sem. De azt hiszem, hogy még ezeken a kis helyeken is akad majd elegendő hadköteles levente, akikből kitélik egy segédtűzoltó-osztag, De érdekes, hogy nem is ilyen kis helyen alakult meg a női tűzoltócsapat, hanem egy olyan nagyközségben, melynek elég nagyszámú lakossága van. Itt, tehát még ez a szempont sem szól a női tűzoltócsapat felállításá mellett.”

G. J. önkéntes tűzoltó-felügyelő

A „nagyközség” egyértelmű utalás volt a szentmihályi tűzoltólányokra, annak ellenére, hogy ez a szövegben sehol sem szerepel, mivel olyan tűzoltóegység nem tevékenykedett az egész országban, ami tisztán csak nőkből állt és nem csak versenyek idejére szerveződtek meg. Emellett a szentmihályi ligában elsősegélynyújtók is szolgáltak, továbbá utánpótlás jelleggel egységes piros babos kendőt viselő leánygárda is szolgált.

Sashalmon szintén nagy számban voltak jelen nők, több házcsoporth-parancsnok is került ki közülük, de önálló alegységet jelen ismereteink szerint nem alkottak.

Babos kendős szentmihályi
lányok (KKM)

„EMBEREBB EMBER ÉS MAGYARABB MAGYAR”

A cserkészek első légoltalmi tanfolyamukat 1934-ben tartották Budapesten. A kezdeti időkben a cserkészek a hatósági légoltalom tevékenységében is részt vettek, majd fokozatosan kiszorultak ebből. Az idősebb cserkészek 14–18 év között légószolgálatot voltak kötelesek ellátni, így evidens volt a légoltalmi képzés. Primer feladatuk a kár- és légtérfigyelés volt. Majd 1938-ban kérelemmel fordultak Teleki Pál akkori vallás- és közoktatási miniszterhez, aki maga is cserkészvezető volt, hogy engedélyezze-e sebesült mentőszolgálat felállítását. Teleki azzal a kikötéssel járult hozzá, hogy a képzés nem lehet hosszabb, mint két naptári hét. Ez idő tájt a légós cserkészek létszáma több mint 5000 fő volt országszerte.

Szentmihályon a 929. számú cserkészcsapat állt szolgálatban elsősegélynyújtásra. A cserkészcsapat 1927-ben alakult „929. Szent Mihály cserkészcsapat” néven.

1935-ben épült meg a cserkészotthon, a szentmihályi templom szomszédságában, saját erőből, amit 1948-ban államosítottak és családokat telepítettek be.

1938-ban a tagság elérte a 236 főt.

1942. szeptember 4-től állandó figyelő- és ü. szolgálatot adtak.

1944-ben az otthon mellé árokóvóhelyet alakítottak ki a cserkészek. Az év elején még közel 100 fő adott légószolgálatot, de sokakat a szülei vidékre vittek.

Majd októbertől a front közeledése miatt megszűnt a szolgálatadás (és a bombázások is), a meglévő felszereléseket pedig szétosztották egymás között megőrzésre.

A szovjetek a cserkészotthont lóistállóként használták, így azt helyre kellett hozni. Szerencsére ez gyorsan ment, és 1945 végére már 137 fő volt a csapat létszáma.

Az iskolai légóképzésből már ismertek voltak számukra az egyes bombákkal kapcsolatos alapismeretek, mégis, ezek veszélyének súlyát a gyermeki agy nem mindig mérte fel megfelelően.

1948-ban az előtérbe került úttörőmozgalom miatt vagy feloszlatták magukat a cserkészcsapatok vagy beolvadtak az úttörőmozgalomba. A szentmihályi csapat tagjai az utolsó csapatgyűlésen egyhangúan kijelentették a feloszlásukat.

Szentmihályi cserkészotthon (KHEK)

AZ ÓVÓHELYEK

Az életvédelmi létesítmények számos alváltozatát különböztetjük meg védelmi képességük és kapacitásuk függvényében.

Az egyéni védőlétesítmények leggyakoribb képviselője az óvófülke, mely egy, legfeljebb két személy oltalmát látja el. Funkciójuk szerint vagy talajszintre vagy ma-

Óvófülke az AURAS-ban
(szerző felvétele)

gasba kerülnek telepítésre. Belső kialakításuk csak az állást teszi lehetővé, sem az ülést, sem a fegyverhasználatot nem (tehát puskával nem lehet benne fordulni). Oldalukon egy vagy több kitekintő nyílással is rendelkeznek, mely kitekintő nyílás nem magasabb, mint 10 centiméter. Egyes variánsokon fektetett nyolcas alakú a nyílás, a távcsőhasználat segítésére. Az óvóhelyek ritkább esetben acél (ittthon nem fordult elő) vagy vasbeton falúak. Védőképességük teljeskörű, kisebb erejű közvetlen találat ellen is védenek, azonban gáztámadás esetén haszontalanok. Az ilyen fülkében felállított személyek kárfigyelő szolgálatot láttak el. Azaz az egyes bombatámadások során a becsapódó bombák által

okozott károkat telefonon jelentették a kerületi légóparancsnokság felé. Ugyanígy alkalmasak voltak repülőrajok megfigyelésére is.

A tömegtartózkodásra alkalmas óvóhelyek (röviden: ÓH.) rendszerezésére funkciójuk és műszaki kiépítettségük alapján szintén számos különböző fő- és alkategóriát állíthatunk fel. Ezek közül most csak néhányat mutatnék be, a teljesség igénye nélkül. Óvóhelyek kialakíthatók új beruházásként vagy már meglévő ház pincéjében, korabeli terminológia szerint „rég házban”. Az előbbieknek minden tekintetben meg kellett felelni az aktuális építészeti szabványoknak, utóbbiakat pedig elsősorban földémerősítéssel és gáztömör nyílászárókkal kellett ellátni. A régi házas óvóhelyeket a népnyelv „légópinceként” emlegeti.

Először is az óvóhelyek „jogállásáról”.

Ez valóban azt takarja, amit jelent, tehát ha városi/községi beruházásból épül ki óvóhely, akkor az nyilvános óvóhely lesz, míg ha a lakók saját pénzükből szerelik fel az ÓH-t, akkor házi óvóhely. A nyilvános óvóhelyeket középületek (pl. iskolák) vagy közterületek (pl. terek) alatt alakították ki. Funkcióját tekintve az óvóhely lehet fedett vagy nyitott. Nyitott pl. az árokóvóhely. Ezek kiépítésükben meglehetősen hasonlítanak egy lövészárkhoz. Mélységük és szélességük akkora, hogy egy ember állva és ülve is kényelmesen elférjen bennük, a talajszinthez viszonyítva legalább két méter mély. Készítésekor a kitermelt földet az árok két oldalára lapátolták, majd deszkákkal fedték a járatot és az oldalfalakat, ezt követően a föld nagy részét vakondtúrásszerűen visszalapátolták a takaródeszkákra. Ebben az esetben az óvóhely ún. fedett óvóhely. Ha ezt a fedést nem végzik el, és két oldalt a földet sáncként használják, akkor nyitott óvóhely. Ez a kialakítás a közvetlen találatok ellen nem, de a re-

peszhatásokkal szemben megfelelő védeettséget nyújtott. A vonalvezetése ezen árkoknak nem egyenes, hanem egymástól 30–40°-os törésben, legfeljebb 8 méteres egyenes szakaszonként, cikk-cakkban vezetett. Ez egyfelől védett a légnyomástól, illetve közvetlen találat esetén megakadályozta, hogy a repeszek mindenkit elérjenek az árokban.

A kiépített óvóhelyek lehetnek TS, GS, TGS és BGS minősítésűek.

Az egyes rövidítések:

- T: törmelék,
- S: szilánk,
- G: gáz és,
- B: bombabiztos minősítést jelentenek.

Az építésügyi szabályrendelet meghatározta az egyes épületek számára, hogy milyen bomba romboló hatásával kell számolni a különböző felépítésű lakóházak esetében.

Ennek értelmében, a házat érő bombatalálat esetén, a beszakadó földem és a leomló falak által keletkező törmelék többletterhelésének elviselésére kell megerősíteni az óvóhelyet. Ez történhet fadongákkal, vassal vagy vasbetonnal.

A szilánkok elleni védelmet a falak szavatolják. Szilánkbiztos a legalább 38 cm vastag téglá- vagy 20 cm-es betonfal, illetve a nyílászárókra a 8 mm vastag acéllemez.

A harcigázok elleni védelem kettős feladat. Egyfelől kinn kell tartani a mérgező gázokat, másfelől gondoskodni kell a benn elhasználódott levegő visszapótlásáról. A gázbiztosság végett ún. gáztömör nyílászárókat kellett telepíteni a szuterén ablakaira és az óvóhelyi ajtókra. Ez a gyakorlatban egy vastag acélajtó és -ablak (mely szilánkbiztos is egyben) a peremén gumi tömítéssel. Azonban, ha elvágjuk magunkat a kinti levegőtől, bent a levegő a kilélegzett szén-dioxidtól fokozatosan kezd elhasználódni. Ezért szűrő rendszerű légcserélőket is szükséges volt telepíteni a megfelelő gázvédelem érdekében. Ezek a külső (mérgező) levegőt szívták be, aktív-szenes szűrőn átvezették az anyagot, ezzel megkötötték a harcigázt, majd a már belélegezhető levegőt bejuttatták az óvóhelyre, egyben az elhasznált levegőt is kivezették. A rendszer egy aggregátorra kötött villanymotorra volt szerelve, ha viszont elfogyott a gázolaj az aggregátorból, akkor egy kézi karral lehetett meghajtani folyamatos váltás mellett. Későbbi fejlesztéseken szobakerékpárok hátsó kerekét lehetett meghajtani erre a célra.

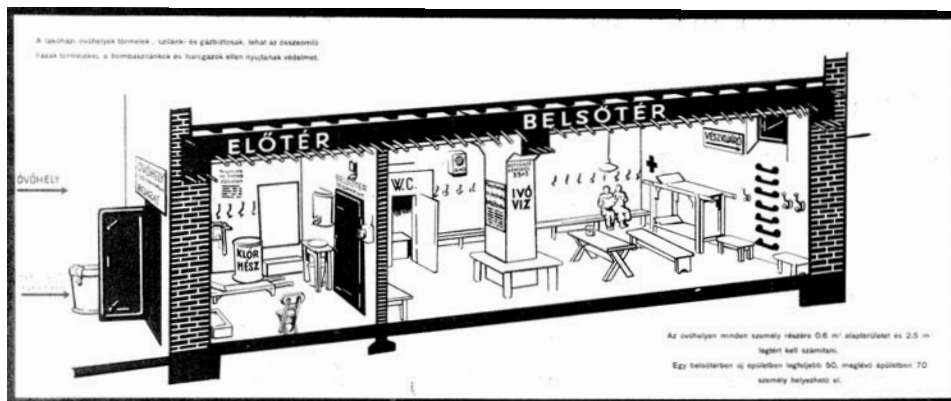
Bombabiztosnak tekinthető az az óvóhely, amelyek a megerősítése még közvetlen találat esetén sem okoz sérülést a benttartózkodóknak. Ez természetesen csak bizonyos nagyságig terjedt, az előírtas értékek 50 kg-os bombánál 70 cm vastag vasbeton földem, 100 kg-os bomba esetén 110 cm, és 300 kg-os bomba esetén 140 cm. A 300 kg-os bombát szabták meg maximális etalonnak, mivel ennél nehezebb bombákkal (a kezdeti időkben) kevéssé számoltak.

Az óvóhelyek elvi kialakítása szerint az óvóhely áll egy előtérből és több belső térből. Az előtér gáztömör ajtóval van ellátva. Felszereltsége: oltóhomok, klórmész (zárt dobozban), mosdó víz és szappan; a házi elsősegély szolgálat felszerelése: házi gyógyszerár és hordágyak, valamint kézi permetező. A belső terek helyiségeinek 50 fő a maximális létszáma, egy emberre pedig 2 m² kell hogy jusson. Erre azért volt szük-

ség, hogy a fekhely területe is biztosítva legyen. Emellett egy főre 2–5 m³ levegőtartalékkal kell számolni, kivéve, ahol van szűrőrendszer, mert ott 1–3 m³-re is csökkenthető. A belső terek felszereltsége: padok és asztalok, ivóvíz és a falon tárolt bontóeszközök a benntartózkodók saját kiszabadítására. Egy előtérhez legfeljebb négy belső tér csatlakozhat és egy óvóhelynek legalább egy bejárata és egy vészkijárata kell hogy legyen, ami lehet „vészátjáró”, azaz csatlakozó fal (szomszéd épülethez) vagy szuterénablak is. A belső térben nyílt láng használata (gyertya, dohányzás stb.) tilos, kizárólag villanyvilágítás használható.

Az óvóhelyek ilyenfajta megerősítése azonban leginkább csak elvi síkon teljesült. Ezek a beruházások rengeteg pénzt emésztettek fel, amit a fővárosi tanács hamar belátott, így különböző kompenzációs programokat hirdetett meg, pl. hogy a költségek felét meghitelezik vagy át is vállalják az egyes lakóházak számára. Hasonló lehetőségekkel azonban elődtelepüléseink lakosai nem élhettek. Az olyan szegényebb területeken, mint pl. Szentmihályon a Szent György-telepen vagy Sashalmon az Ehmann-telepen nem volt gyakori a házak alápincézése sem, ezért vagy árokóvóhelyet ástak a lakosok a kertben, vagy bekéredzkedtek ahhoz a szomszédhoz, akinek volt pincéje, esetleg ott maradtak a házban és bíztak a szerencséjükben.

Az épített óvóhelyek mellett szükséges még megemlítenünk azokat a természetes vagy mesterséges üregeket, vájatokat és barlangokat, amiket a lakosok gyakran használtak menedékkül. Elődtelepüléseink területéről két ilyenről van ismeretünk. Az egyik a mai Cziráky utcában álló Festetics-kastélyhoz köthető barlang(ok), valamint a rákosszentmihályi Dittrich-bánya legmélyebb pontján lévő vájat. Ezeket a barlangokat előszeretettel használták, mivel úgy vélték, hogy a barlang fölötti föld/kavics réteg ideális védelmet nyújt. Emellett ritka volt az az eset, amikor kifejezetten erre a célra ástak tárnákat, tehát már békeidőben „kész volt”, így nekik már csak ülőhelyeket kellett kialakítani, amit néhány pallóval oldottak meg legtöbbször. Azonban egyetlen szakleírás sem foglalkozik ilyen természetes óvóhelyekkel, mivel ha a barlang fölött találatot kapott és a járat beomlott, a hatósági légónak a minden bombázás következtében bekövetkező nagy riasztásszám, és a bányamentéshez szükséges eszközök híján sem ideje, sem felszerelése nem volt az ilyen mentések végrehaj-

Óvóhelyek elvi kialakítása (KKM)

tására. Ezért még említés szintjén sem merült fel a légós szakanyagokban ezek használata. A járatokat gyakran semmivel sem erősítették meg beomlás ellen, és gyakran még önmentő szerszámokat sem vittek magukkal.

A leírások az óvóhelyek hivatalos előírásait rögzítették, ám ezeket maradéktalanul csak elenyésző esetben teljesítették. Légitámadás idején az utcáról terelték be az embereket a házparancsnokok a pincékbe, függetlenül attól, hogy meg volt szabva, mekkora a maximális kapacitása az óvóhelynek.

AZ ÓVÓHELYRE VONULÁS

Légiriadó elrendelésekor mindenki köteles volt óvóhelyre vonulni. Ez lehetett a ház saját óvóhelye, vagy ha közterületen, nappal érte támadás az illetőt, akkor valamilyen nyilvános, jellemzően árokóvóhely. A levonuláskor az illetőnek magával kellett vinni az óvóhelycsomagot, lekapcsolni az áramot, valamint elzárni a gázt és a vizet, a lehetőségekhez mérten pedig nyitva hagyni az ablakokat. Utóbbira azért volt szükség, mert a becsapódó bomba által keltett légnyomás az üvegeket betöri, azonban nyitott állapotban van lehetősége az ablakoknak levezetni a többletlégnyomást.

A lakás bejáratí ajtáját és a többi ajtót is nyitva kellett hagyni, hogy a riadó után vagy a bombázás szünetében a házparancsnok és a tűzoltóosztag átnézhesse a lakásokat, nem érte-e kár azokat. Nyitva kellett hagyni a ház bejáratí ajtáját is, de az óvóhelyre csak azok mehettek be, akik oda tartoztak. Ez a tilalom is része volt a levegővel való gazdálkodásnak, amit előre kiszámoltak a lakosok számának függvényében, ugyanúgy, ahogy a légiveszély során sem volt szabad levonulni. Az óvóhelyekre menni ugyan kötelező volt, azonban ezt nem mindenki teljesítette. Többen, főleg idősök a lakásukban maradtak, mert vagy egészségi állapotuk nem tette lehetővé az időben leérkezést, vagy daczból nem mentek le, mondván: „ők itt akarnak meghalni”. Pedig előfordult olyan eset is, amikor ez éppen ellenkezőleg történt, és az óvóhelyen telitalálat miatt mindenki meghalt, de a lakásban a nagymama túlélte a támadást.

Kötelező és ajánlott felszerelések
a házcsoportparancsnok részére (KKM)

ÉLET AZ ÓVÓHELYEN

Amit az elődtelepülések vonatkozásában óvóhelynek neveztek a háborús időkben, gyakran nem minősültek hivatalos óvóhelynek a szó valódi értelmében, mindössze ugyanarról a pincéről volt szó, amit addig is pincének használtak, annyi eltéréssel, hogy az éghető és egyéb lomokat kidobálták, némi élelmet és vizet vittek le, és esetleg a szomszédok (akiknek nem volt pincéje) is átjártak, illetve fekhelyeket helyeztek el benne huzamosabb ott-tartózkodás esetére. De az előírással fagerendás megerősítést és bontószerszámokkal való felszerelkezést általában mellőzték, mivel a legtöbb esetben nem volt pénzük a lakosoknak az ilyesfajta többletkiadásra. Ebből viszont az is következik, hogy a védelmi képessége ezen helyiségeknek jóval alacsonyabb volt, mint a valódi óvóhelyeké.

Az élelmet általában valamilyen savanyított zöldség jelentette, leggyakrabban savanyú káposzta. Ez az oroszok körében is nagyon népszerű volt. Akadt olyan katona, aki egy hétig nem evett mást, mint káposztát. Az is megesett, hogy miután a front elvonult, és az oroszok hátramaradt magyar és német katonákat kerestek az óvóhelyeken, nem vittek el onnan mást, csak a káposztát.

Az óvóhelyeken külön vizes helyiség nem állt rendelkezésre, így mosdásra és vécézésre sem volt lehetőség. A komolyabb felszereltségű (GS, TGS és BGS), több napra berendezett óvóhelyeket ún. tőzeges vécékkel látták el. Ezek gyakorlatilag fából faragott angolvécék voltak, amiknek a tartályában víz helyett tőzeg volt, és ebből kellett kis lapáttal merni a tőzeget a dolog végeztével, majd a produktumra szórni, hogy szagtalanítsa. Azonban a külvárosi területeken ilyesfajta vécék nem voltak jellemzőek, mivel perifériális területként, nem rendezkedtek be több napos lenntartózkodásra, emellett a vezetékes víz és a csatorna is ritkaságszámba ment.

Így történhetett meg, hogy a mai Koronafűrt utca 25. szám alatti óvóhelyen, mikor 1944. június 24-én telitalálatot kapott az épület, két tucat ember veszett oda, kivéve egy gyermeket, aki épp felkérdezkedett pisilni a kerti budihoz. A bombázások hangjai igen megtévesztőek lehetnek, mivel az áthúzás után 0,5–1,5 perccel később is becsapódhatnak a kioldott bombák, amiknek a lehullás kezdeti időszakában még nincs hangja (vagy nem ér el a földre), ezért hihették azt a lenntartózkodók, hogy a gépek elmentek, tehát a veszély elmúlt, így felengedték a kisfiút a felszínre.

A falnak tilos volt támaszkodni, mivel ha az óvóhelyet találat éri, a leomló fal rögtön maga alá temeti az ott-tartózkodót. Ezért a padokat szükséges volt beljebb helyezni, a berendezési tárgyakkal egyetemben.

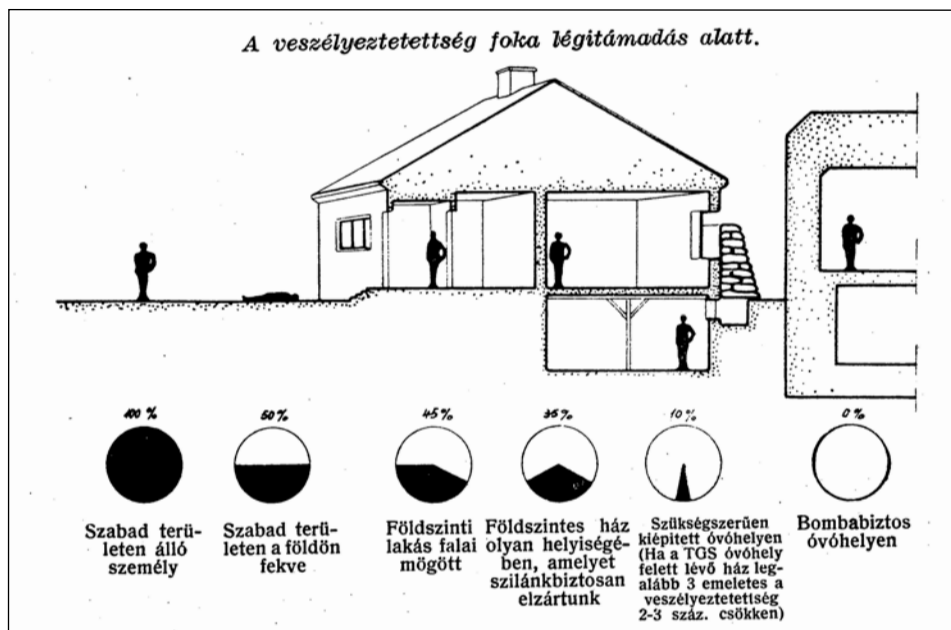
A korábbiakban már részletezett idő előtti és véletlen bombavetések okán látható, hogy a túlélés esélyei ugyan növelhetők az óvóhelyek fejlesztésével, illetve azzal, hogy a frekvenciált célpontokat minél jobban kerüljük, mégis a vakszerencsének igen magas befolyása van az egyes személyek megmenekülésében. Sokan ezt a fajta kiszolgáltatottságot Isten rendeléseként értékelték, ezért az egyház és a vallási vezetők szerepe mind jobban felértékelődött. Nagyméretű óvóhelyekben saját kis kápolnát is berendeztek, ahol a támadások ideje alatt miséket tartottak. A fizikai védelemre számíthatan eszköz állt rendelkezésre, azonban a lelki támaszra csak az egyház iránymutatásai szolgáltak, szórakozásra pedig egyáltalán nem volt lehetőség. A rádió a föld

alatt vagy nem működött térerő híján, vagy a rádiócsend miatt nem sugárzott semmit. A rádiócsendre azért volt szükség, mert a közeledő gépek képesek voltak befogni a földi rádióadásokat, amelyeket adott esetben tájékozódásra is tudtak használni.

Az óvóhelyekre csak a legszükségesebb dolgokat lehetett levinni. Élelem, némi ruha, egyéni egészségügyi felszerelés, elemlámpa. Gyerek számára egy-egy játék megengedett, de a felhalmozás tilos.

De tilos volt még házikedvenceket is levinni, mivel feleslegesen fogyasztották a levegőt (gáztámadás idején) és az élelmet, vizet is. A háború előtt Angliában az ARP (Air Raid Precautions – angol légótestület) közleményt adott ki, hogy amennyiben a harcok a brit földet is eléri, az országot blokád alá vonják, ebben az esetben pedig nem megengedhető, hogy a szűkös élelmiszer-tartalékokat hobbiállatokra pazarolják, így, ha ez bekövetkezik, mindenki köteles a kutyáját, macskáját elaltatni. 1940-re, mikor a bombázások megkezdődtek, több mint 750.000 állatot altattak el mindössze egy hét leforgása alatt Anglia-szerte.¹⁸ Idehaza ilyen szervezett akciók nem voltak, de az óvóhelyparancsnoknak kötelessége volt felügyelni, hogy csak ember juthatott le az óvóhelyre.

Az óvóhelyen előfordultak még raktáron ablakok is. Azokban a lakásokban, ahol dupla üveges ablakok voltak, a belső üveget le kellett akasztani és az óvóhelyre szállítani, hogy ha egy repesz betöri a külső üveget, a belső üveg felhelyezésével a kieső ablak pótolható legyen.

(KKM)

Jegyzet:

¹⁸ <http://www.bbc.com/news/magazine-244785320>

HELYI LÉGÓCSOPORTOK

A helyi légócsoportokat a törvényi kötelezettségeknek megfelelően, minden községben kötelező volt megalakítani:

Cinkotán 1938. november 17-én, 21 fővel, Tessényi József vezetésével,
Mátyásföldön 1938. szeptember 10-én, 30 fővel, Pataki András vezetésével,
Rákosszentmihályon 1938. január 28-án, 62 fővel, Dibusz Sándor főjegyző vezetésével,
Sashalmon 1938. február 1-én, 54 fővel, Kakas Ödön vezetésével.

Cinkotán és Mátyásföldön az alapító tagok közt nem voltak nők, ezért ott a létszám jóval kisebb. Mátyásföldön 1939-ben alakult meg a női csoport, Cinkotán nem volt hasonló kezdeményezés.

1938-ban nagyszabású légóltalmi gyakorlat megrendezésére került sor, ennek keretén belül gyakoroltatták a lakossággal, mi a teendő légiriadó esetén. Kiemelt szerepet kapott az óvóhelyre vonulás, az óvóhelyi felszerelés megléte, a bejárati ajtók nyitva tartásának felügyelete és az elsötétítés maradéktalan betartása. Aki vétett ezen előírások ellen, azt a folyamatosan járőröző rendőrség megbírságolta. Sashalmon 36 esetben történt ezekkel kapcsolatos feljelentés, legtöbbször a kijárási tilalmat szegték meg, míg mások csak az utcafronti ablakokat sötétítették el, gondolván, hogy a rendőr úgyse veszi észre a kert felé néző ablakokat. Mátyásföldön 78 feljelentés született, a nagya szintén az elsötétítés okán, de sok volt az autós és a biciklis kihágás is, szintén a kivilágítás miatt. További problémát jelentett még, hogy a templom harangjának félreverése nem hallatszott el megfelelően a községen belül mindenhova, így utólag szirénákkal kellett megerősíteni a riadójelet.

Az üres utcákban és a lakók általános tanácsalanságában mások a lehetőséget látták. Történt ugyanis, hogy az egyik nyitott kapun egy civil ruhás férfi bement és a tulajdonosasszonyt kereste. Magát detektívnek kiadva, azzal az ürüggyel, hogy a házban vétettek a légóltalmi előírások ellen, 30 pengős helyszíni bírságot szabott ki rá, amit a meglepett hölgy rögtön ki is fizetett, majd az álrendőr nyomban kámforrá vált.

Eközben a tűzoltók folyamatosan vonultak a gyakorló tűzesetekhez és gyújtóbombákhoz.

A háború további részében folyamatosak voltak a gyakorlatok az egyes csoportokon belül, minden hónapban tartottak valamelyik iskolában légóltalmi előadásokat, és közben állandóan képezték a házcsoporthoz tartozó tagjait és a házcsoporthoz tartozó parancsnokokat és azok helyetteseit. Sashalmon 10 körzet, 45 alkörzet és 378 házcsoporthoz tartozó alakult, ugyanennyi parancsnokkal.

BOMBÁZÁSOK

A kassai bombázást követően az első légitámadás a főváros ellen 1942. szeptember 9-én következett be. Ez a szovjet berepülés nem érintett stratégiai célpontokat, kizárólag terrorbombázás volt a cél. A bombák Dél-Pesttől indulva, a Rózsadomb vonaláig hullottak. Ez után övetően egy évig nem történt újabb berepülés szovjet részről.¹⁹

Budapest és közvetlen környezetének szisztematikus bombázását 1944. április 3-tól kezdték meg a szövetséges erők. A legtöbb találatot Ferencváros kapta a rendező-pályaudvar miatt. A IX. kerület másik kiemelt célpontja a Soroksári úti Fegyver és Gázkészülék Gyár volt, ami teljesen megsemmisült, paradox módon a gyárat megsemmisítő bombákat szintén a rendező-pályaudvarnak szánták, így a pontatlan bombavetés kivételesen célba talált. Jól példázza ez azt a tényt, hogy aki nem megy óvóhelyre a bombázások idején, annak csak a szerencsén múlik az élete.

A jelenlegi XVI. kerület határain belül stratégiai célpontok voltak az Arany János-Margit utcai Ikarusz telephely jogelődjénél, az Uhri testvérek gépgyára, valamint a Honvéd gépkocsi szertár és környéke, ahol az Uhri-nak és a MÁG-nak volt telephelye, valamint a szomszédos reptér. A fővárosi légvédelmet alapvetően délről (Olaszország felől) érkező gépek ellen építették ki, ezért gyakran Rákosszentmihály felől közelítették azok a gépek, amelyeket fővárosi célpontok ellen vetettek be. Ezt a foghíjasságot azonban a német légvédelem, a mai szentmihályi napközis tábor / uszoda területére telepített két löveggel és egy fényszóróval kívánta orvosolni, néhány löveggel egyetemben a palotai határ mentén. Július 2-án újabb amerikai Liberátorok érkeztek a légtérbe közepes magasságból, azonban meglepte őket a német tűz, így, hogy minél hamarabb el tudjanak emelkedni a területről, a Györgytelepre engedték a teljes bombaterhüket, számtalan házat lebombázva és számos embert megölve.

A légibombák a levegőben jellegzetes süvítő hangot bocsátanak ki, melyet a vezetősárnyak okoznak. Tanúk állításai alapján, ugyan a süvítő hang érthető okokból félelmet keltett, mégis e hangnak jobban örülhettek, mivel ez azt jelentette, hogy a bomba tőlük messze fog becsapódni, ugyanis a felülről érkező bomba süvítését csak az nem hallja, aki alatta áll.

A bombák romboló hatásuk mellett másodlagos fenyegetéssel is bírtak. Az 1944. évi főpolgármesteri jelentés szerint Budapesten, április és szeptember között a szívbetegségben elhunytak száma 22 %-kal nőtt, az idegrendszeri betegségben elhalálozottak száma 11 %-kal, míg az öngyilkosok száma 15 %-kal emelkedett. Ott, ahol az elpusztult állatokat és elhunyt személyeket nem tudták időben elhantolni, a tetemek közegészségügyi veszélyt jelentettek. További kockázatot hordoztak azok az esetek is, amikor az elhunytakat ideiglenesen, magánszemélyek kertjeibe temették, kutak közelébe. Emellett a tifuszos, vérhasas és maláriás megbetegedések száma is megugrott, annak ellenére, hogy az ostrom ideje alatt is igyekeztek folyamatosan fenntartani az ivóvíz-szolgáltatást.

Egy 1945. évi nyári keltezésű amerikai összesítés szerint Budapest és vonzáskörzete fölött összesen 3334 amerikai és angol repülőgép hajtott végre célzott bombatámadást, mely során 8846 tonna bombát oldottak ki. Legnagyobb erővel a Ferenc-

városi pályaudvarra 1473 tonna, Rákosrendezőre 1251 tonna és a Weiss Manfrédra 1150 tonna bomba hullott. Ez 118.445 különböző ejtőlőszer formájában került kioldásra, melynek átlag 2–2,5 %-a fulladt be, ami 2370–2960 különböző robbanótestet jelent csak amerikai–angol bombákból.²⁰

A főváros ellen angolszász bombázóbevetések összesen 37 alkalommal történtek, melyek során 6500-an vesztették életüket.

1945 májusától 1946 novemberéig a főváros körzetéből 2500 tonna lőszert gyűjtöttek össze és mentesítettek a tűzszerészek. Ez 11.206 aknát, 678 repülőbombát, 11.313 páncélöklöt és kézigránátot, valamint 67.818 különböző tüzéségi lőszert jelentett.²¹

1945 júniusában jutalékot is megállapítottak a tűzszerészek részére, az egyes lőszerrek hatástalanítása után az alábbiak szerint:

- hosszúkéseleltetésű bombáért és a talaj felszíne alá telepített (nem látható) aknáért: 100 pengő (5000 forint);
- egyéb robbanótestért: 80 pengő (4000 forint);
- 3 kg-on felüli aknáért, aknagránátért: 50 pengő (2500 forint);
- 3 kg-on aluli aknáért, gránátért, aknagránátért és páncélöklölért: 30 pengő (1500 forint)
- kézigránátért, gyújtóbombáért: 20 pengő (1000 forint) járt.

(A pengő 1944-es árfolyamon 88,8 forinton állt, ám 1945-ben megindult a hiperinfláció, ami már nagyon nehezen mérhető reálisan, így az egyszerűség kedvéért 50 forinttal számoltam.)

Az elérhető halotti anyakönyvek alapján Cinkota és Árpádföld területén három személy vesztette életét:

1944. december 12. du. 2 óra, 2 fő – Paprádi utca 6.

1944. december 19. de. fél 9 óra, 1 fő – Aradi utca 5.

Sashalmon hét személy vesztette életét:

1944. szeptember 13. este 10 óra, 4 fő – Vörösmarty utca 37. (egy család)

és Zalavár u. 41. (szintén egy család).

1944. szeptember 17. du. 1 óra, 3 fő (egy család tagjai) – Eötvös u. 67. sz.

Rákosszentmihályon pedig nulla volt azon áldozatok száma, akik légitámadás következtében hunytak el. Fontos megjegyezni, hogy ezek természetesen közel sem a végleges számok, mindössze azon esetek, amiket orvos vizsgált meg, így bekerülhettek a halotti anyakönyvekbe. Emellett viszont számos esetben ideiglenesen jelöletlen vagy tömegsírba temették az áldozatokat, melyekről adott esetben csak hónapokkal később tettek bejelentést, de ekkor már sem a személyazonosságuk, sem haláluk kiváltó oka és ideje nem volt egzakt módon behatárolható.

Jegyzet:

¹⁹ http://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/lego_keszuletek_figyelem.html

²⁰ Regiment – 2006. március

²¹ Tűzszerészek és aknakutatók – 1985

A FESTETICS-KASTÉLY ALATTI PINCERENDSZER

A kastéllyal kapcsolatban számos legenda él, ilyen pl. a Gödöllőt összekötő földalatti alagút is. Noha ez nyilván alaptalan, de maga a pince valóban létezett és nem is volt kicsi. A kastély már a XX. század eleje óta hányatott sorsú volt, még kocsmát is rendeztek be a falai között. Leírások alapján a lakosság előszeretettel használta a minden komfort nélküli barlangot mint óvóhelyet. Adott esetben kétszázan is összezúfolódtak a szűk helyen, ahol gyakran még felegyenesedni is nehéz volt. Az elbeszélések eltérően számolnak be a front megérkezéséről. Egyesek szerint két napig, mások szerint öt napig állt a kastély vonalában. A kerület területén az ellentámadások csak szórványosak voltak, bár több forrás is megemlíti, hogy a kastély körül hevesebb harcok folytak, így a két nap a valószínűbb. Emellett elképzelhető még, hogy az óvóhelyen valóban öt napot töltöttek az emberek, mivel nem tudhatták, mi folyik a felszínen.

A járatokat ezután lezárták, és legközelebb 1978-ban került újra napvilágra a barlang, amikor az EMG lakótelep építése során az egyik markológép alatt beszakadt a talaj. Barlangkutatók tárták fel a járatot és fel is térképezték, emellett honvédségi tűzserészek is megvizsgálták a területet, de visszamaradt lőszereket nem találtak.

A Festetics-kastély és környéke még közel sem volt úgy beépítve, mint ma, emellett a tüzelőnek kiírtott erdő helyét is jól ki lehet venni a légifelvételről (bunkermúzeum)

UHRI TESTVÉREK AUTÓKAROSSZÉRIA ÉS JÁRMŰGYÁR

Uhry Imre 1895-ben alapította vállalatát „Uhry Imre Kovács- és Kocsigyártó Üzeme” néven. Az 1930-as évektől teherautók és autóbuszok felépítményeinek gyártásával foglalkoztak, és beszállítottak többek közt a MÁV és a BSzKRt részére is. 1933-tól a vállalatot két fia, Uhri Imre és Uhri Zsigmond vette át. 1941-től „B” kategóriájú hadiüzemmé nyilvánították a gyárat. Ezzel járt az is, hogy a Hungária úti üzem mellé egy új üzemegység nyitását tervezték Mátyásföldre. A teleptől északra és keletre szántó és az akkor még üzemelő mátyásföldi temető, nyugatra és délre pedig családi házak álltak. Az üzemet 1944 elejére építették fel és elsődleges feladatául repülőgépek építését és összeszerelését jelölték ki. A telek, amelyen a beruházást végezték, honvédségi tulajdonban állt, az épületet pedig 25 millió pengős államkölcsonnel hozták tető alá. A gyár 1944 márciusában már készen állt a termelésre, noha nem minden épület állt még a tervezettek közül. A termelést jórészt Levente I., Levente II. és Honvéd típusú, könnyű tanulógépek alkották. Működésük alatt 133 ilyen repülőgép gyártását fejezték be. Emellett német Messerschmitt és Focke-Wulf gyártmányú vadászgépek összeszerelését is végezték. Légiriadó során az üzem 3000 dolgozója a közelben lévő 7–8 méter magas falú homokbányába vajt óvóhelyre menekült.

A szövetséges légierő mindössze két – ismert – alkalommal támadta az üzemet, ebből az egyik esetben a Géza utcai és környékbeli családi házakat, a másik alkalommal a Szilas-patak menti legelőt érte szőnyegbombázás, szintén korai bombavetés okán, utóbbinak egy sertéskonda esett áldozatul. A bombázások az üzemben nem okoztak érdemi károkat, a termelés zavartalanul folyt tovább. Egyedül a portaépület rongálódott meg, de egyetlen alkalmazott sem vesztette életét a támadásokban. Az itt dolgozók kiemelt státuszuk miatt mentességet kaptak a behívás alól, azonban, aki vétett a munkafegyelem ellen, könnyen a fronton találhatta magát. Ahogy az egyik munkafelügyelő hadnagy is mondta: „Vegyék tudomásul, hogy az egyik lábuk itt, a másik a Margit körúton” (A Margit körúton volt a katonai fogház).

A bombázások nem, az ötvöztött alumínium esetében az anyagihiány annál nagyobb gátja volt a termelésnek, így előfordult, hogy egyszerre 200 embernek nem volt munkája a gyártósoron. Ezt a vonalat a későbbi propaganda is meglovagolta, és az itt dolgozó „illegális kommunistákat” mint partizánokat mutatták be, akik folyamatos szabotázsakciókat indítottak a termelés lassítására.

Az itt készült szárnyakat a mátyásföldi reptérre vitték végleges összeszerelésre. A repülőtéren az üzemnek négy berepülő-pilótája is volt, akik egyenként is majdnem annyit kerestek, mint a vezérigazgató. A munka természetesen nem volt veszélytelen – négyük közül ketten munka közben veszítették életüket.

1944 novemberében a nyilasok kezdeményezésére a gyártóeszközök nagy részét Pápára vitték, hogy ott ismét munkába állítsák. Sorsuk azonban bizonytalan, egyes források szerint szállítás közben semmisült meg a felszerelés, mások szerint elérte úti célját, de a gépekkel már nem tudtak dolgozni a gyorsan előretörő front miatt. Uhri Imre a front elől Nyugatra ment, Zsigmond viszont maradt. A szovjet csapatok szilveszteri megérkezését a gyár is megsínylette. Több akna- és gránátalálatot is kapott az üzem, ám ezek sem okoztak jelentős károkat, csupán az ablakok semmisültek meg

mindenütt a telepen. 1945 januárjában a dolgozók visszatértek, hogy felvegyék a munkát és megkezdjék a romeltakarítást. A reptéri üzemet szintén kevés találat érte, ez főleg annak volt köszönhető, hogy a katonai gépek okozta nagyfokú igénybevétel a reptér nem bírta, így főleg a mai Finommechanikai Művektől délre fekvő szükségrepülőteret használták. Erről a szövetségesek is értesültek, így nem pazarolták bombáikat a mátyásföldi repülőtérré.

1945 februárjában újraindult a munka és a Vörös Hadsereg részére javítottak járműveket.²² Fizetségképp szintén javításra váró járműveket kaptak, hol 1:2, máskor 1:4 arányban, tehát a négy megjavított járműért egyet megtarthatnak továbbértékesítésre. Ezen járművekből 25 darabot beszolgáltattak a népjóléti minisztérium részére, másokat pedig vidékre vittek, hogy ott elcserélhessék őket. Vidéken ún. „kalóriapénzt” adtak, ami élelmiszert jelentett: lisztet, zsírt vagy tojást. De ha valaki előállattal akart fizetni, annak sem volt akadálya, a visszautazás után a gyárban helyben levágták a jószágot. 1946-tól az üzem már berendezkedett önálló gyártásra is, elsősorban teherautó-platók és bányacsillék építésével foglalkoztak. Uhri Zsigmond visszakерült a gyár élére, noha előzőleg saját, korábbi személyzeti vezetője feljelentette, hogy összejátszott a nyilasokkal. A mátyásföldi rendőrség megalapozatlannak találta a bejelentést, és azt állapította meg, hogy a háború alatt ő csak a műszaki irányításért felelt.

Az 1947-es államosítások előszelével Uhrit azzal vádolták meg, hogy nagyértékben sikkasztott azzal a pénzzel, amit a vidéken élelmiszerért cserélt autók „eladásából” zsebre tett. A vád szerint az átvett 650 személy- és tehergépjármű nagy részét elsikkasztotta, ezzel 4,5 millió pengős kárt okozott. Uhri nem várta meg, hogy az egyértelműen koncepció perben elítéljék, hiszen a járműveket valójában élelemre cserélték, és ezt mindenki tudta, így még letartóztatása előtt Nyugatra disszidált, a gépeket pedig a MÁVAG vette át. Majd 1949. február 23-án az Ikarusz Gép és Fémgyár Rt. magába olvasztotta az Uhri-féle vállalatot, ezzel megszületett az állami tulajdonú Ikarusz Karosszéria- és Járműgyár.

Jegyzet:

²² Magyar–Szovjet Közgazdasági Szemle – 1948. 10. szám

NYÍLT VÁROSSÁ MINŐSÍTÉS

A két háború között számos olyan nemzetközi jogi megállapodás született a légitámadások ellen, melyek polgári célpontok védeltségét szolgálták. Ilyenek voltak pl. az 1907. évi második Hágai konferencia határozatai, az 1919/25. évi genfi leszerelési konferencia, 1921/22. évi washingtoni leszerelési konferencia és az 1923. évi hágai légi hadviselési szabályok. Ezek azonban az egyetemleges ratifikáció hiánya miatt nem tekinthetők kötelező érvényűeknek az aláíró államokra nézve. Ellenben a számos jegyzőkönyv és szabályzó alapján kirajzolódik egy általános kép a nemzetközi szokásjogok figyelembevételével:

1. „Védetlen helyeknek légijárművekkel való bombázása tilos.
2. A védett fogalom nem azonos a megerősítéssel. Megerősített hely lehet védett vagy védetlen, és viszont.
3. Légvédelmi fegyverek jelenléte még nem tesz egy helyet védetté. E fegyverek azonban, mint egyéb katonai eszközök, még akkor is bombázhatóak, ha védetlen helyen vannak elhelyezve.
4. Levegőből a haditerületen kívül eső helyeken csak a következő célok bombázhatóak: katonai erők, katonai erődítések, katonai berendezések és telepek, hadianyagraktárak és raktárak, végül katonai célokat szolgáló közlekedési és szállítási berendezések. Oly épületek bombázása, amelyben az ellenséges államfők vagy az ellenséges kormány polgári tagjai tartózkodnak, tilos.
5. Védett (katonailag megszállt, használt) területen lévő és vallási, tudományos, művészi és emberbaráti célt szolgáló épületek és berendezések, valamint kórházak kímélendők. (Ezeket, ha fel nem ismerhetők, meg lehet jelölni.)
6. A légitámadásnál a hadieszközök használatát a civilizáció és humanitás éppúgy korlátozzák, mint a földi vagy a tengeri háborúban (vegyszer, mérgező harcigázok stb.).”

A nemzetközi jog szerint nem szokás egy nem védett várost nyílt városnak tekinteni. Ha azonban a város ténylegesen nem védett, köteles azt az ellenfél annak tekinteni. A nyílt várossá minősítésre akkor van szükség, ha az ellenfélnek kételyei vannak, tehát a korábban védett várost katonailag kiürítik az ellenfél megérkezése előtt.

Túl azon, hogy ezek a szabályok nem tekinthetők kötelezőnek, további kiskapu még, hogy egy-egy településen belül bizonyosan található olyan vasút vagy híd stb., ami szolgálhat katonai célt és így célpontnak tekinthető.

Az európai hadszíntéren számos esetben előfordult, hogy egy várost (jellemzően a fővárost) nyílt várossá minősítettek: Varsó, Koppenhága, Rotterdam, Párizs – 1939; Belgrád, Athén – 1940; Róma – 1943.

Mivel ezen városok haditermelése igen jelentős volt, ezért egy-egy település önkéntes „lekapcsolása” a hadigépezetről, komoly érvágást jelentett. Emellett, szinte kivétel nélkül minden esetben, az adott védő hadsereg összeomlásához vezetett. Továbbá a nyílt várossá történt minősítést kizárólag a megszálló csapatok ellenőrizték, akik saját kedvük szerint bántak a várossal, azaz a civil termelést is a saját szolgálatukba állíthatták.

Budapest esetében a nyílt várossá minősítés szóba sem jöhetett, noha Szálasi 1944. december negyedikén már kérte ezt Hitlerrel. A Führer a várost az Ausztriába vezető út kapujaként értékelte, így már november végén erődde minősítette azt (Festung Budapest), amit házról házra kellett védeni.²³ A német nagykövet szintén hasonló állásponton volt. Veessenmayer úgy nyilatkozott, hogy őt nem érdekli, hányszor pusztul el Budapest, ha ezzel meg lehet menteni Bécset.²⁴ Az ostromgyűrű 1944 karácsonyán már teljes volt Budapest körül, de nemcsak Budapestet, hanem Esztergomot és a teljes Kelet-Dunántúlt is bevették, így könnyen belátható, hogy a nyílt várossá minősítés nálunk is a honvédsereg összeomlásához vezetett volna. Emellett a németeknek minden órára, napra szükségük volt annak érdekében, hogy minden, a haditermelésben részt vevő és mobilizálható termelőeszközt Nyugatra mentsenek.

A propaganda emellett arról is szólt, hogy a bolsevikok nem irgalmaznak a lakosságnak akkor sem, ha megadják magukat, így a jövőt csak a harc jelentheti.

Jegyzet:

²³ <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=9143>

²⁴ <http://tortenelemportal.hu/2011/02/becsert-lett-szabad-preda-budapest/>

ÚJJÁÉPÍTÉS, ÚJJÁSZERVEZÉS

„Mi a rosszabb annál, mint német hadifogságba kerülni?
Szovjetek által felszabadulni.”
Korabeli lengyel tréfa

Miután a front elvonult, és az emberek a gépfegyverropogások elnémulása után felmerészkedtek az óvóhelyekről, már tudták, hogy az eddigi világ véget ért és egy teljesen új rendszerbe kell beilleszkedniük. Az előőrsök hamar, 2–3 nap alatt továbbvonultak a főváros felé. Az előőrsöket általában románok alkották. Őket küldték előre a szovjetek, „ha már átálltak” hozzájuk. Gyakran előfordult, hogy a házakat istállóként használták, ahonnan nemcsak a szalmát, de az állati ürüléket sem takarították ki. Majd Pest határából a szovjet vezetés a szlovák határnak fordította őket, mivel attól tartottak, hogy az erdélyi bevonulásért bosszút állnának a pesti lakosságon.

Az újjáépítés döcögősen ment. Az építőanyagra nemcsak a pénz, de a lehetőség is hiányzott. Ha valakinek volt feleslege, azt az ideiglenes tanács rekvirálta, erről pontos jegyzőkönyvet vett fel – mikor, kitől és mennyi építőanyagot sajátított ki, és azzal a záradékkal fejezte be, hogy: „Egyben értesítem, amint a községnek módjában lesz, fenti anyagot természetben visszaszolgáltatja.” Más esetekben a belvárosi házak romjai közül a még egész téglákat válogatták ki és használták fel. A háborús időkből hiány volt mind a szén-, mind a fatüzeléshez, ezért a sashalmi erdő összes fáját, már a front ideérkezése előtt kivágták, később azonban visszaültették.

A „felszabadulás” után egy merőben új igazgatási rendszer kialakítása vette kezdetét. Az elfoglalt területeken a polgári lakosság és a megszálló erők vezetője a városparancsnok volt. 1945 januárjában minden elődtelepülésen elkezdtek a tanácsok megszervezését. A városparancsnok számára a korábban még illegális kommunistáknak titulált személyek és helyi kollaboránsok segítettek összállítani a lakónyilvántartásokból, azokat a neveket, akik „megbízhatóak” voltak a kommunista értelmezés szerint. Ez alapján kizárásra kerültek a korábbi városvezetés képviselői, a nemesek és főurak, az értelmiségiek úgy általában és a vallási vezetők. Ebbe a gépezetbe viszont homokszem került, amikor Mátyásföldön a legelső tanácsba bekerült a helyi plébános, azonban ezt a hibát néhány hónappal később korrigálták.

Az ideális jelöltek az akkori terminológia szerint a „nincstelének” voltak, tehát a munkás- és parasztszármazásúak. A lakossági összeírásokban szerepelt az egyes lakosok foglalkozása, ami segítette a kiválasztást. A leendő tanácstagok kijelölése után megkezdődött a kiértesítés. Ez gyakorlatilag úgy nézett ki, hogy szovjet fegyveres

küldöncök mentek házhoz mindennemű előzetes felhívás nélkül, hogy azonnal jelenjen meg az illető a városparancsnok előtt. A városparancsnok ismertette, hogy mostantól a kommunistáknál lesz a hatalom és meg is alakul a kommunista párt helyi szervezete, addig viszont szükség van az „ad hoc” tanács munkájára, ez után pedig a tanácsstagoknak a szocdemek, a kisgazdák és a kommunisták közül kell kikerülnie.

Emellett markáns szempont volt még, hogy a közbiztonság kérdése rendezésre kerüljön. A megszállt területeken a közrendet az ott állomásozó szovjet csapatok tartották fenn (kivéve amikor ők maguk vétettek ez ellen), de ez csak addig tarthatott, amíg a front tovább nem vonult, ami jellemzően 1–5 hónap volt. Ez idő alatt pedig saját rendőrség szervezésére volt szükség. A frissen verbuvált rendőrök szintén a „megbízhatóak” közül kerültek ki. Legtöbbjük semmilyen fegyveres kiképzést nem kapott, felszerelésük is kimerült egy puskában, mellé néhány lőszerez és egy két-nyelvű karszalaggal, rendőrség – полиция felirattal.

Ezt követően az „ülést” berekesztették és mindenki mehetett a dolgára. Egyik alkalommal, mikor a frissen „megválasztott” rákosszentmihályi testület egyik tagja kérdőre vonta a városparancsnokot, hogy mit kívánnak tenni a katonák által elkövetett kihágások visszaszorítása érdekében, ő csak ennyit válaszolt: „Mi nem a kevés tanult emberünket hoztuk az első vonalba meghalni.”

AKNAMENTESÍTÉS A HÉV MENTÉN

Csillag István tűzszerész visszaemlékezése a cinkotai HÉV vonalán történt aknamentesítésről a háborút követően:

„Néhány nap múlva egy tiszt jött ki a táborba, és az önként jelentkezők közül öt katonát kiválasztott, hogy azokból aknakutató járórt szervez. Így történt aztán, hogy öten: Zalecker Lajos, Miklós Béla, Stadler István, Kerekes György és én – Haán István utászhadnagy vezetésével – kijöttünk Cinkotára, a HÉV állomásfőnökségre. Előzőleg persze, a szovjet hadseregtől kaptunk aknakutató műszereket. A cinkotai állomáson megkülönböztetett szűvelyességgel, nagy szeretettel fogadtak minket, mert a vasútvonalon sok aknát telepítettek le a németek, és az újjáépítés megkezdése után több robbanás, súlyos sérülés történt. Mint mondták: nagyon-nagyon vártak bennünket a vasutasok.

Emlékszem, különösen nagy szeretetet tanúsított irántunk egy idős ember. Fiainak nevezett bennünket, és addig nem engedett ki a területre egyetlen katonát sem, amíg el nem látott mindnyájunkat élelemmel. A nevét nem tudom az öregnek, csak azt tudom róla, hogy a szak-szervezet vagy a párt aktivistája volt, és ha látnám, még most is megismerném. (Talán van még valaki Cinkotán a HÉV-nél, aki emlékszik ezekre az időkre. Nagyon szeretnék velük találkozni.)

Az öreget azért sem felejttem el, mert nekem igen jólesett apai gondoskodása, mert az én édesapám még kisgyermek koromban meghalt. Az öreg állandóan intett és óvott bennünket. Kért, hogy nagyon vigyázzunk magunkra és egymásra. Mélyen átérezte, hogy feladatunk nagyon veszélyes, hiszen korábban látta sebesült munkatársait a vasúti töltésen.

Megkezdtük munkánkat a HÉV-vonalon. Egy motoros kocsit bocsátottak rendelkezésünkre, amely kivitt bennünket oda, ahol kezdődött az aknamező. A motorost félreállítottuk.

Azért maradt ott, hogy ha valami szerencsétlenség történik, akkor legyen gyors szállítóeszköz. (Sajnos, erre később rá is került a sor.)

Hadnagyunk addig nem engedett az aknás területre, amíg ő meg nem győződött arról, hogy a terepen milyen a műszaki zárás. Ez a lehető legkedvezőtlenebbnek bizonyult, mert nem rendszerbe, telepítették az aknákat. Ráadásul az aknakutató műszert sem lehetett használni. Az aknák ugyanis faburkolatúak voltak, egy-egy 20 dekás „Tri II”-vel töltve, a gyújtószerkezet pedig bakelitből készült. Azon a napon nem tudtunk több eredményt elérni: előbb elő kellett teremteni a szükséges aknakutató eszközt.

Két méter hosszú, seprűnyél vastagságú botokat gyalultunk, majd azokat meghosszabbítottuk félméteres, nyolc milliméter vastag dróthuzallal, amelyet hegyesre kalapáltunk, és kész volt az aknakutató bot. Másnap már ezzel a felszereléssel kezdtük meg a munkát.

Óvatosan, minden talpalatnyi földet át kellett szurkálni, és kifinomult hallással megállapítani, hogy mibe ütközött a bot vége. Más hangot adott, ha kőbe, mást, ha vasba és mást, ha fába. Minden kemény tárgynál letérdelve, szuronnyal kellett kibontani a földet, hogy napfényre hozzuk a gyilkos szörnyeteget.

Még ma is borzongva gondolok arra a napra, amikor éppen csak egy kicsit csökkent a figyelmem és nem tartottam be azt a szabályt, hogy ahová lépünk, azt a helyet kétszer kell át-szurkálni. A töltésoldalon haladtunk előre. Mindenkinek egy méteres sáv jutott. Tőlem jobbra, lejjebb, Zalecker Lajos bajtársam dolgozott. Léptem volna ismét előre, amikor rám kiáltott:

– Ne lépj!

Lentről az utolsó pillanatban vette észre, hogy egy akna doboza barnállik ki a földből. Ha ráléptem volna... Aznap már nem is tudtam dolgozni az idegességtől, olyan lelkiállapotban voltam, miután az aknát felszedtem és szétszereltem. Drága jó Zalecker barátomat összeviszsa csókoltam. (Úgy szerettem őt, mint édestestvéreimet, nyugodjon békében. Csak akkor váltunk el egymástól, amikor 1945. július 20-án, aknaszedés közben hősi halált halt Esztergom megyében. Azóta minden évben, július 20-án elmegyek az esztergomi temetőbe, hogy lerójam hálaamat drága bajtársam, megmentőm sírjánál. Még ma is bánt, hogy én nem tudtam rajta se-

Gödöllő felé tart a HÉV Ilonatelepen (fortepan)

gíteni. Ott vérzett el a közelemben, míg én is 36 aknaszilánktól megsebesülve, eszméletlenül fekiüdtem a Kenyérmező-majornál, az aknamezőn.)

A HÉV vonalán tíz napig dolgoztunk, rengeteg aknát felszedtünk és hatástalanítottunk, majd egymás után adtuk át a pályaszakaszokat a forgalomnak. Gödöllő közelében, az utolsó napon történt:

Jókora területet átkutattunk, s már csak szórványosan találtunk egy-egy taposó- vagy ahogy mi neveztük, egéraknát. Végül Haán István hadnagy így szólt:

– Na fiúk, befejeztük. Megeszem a sapkámat, ha itt még aknát találunk.

Felszaladtunk a töltésre, és leültünk a sínre cigarettázni. Hadnagyunk lassan baktatott utánunk, mert a háborúban többször megsebesült és nehezen tudott járni. A töltés peremétől alig fél méterre lehetett, amikor hatalmas robbanást hallottunk, s szegény parancsnokunk visszazuhan a töltésről. Hozzárohantunk, jött azonnal a motoros kocsis, azután irány Gödöllő. Ott orvost nem találtunk, így a vérben fürdő hadnaggyal meg sem álltunk Pestig, illetve a Gumigyárig, ahol a felrobbantott százlábú hídon a motoros kocsis nem juthatott át. Egy szovjet katonai gépkocsit állítottunk meg, és az szállította be hadnagyunkat a szemklinikára. Napokon át lestük, vártuk, mi lesz a parancsnokunkkal. Kitűnő ember volt. Mire meggyógyult, közülünk már csak Kerekes György őrzető és én maradtunk életben, de mi is megsebesülve. Miklós Béla szakaszvezető, Stadler István és Zalecker Lajos őrzetők hősi halált haltak, miközben Esztergom megye útjait, falvait, földjeit tisztítottuk meg a háború gyilkos eszközeitől, hogy megindulhasson a békés építőmunka.”

LESZÁLL A VASFÜGGÖNY

A jaltai és potsdami konferenciák eredményeképp a megszállt területek felosztása már megtörtént a nagyhatalmak között, így korrekciónak már nem volt helye. A nyugati hatalmak hamar belátták, hogy a kommunista fenyegetés, s ezzel a háború nem ért véget a tengelyhatalmak bukásával. A békeszerződés csak egy új háború első lépése. Az amerikai déli hadseregcsoport parancsnokának szokás tulajdonítani azt a mondatot, mely szerint: „Végig a rossz ellenséggel harcoltunk”.

Bár a mondás eredete bizonytalan, az bizonyos, hogy Patton tábornok még a háború befejezése előtt is úgy vélte, hogy az orosz fenyegetés nagyobb, mint a német, ezért össze kellett volna fogni a német haderővel a szovjet hadsereg ellen. A háború befejeztével is folyamatosan lobbizott azért, hogy Amerika és a szövetségesek folytassák a háborút, minél hamarabb, mivel az utánpótlásvonalai a szovjeteknek akkor még gyengék voltak. Természetesen a nagypolitika nem támogatta a törekvéseit, noha katonailag helytálló volt a megállapítása. Ezt követően még 1945 decemberében, rejtélyes módon életét vesztette, egyesek szerint a KGB orvgyilkos merénylete következtében.

A Japánt ért két atomcsapás globálisan is beindította az atomversenyt.

Az USA, noha sem az első, sem a második világháború európai frontjába – legalábbis a kezdeti időszakban – nem akart tevőlegesen, kizárólag csak gazdasági eszközökkel beszállni, hamar belátta, hogy az ottani események őket is közelről fogják érinteni, mivel az Atlanti-óceán már nem olyan szilárd visszatartó tényező.

1947-ben Nixon, későbbi amerikai elnök, európai kiküldetésén vett részt egy kormánybizottság tagjaként. Ott, egy lehetséges jugoszláv határlázongás bekövetkeztével kapcsolatban így írt naplójában: *„A második világháborúhoz vezető események során saját kárunkon tanultuk meg, hogy egy totalitárius agresszor békítgetése végső soron háborúhoz vezet. Nem szabad ugyanezt a hibát elkövetniünk egy másik totalitárius agresszorral szemben, mert egy harmadik világháború még rettenetesebb pusztítással söpörne végig a világon.”*

Ez egyszerre volt utalás a korábbi nyugati államok Hitlerrel szemben folytatott struccpolitikájára, valamint deklarálta az USA későbbi hozzáállását mind a Szovjet-unió fenyegetéseivel szemben, mind a későbbi más, szovjetbarát kommunista vezetésekkel szemben, mint pl. Észak-Korea, Észak-Vietnam, Kuba stb.

BM LÉGOLTALOM

A háborút közvetlenül követő években a légoltalom ügye hazánkban a mostohagyerek szerepét kapta és elfeledett kérdéssé vált. Az első törekvések a testület újjászervezésére 1949 őszétől kezdődtek meg. „Különös” véletlen, hogy ez pont az első sikeres szovjet atomkísérletet követően indult meg. Innentől fogva belátható volt, hogy a II. világháború harcmodora már nem kerül újra előtérbe, és a jövő háborúit nem a gyalogság és nem a harckocsik, sem a légi fölény nem nyeri meg (egyenlő értékű hadviselő felek esetén). Az új harcmódot a tömegpusztító-fegyverekkel való elrettentés és azok stratégiai használata jellemzi. Megkezdődött a kor tapasztalatainak megfelelő oktatóanyagok bemutatása. Ebben kiemelt szerepet kapott az üzemi légószolgálat, a polgári tájékoztatás és az ABV védekezés [jelentéséről alább lesz szó], noha a szakanyagok nagyban támaszkodtak a korábbi háborús tapasztalatokra és gyakran komplett fejezeteket vettek át onnan.

1951 májusában megalakult a Központ Légoltalmi Zászlóalj, amelynek feladata az egész ország területén a tűzszerészeti feladatok ellátása, azaz a lőszermentesítés. Eme nemes tevékenységüknek köszönhetően nagy népszerűsége tettek szert, aminek hasznát csak később mérték fel.

TÖMEGPUSZTÍTÓ FEGYVEREK

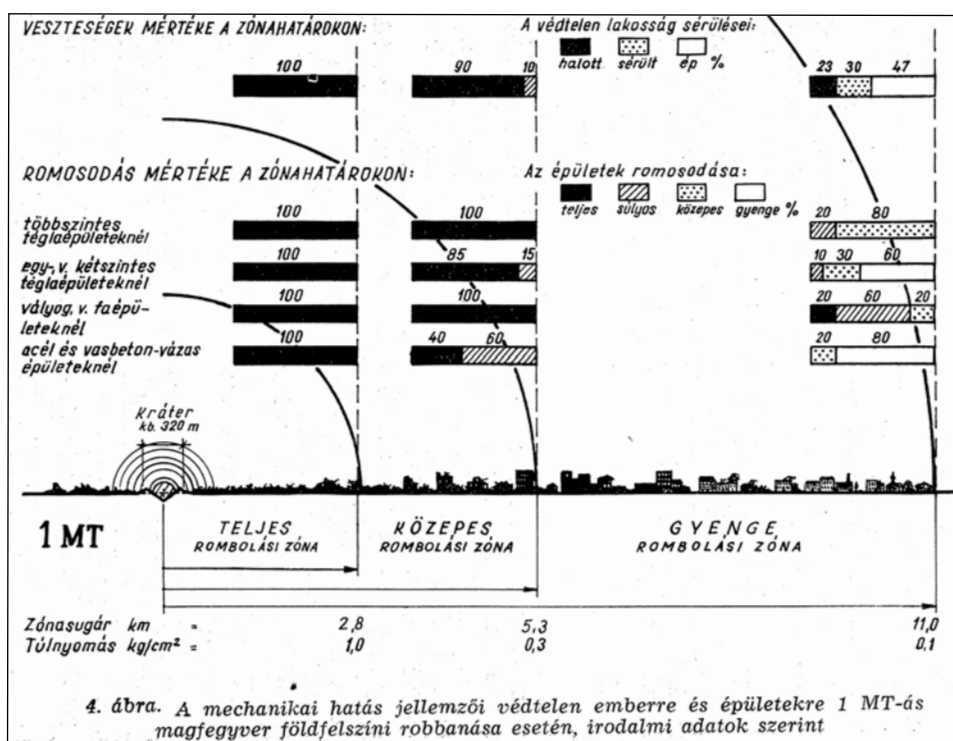
A bombáknál már utaltam arra, hogy egyes kifejezések nemcsak egy egzakta definícióval írhatók le, hanem adott esetben számos apró részletben eltérő jelentéssel bírnak. A „tömegpusztító fegyver” is ebbe a körbe esik, ugyanis nincs rá pontos jelentés megadva. Maga a kifejezés alkalmazásainak környezetéből viszont össze lehet állítani egy általános jelentéstartalmat:

Tömegpusztító fegyvernek tekintünk minden olyan eszközt, amely nagy távolságban képes nagyméretű pusztítás megvalósítására. Működésük során elsődleges és gyakran másodlagos pusztító hatásuk is érvényesül. Elsődleges hatásuk általában rövid ideig érvényesül, míg másodlagos hatásuk akár évtizedekig is eltart. Emellett

hatásuk terjedése és pusztításuk nagysága képletekkel nem behatárolható, legfeljebb laboratóriumi tesztek, és korábbi alkalmazásuk során nyert tapasztalatok alapján, becsléssel kalkulálható.

A hidegháború korában ezen eszközök elsősorban az ún. ABV-fegyvereket jelentették. Az ABV rövidítés az atom, biológiai és vegyi fegyvereket takarja.

Az atomfegyverek elsődleges pusztító ereje az óriási légnomásváltozásban, illetve a robbanás során fejlődő hőben rejlik, ami akár 2500 C° fokos is lehet. Egyúttal a robbanáskor bekövetkező magfúzió során nagy mennyiségű radioaktív izotóp is kiszóródik, mely az élő szervezetben mutagén, karcinogén és teratogén hatással is bír. Bizonyos izotópok felezési ideje igen nagy, ezért akár évtizedekkel a robbanás után is kiválthatják káros élettani hatásukat.

SGY

ÚJ STRATÉGIA, ÚJ ESZKÖZÖK

A légoltalom továbbra is a BM alárendeltségében működött és új feladatokat is megjelölt. Komplex védelmi terveket hoztak létre mind országos, megyei és helyi, mind üzemi szinten. Ennek keretében, az új atomfenyegetés ellen megkezdődött országszerte a modern igényeknek megfelelő ABV óvóhelyek és vezetési pontok kiépítése.

Vezetési pontoknak nevezzük azokat az életvédelmi létesítményeket, amelyek nem a lakosság védelmére, hanem a tanácsstagok, a polgári védelmi felelősök és egyéb más fegyveres és rendvédelmi szervek helyi törzsének vezetőit (munkásőrvezetők, rendőrkapitányok stb.) szállásolták el, akik innen végezhatték vezetői teendőiket a felszínen működő egységek irányításával, egyben biztosították az összeköttetést más vezetési pontok számára. Felszereltségük teljeskörű volt minden tekintetben. Önálló női és férfi hálókörletek, aggregátor és légszűrő, rádiós helyiség, konyha és főzési lehetőség is adott volt. A csepeli VP.-nek még saját kútja is volt ciszternával. Vezetési pontokat a főváros tekintetében ún. alkalmazási irányonként építettek ki, illetve megyénként egyet-egyet. A XVI. kerületben a tanácsháza alatt üzemelt vezetési pont. A létesítmények helye, felszereltsége bizalmas minőségben állt, kizárólag a polgári védelmi szakemberek és a tanácsstagok (akiknek le kellett vonulni különleges jogrend/készenlét idején) tudhattak róla. A kerületi VP. jelen ismereteink szerint soha nem volt rendeltetésszerűen használatban, egyetlen esetet leszámítva, az 1990. októberi taxisblokádnál idején, akkor is csak a fekhelyeket használták.

Nagy kapacitású óvóhelyeket elsősorban új építkezések alkalmával létesítettek. Cinkotán a Battyhány Általános Iskola, Mátyásföldön a Táncsics iskola, Rákosszentmihályon a Herman Ottó iskola, valamint Sashalmon a rendőrség új épülete is ABV óvóhellyel lett ellátva.

Az ABV-védelem újfajta eszközöket is igényelt. Az óvóhelyek továbbra is rendelkeztek elő- és belső terekkel. Azonban előtérből már egymás után kettő is volt, a belső tereket pedig egyszerűen csak tartózkodónak nevezték.

A közhiedelemmel ellentétben az óvóhelyeknek nem feladata, hogy a lakosság ott vészjelje át az atomtámadást. Ennek oka, hogy a támadás mindenképp váratlanul éri az embert, így ha látja-hallja bárki is a robbanást, és az hozzá olyan közelségben következik be, amit nem élhet túl, akkor nincs ideje az óvóhelyre levonulni. Ha pedig a halálos övezeten kívül éri a robbanás, akkor az atomtöltet másodlagos hatásával kell számoljon, a radioaktív kiszóródással.

Ez utóbbi esetben köteles az óvóhelyre vonulni saját egészsége érdekében. Lenn – ideális esetben – már várja őt a polgári védelem dolgozója, aki belépés után megvizsgálja a személyt doziméterrel. Megállapítja a sugárfertőzöttsége mértékét, majd ha az értéket veszélyesnek minősíti a többi benntartózkodó számára, óvintézkedést rendel el, azaz elkülöníti. Belépés után mindenki köteles a vizes helyiségben alaposan megfürödni. Azok, akik erősen sugárszennyezettek, teljesen meg kell borotválniuk, hajukat levágniuk. Adott esetben ruházatuktól is megszabadították az embert és szürke egyenmunkaruhát kaptak. Ezt követően beléphettek a tartózkodóba. Az óvóhelyen élelem és víz is volt raktáron a lenn tartózkodás szükséges idejére, ami jellemzően három nap. Ennyi idő alatt az erősen sugárzó és nagy energiát leadni

képes izotópok hatása már jelentősen feleződik, és a felszínre lehet menni. Vegyi és biológiai támadások esetén az eljárás hasonló, de az óvóhelyek használata korlátozott, mivel az elsődleges hatások gyorsan kifejtik hatásukat, így lokalizálhatóak, az óvóhelyek használata kevésbé szükséges, mivel a fertőzöttek/sérültek azonnal orvosi ellátásra szorulnak. Azonban akit a támadás nem érint, egyéni elzárkózással tud a legjobban védekezni, ha nincs védőfelszerelése (és honnan is lenne?).

Az óvóhelyek szintén fel voltak szerelve légszűrőrendszerrel, emellett újdonság a háborús óvóhelyekkel szemben, hogy rendelkeznek egy (vagy több) búvónyílásos vészkijáratral is, amik a felszín feletti épület összeomlása esetén a várható romhatáron kívül vezetnek a felszínre (jellemzően közterületre vagy az épület kertjébe).

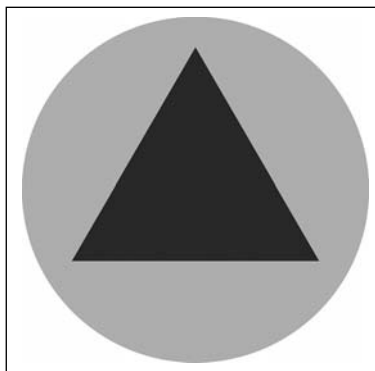
Természetesen meglévő épületekben is ki lehetett alakítani ABV biztos óvóhelyeket. Ezek hátránya, hogy gyakran nem ismertek az épület pontos statikai tervei, ezért az óvóhely beázása gyakran megesett a teljes átrendezések során, valamint a védőképességük is korlátozottabb (ezzel kapcsolatosan a helyiségek kialakításai is). Ilyen óvóhelyek üzemeltek Sashalmon a Hősök Fasori Általános Iskola alatt, Rákosszentmihályon pedig a mai Kölcsey iskola alatt.

Az óvóhelyek számáról, helyéről, befogadóképességükről, kialakításukról és műszaki felszereltségükről 1996-tól egy ún. óvóhelykataszter összeírását rendelték el a polgári védelem számára, amit sajnos a kézirat lezártáig nem sikerült megszerezni. Ezáltal nem tudom pontosan megbecsülni, hogy az akkor üzemelő óvóhelyek összbefogadó-képessége mekkora volt, és hogy ez hány százalékát tette ki a kerület akkori lakosságának.

A fővárosban a legkiterjedtebb óvóhelyek a hármas és kettes metró vonalán futó alagutak, melyek teljes kapacitás mellett több mint 250.000 ember befogadására alkalmasak, ebből a kettes vonalon három megálló ABV-védeettséggel van felszerelve.

Szólnak legendák arról is, hogy a mátyásföldi orosz laktanyában is volt atombunker. A hír csak félig igaz, mivel a szóban forgó létesítmény valóban létezett, de a felszereltsége nem utal óvóhelyre, mivel belső kialakítása egyterű és hiányoznak belőle azok a levegőszűrő és légcserélő rendszerek is, melyek alapvető fontosságúak egy ABV óvóhely esetében. Így minden valószínűség szerint az objektumban kézfegyvereket és lőszert tároltak. Jelenleg egy magáncég tulajdonában van és mint hűtőraktárat kezelik.

1964-től a légoltalmat mint testületet újra átszervezték. A HM alá került és a polgári védelem nevet kapta, összhangban a nemzetközi trendekkel (genfi egyezmény). 1974-ben szintén a genfi jegyzőkönyvben megállapításra került a polgári védelem egyezményes jele, a sárga négyzet (vagy kör) alapon kék, lapjára állított egyenlő oldalú háromszög, mely ma is alkalmazásban van és hadművelleti területen hasonló védelmet és mentességet szavatol, mint a vöröskereszt szimbóluma.

A polgári védelem
egyezményes jele (wiki)

A polgári védelem már nemcsak a háború jelentette fenyegetések, de a természeti és civilizációs katasztrófák elleni védelmet is ellátta, amit eddig főleg a tűzoltóság, a vízügyi szervek, csatornázási művek és a néphadsereg műszaki alakulatai végeztek. A primer feladat természetesen továbbra is a hátszág védelme volt, de már fontos szerepet kaptak az árvízi feladatok ellátásában is. Az árvízi védekezések során a polgári védelemnek elsősorban szervezési feladatai voltak, azaz megteremteni az összhangot a tűzoltóság helyi egységei, a sorkatonák és civil segítők között a kárhelyen.

A tömegtájékoztatás rendszerét az egyéni tájékoztatás vette át. Megjelentek az ismeretterjesztő tv-műsorok, diafilmek, melyek ismét bekerültek az iskolai tananyagba.

Az iskolák között járőrversenyek kerültek megrendezésre, amiben nemcsak polgári védelmi, de honvédelmi, közlekedési és elsősegélynyújtási témák is szerepeltek.

Kerületünkben a polgári védelem tevékenysége jórészt ezen ifiversenyekben, az üzemi egységek tevékenységének koordinálásában és a Szilas menti árvizek során a lakosságvédelmi intézkedések meghozatalában mutatkozott meg.

Az üzemi légoltalmi (később polgári védelmi) önvédelmi egységek felállítására nagy figyelmet fektettek. Polgári védelmi felelőst is foglalkoztattak az egyes üzemek területén. Jelenleg az AFIT, Auras, EMG, Ikarusz, Medicor és a Szilasmenti Mgtisz területén van ismeretünk, hogy működött ilyen szolgálat.

Azonban ezek tényleges képességei igen korlátozottak tekinthetők, mivel a nem akarásnak, gyakran lett nyögés a vége. Az éves kötelező felkészítés 2x5 óra továbbképzés volt, melynek lebonyolítását a helyi pv. törzs felügyelője végezte, és a legtöbb esetben ez ki is tette az üzemi csoport teljes éves tevékenységét. A felkészítés során értelemszerűen nagy figyelmet fordítottak az atomfegyverek hatásai elleni védekezésre.

Azonban az „egyszerű” gyári melósokat kevésbé fogta meg a téma, és inkább a lógást látták a tanfolyamokban. A másik ok, amiért kevésbé lett népszerű a kötelező pv. szolgálat, az általános félelemkeltés volt. Hiába volt ugyanis a felkészítő oktatás, ha mindenhol az folyt, hogy egyetlen bomba képes elpusztítani egy egész várost, és ezekből több tízezer van a világon. Ebből fakadóan mindennemű védekezést meddő időpocsékolásként értékelték, amit számtalan korabeli anekdota is megörökített, azaz: „mi is a teendő atomtámadás esetén?”

1. „Jól nézzük meg, mert többet nem látunk ilyet.”
2. „Lefekszünk, fehér lepedőbe csavarjuk magunkat és lapos kúszásban megindulunk a temető felé.”
3. „Megindulunk a temető felé, mert később nagy lesz a tolongás.”
4. „Erősen becsukjuk a szemünket, nehogy a sisak belefolyjon.”

A nyolcvanas évekre, ahogy csökkent a hidegháborús fenyegetés, úgy nőtt az igény a civil feladatok ellátására. A vegyipar fokozatosan felfelé ívelő pályája megkövetelte, hogy nagyobb odafigyeléssel legye-

A kirendeltség táblája a Jókai úton (szerző felvétele)

nek a trendekre, mivel évről évre újabb és újabb vegyi anyagok jelentek meg, amikkel a jogi szabályozás nem tartotta a tempót. Az Európában és a világon megjelenő súlyos vegyi katasztrófák, mint Seveso (1976), Bhopal (1984) rávilágítottak arra, hogy a civilizációs katasztrófák mértéke és lehetősége jóval nagyobb az elmúlt évekhez képest.

Ezért a rendszerváltás után az újabb átszervezés során a polgári védelem ismét a BM hatásköre alá került Polgári Védelem Országos Parancsnoksága néven. A legfontosabb feladatai között a természeti katasztrófák elhárítása, a vegyi balesetek bekövetkezésének visszaszorítása és szabályozása szerepelt, illetve becsatlakozás a nemzetközi segélynyújtásba saját, külföldön is bevethető mentőcsapatok felállításával.

A XVI. kerületben a polgári védelmi kirendeltség 2011-ben szűnt meg és olvadt be az Észak-Pesti Katasztrófavédelmi Kirendeltségbe. Irodájuk a „pártházban” volt, ma már csak a tábla emlékeztet rá.

SZÜKSÉG VAN-E MANAPSÁG ÓVÓHELYEKRE?

Manapság, a havonta esedékes MoLaRi szirénapróbák alkalmával újra és újra felvetődik a kérdés a lakosság körében: miért szól a sziréna, és mit kéne tenni, ha élesben menne? Hol vannak óvóhelyek? Egyáltalán vannak-e még? Azonban a kérdés ebben a formájában nem feltétlenül helyes. Sokkal inkább az az érdekes, szükség van-e még óvóhelyekre?

A II. világháború után a hadviselés iránya új vonalat vett fel és leszámolt a tömeghadseregek stratégiájával, ahol azé a győzelem, akinek kevesebb lesz a vesztesége a háború végén, vagy nagyobb területet képes elfoglalni az ellenségtől és megtartani. Így a jelen korban, mind az aszimmetrikus, mind a hibrid hadviselés előtérbe került a korábbi koncepciókkal szemben. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a háborúkat főleg nem hagyományos módszerekkel, nem egyenlő képességű felek vívják. Előtérbe kerülnek az irreguláris és szabadcsapatok, a gerilla hadviselés és a gazdasági célú megsemmisítés. A háború befejeztével már nem elegendő csupán a lerombolt épületek, utak, vasutak, hidak újjáépítése, de szükség van az ipar, a vállalkozások, munkahelyek és piacok visszaállítására is, mivel a hitel alapú gazdaság nem képes üzemelni folyamatos pénzmozgás nélkül. Ez a felismerés vezetett oda, hogy a nézeteltéréseket manapság már jórészt gazdasági eszközökkel, bojkottokkal és embargókkal igyekeznek megoldani.

A hidegháború során, a kétpólusú világban mind a Nyugat, mind a Kelet képviselői előszeretettel függesztették a lakosság feje fölé, egyfajta Damoklész kardjaként az atombombát, valamint az atomháborút, hogy háborús propagandájuknak ilyen módon szerezzenek érvényt. Ennek értelmében tehát, egy esetleges háborút mindenki meg fog érezni a polgári lakosságból, nemcsak behívók formájában, de az atomcsapások következményeiben is. Ezáltal folyamatos terrorban lehetett tartani a lakosságot, illetve mindennemű kiadást, amit a hadsereg fordítottak, ezzel lehetett palástolni.

Az óvóhelyeket is elsősorban ebben a koncepcióban, az atomcsapások során fellépő radioaktív kiszóródás és lökéshullám elleni védelemre fejlesztették. Hogy ez a

fajta fenyegetettség mennyire volt valós vagy sem, most nem vitatom. Annyi azonban bizonyos, hogy a kölcsönös megsemmisítés elvén²⁵ mind a szovjet, mind az amerikai fél rendelkezett tervekkel, melyek az ellenséges célpontok szisztematikus megsemmisítését irányozták elő. Magyarországi viszonylatban ezek azonban már nem kifejezetten irányultak tisztán polgári célpontok ellen. 2015-ben az USA feloldott a titkosítás alól egy ilyen dokumentumot, amelyet 1956-ban készítettek és tartalmazza a potenciális célpontokat válaszcsoportok esetén. Ezek közül 15 érintette volna direkt módon az akkor Magyar Népköztársaság területét:

– Ferihegyi reptér	– Sármelléki reptér
– Tököli reptér	– Kalocsai reptér
– Székesfehérvár	– Szolnoki helikopterbázis
– Veszprém	– Kecskeméti reptér
– Pápai reptér	– Kunmadarasi reptér
– Szombathely	– Berettyóújfalu
– Taszári reptér (Kaposvár)	– Debreceni reptér ²⁶

(Jól látható, hogy itt is visszaköszön a repülőgépek és a légierő földi megsemmisítésének elve.)

Mivel ez a terv 1956-os, és ebben az évben kezdte meg „állomásozását” hazánkban a szovjet déli hadseregcsoport, ezért bizonyosan változtak ezek a célpontok, a Szovjetek újonnan létesült laktanyáinak bevonásával.

Az atomháború fenyegetésének lazulásával átalakultak a polgári védelem mechanizmusának fő csapásirányai is. A tömegpusztító fegyverek ellen való védekezés helyett előtérbe került a természeti és civilizációs katasztrófák megelőzése. Magyarország katasztrófa-veszélyeztetettsége általánosságban véve alacsony. A természeti csapások közül a leggyakrabban előforduló események az árvizek, belvizek és időnként a földrengések.²⁷ Előbbi kettő könnyen lokalizálható és időben is valószínűsíthető, így nem okoznak „meglepetést”, ezáltal a védekezésre jó előre fel lehet készülni. A földrengések pedig ritkán érik el a Richter-skála szerinti hármas erősségnél nagyobb földmozgást, ami jelentősebb károkat okozhatna, mint repedéseket a falakon.

Az USA-ban jelenleg is épülnek óvóhelyek, kiemelten a délkeleti térségben, ahol a hurrikánveszélyeztetettség igen magas.²⁸ Az elmúlt években, bizonyos körökben divat lett a saját lakóingatlanok kertjében az ún. „zombi biztos” óvóhelyek telepítése is, amely az élőhalottak mellett az újabb gazdasági világválság által kiváltott anarchia hatásai ellen is megvéd, legalábbis nézetük szerint.²⁹

A modern hadviselésben a terrorbombázások stratégiája már kiveszett, helyettük a drónról indított és műholdról vezérelt precíziós rakéták kerültek előtérbe, ezzel is minimalizálva mind a hadianyag-felhasználást, mind a járulékos veszteséget.³⁰ A modern háborúban a hadviselő felek egymás számára megjelölik az egészségügyi és szociális intézményeket, valamint iskolákat, amiket humanitárius okokból egyik fél sem támadhat meg, továbbá egyik fél sem használhatja ki ezt a mentességet katonai műveletek végrehajtására. Ha mégis, akkor a mentességet az épület elveszíti és támadás alá vonható.

Az itt felhozott példák alapján látható, hogy jelenleg Magyarországon sem különleges jogrend idején, sem békeidőben, nincs olyan valószínű fenyegetettség, ami indokolná az óvóhelyek nagyarányú építését és üzemeltetését. Mindazonáltal ezt a kijelentést is meg lehet támadni a klasszikus kérdéssel, miszerint: „de mi van ha?”.

A polgári védelemnek minden eshetőségre fel kell készülnie, de csak a legvalószínűbbekre kell elhárítási tervet kidolgoznia.

A történelem azt mutatja, hogy minden, ember által feltalált, kifejlesztett tömegpusztító eszközt kipróbálnak egyszer vagy kétszer a gyakorlatban (pl. Hirosima, Nagasaki), de lévén, hogy az emberbe genetikailag kódolva van, hogy fajtársait ne irtsa ki, így mindig megrettennek ezek szisztematikus használatától és alkalmazásuk mindössze mint fenyegető eszköz merül fel.

1945-től máig bezárólag 2121 kísérleti atomrobbantás történt a világban, emellett jelenleg 14485 atomtölteten osztozik a világ kilenc állama.³¹ Magyarországon 1990 márciusáig öt helyszínen, 80–100 db atomtöltetet tároltak a szovjetek.³²

Szakmai berkekben a svájci polgári védelmi mechanizmust szokás „a világon a legjobbnak” titulálni, itt ugyanis a lakosság 85%-át képesek óvóhelyeken megvédeni. Míg itthon, az 1995-ös összesítés szerint, ez az érték mindössze 2,3%. Ez azonban nem modernkori trend, hanem egy több évtizedes folyamat, melyet a hidegháborús fenyegetés indukált.³³ Viszont a fent részletezett tények kihatással voltak a svájciakra is, és a most meglévő több mint 2000 óvóhelyet 1200-ra akarják redukálni, a kihasználatlan óvóhelyeket pedig éjjeli menedékként, raktárként és szerverszobaként hasznosítják.³⁴

Összességében tehát elmondható, hogy a valószínű bekövetkező kockázatokkal szemben az óvóhelyi védekezés nem megfelelő forma.

Jegyzet:

²⁵ MAD-doktrína: „az atomháború mindkét fél teljes pusztulásával járna, emiatt nem lehetne győztes, s így azt nincs is értelme megindítani” (<https://hu.wikipedia.org/wiki/MAD-doktrína>)

²⁶ <https://futureoflife.org/background/us-nuclear-targets/#nukemap>

²⁷ Teknős László: A magyarországi árvíz kockázat elemzése, hatásainak vizsgálata a katasztrófavédelem feladatrendszerére

²⁸ hurricane shelter

²⁹ <https://globalnews.ca/news/3611776/billionaire-bunkers-doomsday-shelters/>

³⁰ A NATO terminusban azok az elsősorban civil áldozatok, amik harci cselekmények következtében keletkeznek.

³¹ https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_states_with_nuclear_weapons

³² <http://patriota.info/atomtoltetek-magyarorszagon/>

³³ https://en.wikipedia.org/wiki/Civil_defense_by_country

³⁴ https://www.swissinfo.ch/eng/business/bunkers-down_swiss-authorities-to-phase-out-around-1-000-civil-shelters/43736008

A MODERN POLGÁRI VÉDELEM FELADATA

A második világháború során a lakosságnak még volt egyfajta önellátási „képessége”. Azaz nem estek kétségbe, ha nem folyt a víz a csapból, nem volt melegvíz, nem volt fűtés vagy villanyáram. Modern társadalmunk és felgyorsult életvitelünk egy nagyvárosban nem teszi lehetővé, hogy kútra járjunk vízért, az udvaron vagy utcán melegítsünk, lavórban melegvizet, tüzet gyújtunk a nagyszobában és köré ülünk, de nem jellemző az sem, hogy bárki is több napra elegendő mennyiségben halmozzon fel teamécsest. Túl ezen, egy nagyvárosban elképzelhetetlen lenne az is, hogy közutak legyenek az utcán vagy a házak udvaraiban, vagy hogy a lakótelepeken tűzifát vagy szenet osszanak. Ebből kifolyólag, háborús helyzetben, ha a közművek (víz, gáz, villany, távhő és bizonyos esetekben már a telekommunikáció is) hosszútávú kimaradásával kell számolni, az államnak kell gondoskodni ezek megfelelő helyreállításáról, szélsőséges esetben alternatíva kereséséről. Ha ez nem történik meg, úgy ún. „humanitárius katasztrófa” esete állhat fenn. Az éhség, a szomjúság, a közbiztonság romlása, eltűnése, a fosztogatások és a kilátástalanság, ezzel a társadalmi rend felbomlása, mind ezekre a tényezőkre vezethetők vissza. Így a polgári védelem elsőrendű feladata ezen üzemek és a társszervek által a közrend fenntartása. A víz pótolható lajtoskocsiról, az áram generátorokról, ezeken keresztül olajradiátorok használatával a fűtés is, így a melegvíz is.

Manapság olyan vállalatok, mint a veresegyházi GE, olyan mobil gázturbinás generátorok gyártásával foglalkoznak, mint a TM2500-as modell, mely három kamion pótkocsin fér el, és 34–37 MW teljesítmény leadására képes, ami közel 30.000 háztartás teljes energiaigényét ki tudja elégíteni. Ezáltal a polgári védelem és a humanitárius szervezetek legfőbb feladata háborús vagy különleges jogrend idején a humanitárius katasztrófák megakadályozása.

ÖSSZEGZÉS

Jól látható az eddig ismertetettek alapján, hogy a humanitárius szervezetek működését, működtetését mindig mindenki másképp látta jónak az aktuális politikai és gazdasági helyzet tükrében. Az elmúlt kicsit több mint 100 évben megfordult nálunk számos önkéntes, magán, vállalati, állami és hivatásos tűzoltóság az épp aktuális elnevezés és jogállás függvényében.

Arra azonban mindig büszkék lehetünk, hogy a tűzoltók soha nem hajtottak végre politikai utasításokat, és mindig csak az élet- és vagyonmentést, illetve a tűzmegelőzést tartották a legnagyobb prioritásnak. Ennek köszönhető az is, hogy már sok éve a szakmák iránti bizalom indexén mindig ők állnak az első helyen. 2008-ban a megkérdezettek 94 %-a válaszolta azt, hogy „nagyon megbízik bennük”, míg 2011-ben ez az érték már 98 %-ra nőtt. Mögöttük szorosan a postások és a tanítók / tanárok szintén stabil második és harmadik helyen állnak.

MENDEMONDÁK

Kutatásaim során több olyan legendával, mendemondával találkoztam, melyeket egyesek teljes meggyőződéssel állítanak, hogy megtörtént, míg mások valamelyest kételkednek, de mivel soha nem jártak utána, ezért „engedtek a nyomásnak” és ők is valódíként kezelik, holott ezekre bizonyíték se pro, se kontra nem merült fel. A következőkben négy ilyen eset kerül ismertetésre.

Az első a gránáttal befűtő vénasszony legendája

Az elbeszélés szerint Rákosszentmihályon, a háború után, amikor a front továbbhaladt, a lakosok és hatósági személyek az utcákon, kertekben, szántókon talált lőszerket a Dittrich-kavicsbányában gyűjtötték össze, egy központi helyre. Arra járt a szóban forgó rőzsessedő néne is, aki a sok lőszer közül kiválogatott magának egy fanyelű kézigránátot is a tüzelő közé. Otthon a gránátot a kályhára dobta, ami fel is robbant, összedöntve a házat és kioltva a néni életét.

Korabeli újságcikkek nem számolnak be erről az esetről, sem házösszedőlésről. Mindemellet a halotti anyakönyvek közt szerepel olyan bejegyzés, melyben magányos özvegyasszony aknaszilánktól hunyt el, már a front elvonulása után, de egyértelműen nem bizonyítható, hogy a két eset összefügg.

Tehát a legendának van realitása, ugyan is hasonló eset bizonyosan megtörtént. A háború során minden hadviselő fél (német, magyar, szovjet, román) használt fanyelű kézigránátot, és a talált lőszerket ténylegesen a megjelölt helyre gyűjtötték. Ám, hogy a leírt történet valóban igaz-e, jelen ismereteink szerint semmi sem bizonyítja.

A Dittrich-kavicsbánya. Háttérben a két lyuk az óvóhely lejáratai (Pálfi István)

Gránátokkal játszó gyerekek

Szintén a kavicsbányáról szól az a történet is, amely szerint gyerekek az összehordott lőszerkupachoz mentek játszani a gránátokkal. Majd játék közben az egyik gránát felrobbant, és mindnyájan meghaltak.

Az eset leírásaiban több eltérés is van. Az egyik mesélő a XVI. kerület első tanácselnöke (1950-től 1953-ig), aki szemtanúja volt az történeteknek. Az ő elmondása szerint négy gyerekről van szó, és mindnyájan életüket veszítették. A másik leírás már csak két gyermeket említ.

Az eset körülményeinek további érdekessége, hogy sem a sashalmi, sem a cinkotai, sem a szentmihályi halotti anyakönyvekben nem szerepel sem négy, sem kettő egy időben aknaszilánk okozta balesetben elhunyt fiatalkorú. Egy esetben szerepel két tizenéves, de egymás után, és velük puskalövés végzett.

Noha az egyetlen szemtanú elmondását nem áll jogomban kétségbe vonni, mindazonáltal bizonyító körülményt nem találtam az esetre.

Az elföldelt bombák legendája

A gyerekek balesete után a lőszereket a bánya aljába ásott óvóhelyre rakodták át. Egyesek úgy vélik, hogy azok a bombák a mai napig ott vannak a föld alatt, mivel a bányába később szemetet hordtak, ma pedig lakópark van fölötte.

Azonban több egymástól független szemtanú is egyértelműen állítja, hogy az óvóhely már teljesen üres volt az ötvenes évek elején, amikor még nem kezdtek neki a bánya érdemi feltöltésének. A legenda alapja az lehet, hogy a szemtanúk a behordást ugyan még látták, de az elszállítást már nem, hiszen azt mindössze néhány óra alatt „nyom nélkül” végre lehet hajtani.

Kanócos bolhák

Az elbeszélés szerint az állami lakótelepen gyakori volt a bolha- és tetűfertőzés, melynek úgy vetettek véget, hogy ástak egy nagy gödröt a ruhák számára. A bolhás/tetves ruhákat beledobálták, majd leföldelték, de egy ruhadarabot, mint egyfajta kanócot, összekötöttek a többi ruhával és a felszínnel, amin keresztül a bolhák kimásztak.

Egyeztetve biológus ismerőssémmel, a legenda alapja az lehet, hogy a bolhák nem pusztulnak el a mosástól, legfeljebb a kifőzéstől, ám az akkori lakótelepi körülmények a kifőzést nem, vagy csak kevésbé tették lehetővé. Ezért elképzelhető, de nem megalapozott, hogy a föld ráhordásával megfullasztották az élősködőket.

Azonban nyilván a ruháknak sem tesz jót, hogy sokáig vannak a nedves földben, és az is bizonytalan, hogy potenciálisan mennyi idő kell a kis kártevőknek, hogy megfulladjanak a föld alatt, vagy ez milyen hatékonysággal működhetett.

Ha volt is erre precedens, az bizonyos, hogy nem alkalmazták sűrűn ezt a módszert, és a kanócnak (ha volt egyáltalán) nem volt szerepe, legfeljebb az, hogy ne felejtse el a jó polgár, hogy hova ásta el a ruháit.

LAPOZGATÓ

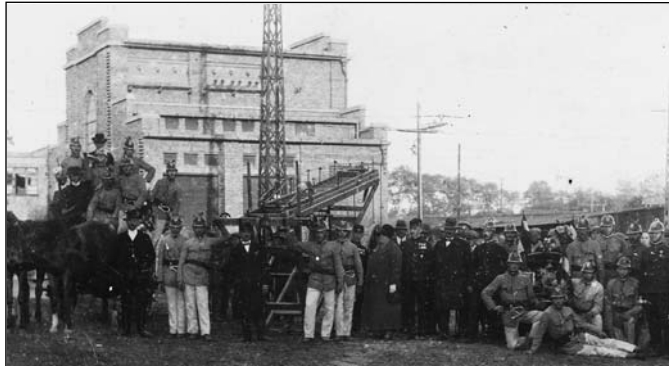
Az alábbiakban olyan képek következnek, amelyek a törzsszövegben lévő helyhiány vagy a jobb megjeleníthetőség érdekében itt kerülnek bemutatásra.

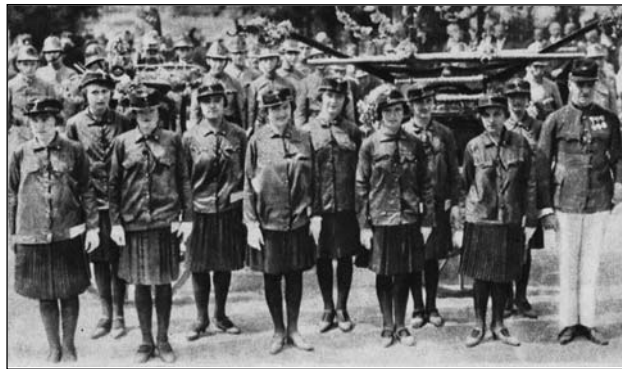
A XVI. kerületi alosztály tűzoltói, háttérben a Csepel D420-as szerkocsi (ht)

Az országos bajnok Ikarusz felnőtt és ifi csapat (Ikarusz)

Cinkotai tűzoltók a HÉV egyenirányítójának épülete előtt (sgy)

A szentmihályi lányok 1928-ban (Tolnai Világlapja)

Kreivich József a háború során
rendszeresített egyenruhában (ht)

Német származása miatt,
a kollektív bűnösség (málenkij robot)
előírásai rá is vonatkoztak.
Tekintve azonban, hogy mai szóval élve
közfeladatot látott el, a fenti karszalagot
kapta az új sashalmi rendőrségtől,
hogy ezáltal mentességet nyerjen
az internálás alól.
A vöröskeresztes (légő) jelvényt, minden
bizonytal betegszállítói múltjára
tekintettel viselte. (ht)

Mégegyszer a sashalmi tűzoltóság.

(Levél a szerkesztőhöz.) Mélyen tisztelt szerkesztő ur! Engedje meg, hogy a sashalmi tűzoltósággal kapcsolatban még egy pár adattal szolgálhassak. Az önkéntes testületnek van két fizetett tűzoltója. Az egyik már 14 éve szolgál. Hat évig volt önkéntes és nyolc év óta fizetési tűzoltó. Nyolc élő gyermeke van. A törzsfizetése 72 pengő s a családi pótlékkal együtt a havi jövedelme összesen 103 pengő. Lakbért nem kap. A betegségyelzőnek nem tagja, mint-hogy mindeztideig még nem jelentették be. A másik tűzoltó is már hat éve a község fizetett alkalmazottja. Két gyermeke van. Törzsfizetése 72 pengő s a családi pótlékkal együtt mindössze 96 pengő a teljes havi jövedelme. A fizetett tűzoltóknak ilyen csekély javadalmazásból kell megélniök családjukkal együtt, sőt betegség esetén a gyógyszert is ebből kell beszerezniök.— Egyhuzamban 24 órát töltenek szolgálatban. Fertőző betegeket szállítanak, fertőtleníteni járnak, amiért külön díjazást nem kapnak. Ki vannak téve annak, hogy fér-

geket és veszélyes betegeket visznek haza családjuk körébe. Már többen szóvá tették, hogy a testület elnöksége se közgyűlést, se választmányi ülést nem hív össze. Pedig a tagsági díját rendszeresen fizető sok pártoló tagot igazán érdekelné, hogy mi történik a tűzoltótestületben. Úgy látom, hogy úgy a pártoló, mint a működő tagoknak csak kötelességeik vannak, de jogaik nincsenek. Multkori levelemben felhívtam a figyelmet a szertárban uralkodó lehetetlen állapotokra. Ha esik az eső, a szertár beázik. A szerek teljesen tönkremennek. Az autó használhatatlan. Mi lenne, ha — Isten ments! — egyszer komoly tűz találna kiütni Sashalmon? Belátók vagyunk és azt is tudjuk, hogy a testület elnöke igen elfoglalt ember. Nem is akarjuk őt személyileg bántani, — de valahogy mégis csak segíteni kellene ezeken a bajokon, addig, amíg nem késő. Valóban nem kívánjuk, hogy valamilyen katasztrófa szolgáltatson nekünk szomorú igazságot. Maradok szerkesztő ur nagyrabecsült lapjának előfizetője és igaz jó barátja: (A láírás.)

A cikk első fele (ugyan nem nevesíti) de bizonyos, hogy Kreivich Józsefről szól.

A 103 pengő ma, 93.730 forintnak felel meg. (Rákos Vidéke, 1937. 08.)

A mai tarthatatlan állapotokra jellemző értesítéseket szerzett a *Friss Újság* munkatársa. Így megtudtuk azt, hogy a közelmúltban Budapest határán, *Sashalom* közelében tűz ütött ki egy lakóházban. A *sashalmi tűzoltók* az égő ház oltására akartak sietni, a *vám-sorompókon* azonban nem engedték át őket, hanem vám megfizetésére akarták kényszeríteni. Mivel pedig

a tűzoltóknak erre nem volt pénzük, visszafordultak

és a lángok vigan lobogtak tovább addig, amíg a messze lévő budapesti tűzoltók sokkal későbbben megérkeztek.

K A C S A

„Kedves szerkesztő Ur!

Bocsásson meg, hogy levelemmel zavarom, de végső elkéséremben a gutaütés elől menekülök Önhez. Kegyet bizonyára nem gondolja, hogy mi történhetett velem, s a guta előre hajolntem, hogy tulajdonképpen arról van szó, hogy üldöz a sors és, hogy a hivatásom áldozata lettem.

Mindez részletesebben a következő:

Egy nagytelefontól hivatásos községi tűzoltó vagyok. Hivatásomat már kora gyermekkoromtól fogva különféleképpen gyakoroltam. Mindenki mindig megelégedett volt velem. Amióta azonban a község szolgálatába léptem, mintha minden összeesküdött volna ellenem. Üldözni kezdett a sors. Én vagyok az egyedüli hivatásos tűzoltó és a hosszú évek alatt csak egyetlen-egyszer sem juthattam hozzá, hogy legajább csak tüzet is láthassak. Pedig lett volna rá alkalom. Kétszer is! Egyszer a felvágban volt tűz

No végre! — kiáltottam fel és büszkén rohantunk a fecskendővel. Amikor odaértünk — hogy a guta majd megütött — már csak paraszat sem láttunk. Képzelve Szerkesztő Ur: az az éhenkóráz háztulajdonos már eloltotta a tüzet! (Pedig jó képű kis tetőtűzről volt szó.)

Előment a mérég, amikor láttam, hogy egy laikus merészel beavatkozni az én dologba. Leszidtam szívem szerint, de mihaszna: tűz már nem volt.

Hosszu évek teltek el; már egészen buskomor lettem. A múltap azonban végre újból tüzről halottam. Az alvágban áitott ki.

Ugy történt az eset: egy vasárnap délelőtt kiint ülök a Szentár előtt, amikor egyszer csak azt látom, hogy a harmadik község tűzoltói rohannak felénk és tájékos lovakkal vontatják a fecskendőt. No ez szép megtisztelés: vizitbe jönnék a szomszéd köljégák! — gondoltam magamban. Am egyszeribe kívántam őket a pokolba, amikor kistűt, hogy azért jöttek, mert az alvágban telefonon kértek tőlük segítséget!

◀ A tűzoltók minden bizonnyal Rákosfalvára akartak vonulni, ami már Zuglóhoz tartozott, ezért a fővárosi határátlépés már vámkötelesnek minősült. A legközelebbi fővárosi tűzoltóság Kőbányán a Martinovics téren volt. (Friss Újság, 1932. 03.)

Botrány! Ejjel-nappal várom a tűzjelzést s akkor a harmadik falunak jelzik! Azoknak a rongyosoknak, akiknek csak közönséges lajtjuk van!

De most már mindegy: fontos, hogy végre tűz van! Gyorsan felszűrénáztam a falut. Felcihelődtünk az autóra és már is száguldtunk az alvágba.

Már messziről nagy füstöt evtem észre. Repesedt a szívem — de amikor odaértünk, majd, hogy csak meg nem repedt, tűz már nem volt sehő. A tűst azoknak a laikusoknak a cigarettafüstje volt, akik egymásnak mesélgették, hogy hogyan oltották el a tüzet — amíg a tűzoltók fel nem ébredtek.

Hát ezt nem bírom elviselni! Szerkesztő Ur, azért fordulok kegyedhez, hogy lépjen közbe. Írja meg a lapjában, hogy — hogy magyarul fejezzem ki magamat: — «civil a pályáról»... Utóvégre miközök van a laikus embereknek a tűzoltáshoz, az én hivatásomhoz? Hogy merészelnek beavatkozni?! Megyek én valakihez is alkalmatlankodni, mikor a mesterségét űzi?

Kérem tegyen valamit ez ügyben Szerkesztő Ur, mert ha méggy ilyen eset történik magyára, vetem magam, mint Herkules.

Maradok tiszteltetj:

helyi hivatásos t. o.

A leírás alapján nem egyértelmű, de valószínűleg ez az írás nem Kreivich, hanem kollégája műve (Pestkörnyéki Hírlap, 1936. 09.)

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik hozzájárultak ennek a könyvnek az elkészültéhez és szakmai munkájukkal vagy saját anyagukkal támogatták a megszületését.

Dr. Berki Imre – KKM igazgató
Bokányi Zoltán
Börcsökné Lábas Hilda – tördelőszerkesztő
Búza Tibor – fényképész
Csáti Ferenc Balázs – képeslap-magángyűjtő
Csecserits Artúr – kutató
Goldberger Tamás – helytörténeti kutató
Kőműves László – korrektor
Lantos Antal † – helytörténész
Nacsá Norbert
Orovecz István nyá. pv. vezérőrnagy
Peterman József Attila nyá. tű. ezd.
Pető János
Sláber Géza nyá. pv. őrgy.
Szabó Zsuzsanna – KKM múzeumi könyvtáros
Széman Richárd – helytörténeti lektor
Szolyka Péter
Teszák Sándor †
Zopcsák Ferenc nyá. pv. alez.

Köszönöm Kovács Péter polgármester úrnak és a XVI. kerületi Önkormányzat Kulturális és Sport Bizottságának, hogy anyagilag támogatták a kiadvány megjelenését.

Köszönöm Juhász Péternek és a Lombos Nyomdának a nyomdai kivitelezést.

Egyúttal szeretnék köszönetet mondani a KKM minden dolgozójának, hogy hosszú órákon keresztül türelemmel viselték, hogy folyamatosan foglalom a szkennert az anyagyűjtéshez, valamint páromnak, hogy méltósággal tűrte, hogy a legszebb havazásban és a legragyogóbb kikeletben is a négy fal között töltötte velem az időt, míg én ezen a kiadványon dolgoztam.

TARTALOMJEGYZÉK

KEDVES OLVASÓ!	6
TECHNIKAI INFORMÁCIÓ	7
ÁRKÉPZÉS	8
BEVEZETŐ	9
A tűz elleni védekezésről a századelőn.....	15
Széchenyi Ödön, a magyar tűzoltóság megalapítója	15
Mit jelent az a szó, hogy önkéntes?	16
Miben különbözik az önkéntes és köteles (hivatásos / állami) tűzoltóság?	16
Rangok és tisztségek a tűzoltó egyesületekben	17
Egyenruházat.....	19
Önkéntes tűzoltó egyesület felállítása	20
Tűzoltózenekar	21
Az egyesületek finanszírozásáról.....	21
A tűzoltóság jelmondatokban.....	23
A tűzoltó-felszerelések készenlétben tartásáról	24
A tűzjelzésről.....	25
Mit csinál a tűzoltó?	27
A tűzoltás folyamata	27
Továbbiakban a tűzoltás egyes szakaszairól	29
Háborús időszak(ok)	30
A szégyenteljes 1948-as esztendő.....	31
A boszorkányüldözés évei	32
Forradalom és ellenforradalom	34
A Kádár-korszak	35
Az önkéntesség régi-új rendszere	36
Rendszerváltozás	39
Önkéntes tűzoltó egyesületek a rákos vidéken	41
Rákosszentmihály.....	42
Sashalom	48
Mátyásföld	53
Cinkota	55
Magántűzoltóságok	57
Ikarusz tűzoltóság	58
Árvíz, belvíz	59
Káresetek	62
Suicidium	64
Tűzoltó arcképcsarnok.....	65
Kreivich József munkakönyve	68
Közép(?)szó	80
A légi háborúk kora	81
Légierő, légvédelem és légoltalom.....	84

A hőskorban.....	85
A légierő	85
A bombázó harcmódor	86
A stratégia	88
A légi hadviselés	89
Bombák.....	91
Gyújtók	94
A bombák hatástalanítása	95
Légvédelem	96
Fegyverzet	96
Figyelők	98
Lőelemek és tűzvezetés	99
Légoltalom szervezése	100
Riasztás.....	102
Elsötétítés	105
Egyéb szakszolgálatok	106
Iskolai légoltalom	107
Női liga.....	107
„Emberebb ember és magyarabb magyar“	109
Az óvóhelyek.....	110
Az óvóhelyre vonulás	113
Élet az óvóhelyen	114
Helyi légőcsoportok	117
Bombázások.....	118
A Festetics-kastély alatti pincerendszer	120
Uhri testvérek Autókarosszéria és Járműgyár	121
Nyílt várossá minősítés	122
Újjáépítés, újjászervezés.....	124
Aknamentesítés a HÉV mentén	125
Leszáll a vasfüggöny	127
BM légoltalom.....	128
Tömegpusztító fegyverek	128
Új stratégia, új eszközök	130
Szükség van-e manapság óvóhelyekre?	133
A modern polgári védelem feladata	136
Összegzés.....	136
Mendemondák	137
Lapozgató	139
Köszönetnyilvánítás	142